

LAUDERS ARCHITECTURE

ANALĪZE - PĒTĪJUMS

KOSMOSA IZZIŅAS CENTRA IESPĒJAMĀS REALIZĀCIJAS IETEKME UZ
CĪRULĪŠU APKAIMES, CĒSĪS, PILSĒTTELPU UN AINAVU

Izpildītājs

SIA "Lauders Architecture"

Reģ. nr. 410103699115

Vecā Jūrmalas gatve 1-k-2-41, Rīga, LV-1083

Kontaktpersona

Valdes loceklis Kārlis Lauders

Tālr.: 26476721

e-pasts: info@laudersarchitecture.com

Rīga, 2018

ANOTĀCIJA

SIA "Lauders Architecture" izstrādātajā analizē – pētījumā "Kosmosa izziņas centra iespējamās realizācijas ietekme uz Cīrulīšu apkaimes, Cēsis, pilsētelpu un ainavu" tiek aplūkota kultūras un izziņas tūrisma objektu nozīme pilsētvides, apkaimes un pilsētas attīstības procesos dialogā ar vietas identitāti kā īpašību kopumu, ko nosaka vides unikalitāte un specifika, arhitektoniski telpiskās un emocionālās iezīmes.

Pētījums sastāv no 3 nodaļām, tajā pētīti Cīrulīšu apkaimes telpiskās attīstības procesi, Kosmosa izziņas centra ieceres kontekstā.

Pētījuma mērķis ir izvērtēt, kā jauns liela mēroga objekts spētu kalpot par vienu no akseleratoriem Cīrulīšu pilsētelpas attīstībai un tai pat laikā iekļauties apkaimes dabiskajā ainavā, papildinot vietai raksturīgo īpašo identitāti. Mērķa sasniegšanai tika apkopota un analizēta informācija par Cēsu un Cīrulīšu vēsturi un telpisko attīstību, kā arī esošās telpiskās situācijas un publiskās telpas analīze. Tika veikta socioloģiska aptauja un respondentu atbildes ņemtas vērā izdarot galvenos pētījuma secinājumus.

Balstoties uz pētījumā gūtajām atziņām izstrādāts projekts Cēsu Kosmosa izziņas centram Cīrulīšos. Par galveno Cīrulīšu identitātes vērtību var uzskatīt dabiskās ainavas. Kā kultūrainavas tās saglabājušas savu potenciālu kalpot par vienojošu telpas elementu. Projekta priekšlikums paredz izveidot Kosmosa izziņas centru, izmantojot apkaimes potenciālu kļūt par atpūtas, izklaides un izziņas tūrisma kūrortu un attīstīt to kā vienotu veselumu, kā galveno vides vērtību akcentējot dabiskās un kultūrvēsturiskās ainavas.

Atslēgvārdi: kūrorts, izziņas tūrisms, ainava, Cīrulīši, Cēsis.

SATURS

Anotācija.....	2
Ievads	4
1. Cēsu pilsētas un Cīrulīšu apkaimes telpiskās un vēsturiskās attīstības analīze	8
1.1. Ģeogrāfiskais konteksts.....	8
1.2. Vēsturiskais konteksts	12
1.3. Cīrulīšu telpiskās attīstības vēsture 20. gadsimtā.....	19
2. Cēsu pilsētas un Cīrulīšu apkaimes attīstību un tās plānošanu ietekmējoši faktori	28
2.1. Cēsu pilsētas attīstības virzītājspēki	28
2.2. Aktuālie attīstības plānošanas un telpiskās plānošanas dokumenti	33
2.3. Pašvaldības īstenotā Cīrulīšu apkaimes attīstība	44
3. Cīrulīšu apkaimes attīstības potenciāls	50
3.1. Kultūras, atpūtas un izziņas tūrisms pasaulē, tā potenciāls Cīrulīšu sociāli ekonomiskajā un telpiskajā attīstībā.....	50
3.2. Pilsētelpas un dabas telpas sadures arhitektoniski telpisko risinājumu piemēri pasaulē, situācija un iespējas Cīrulīšos.....	68
Secinājumi	83
Izmantotie informācijas avoti	85
Pielikumi.....	98

IEVADS

TĒMAS AKTUALITĀTE

Cēsis. Latvijas centrālajā daļā atrodas atpazīstama pilsēta Cēsis. Transporta maģistrāļu tuvums, izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums gan Vidzemes, gan Latvijas kontekstā, kā arī sabiedrisko un saimniecisko procesu sintēze sekmējusi pilsētas pastāvēšanu un attīstību vairāk nekā 800 gadu garumā. Laika gaitā līdz ar pilsētu audzis tās iedzīvotāju skaits, mainījusies nacionālais sastāvs un mainījušies pilsētas atpazīstamības iemesli. Sākotnēji Cēsis bijusi nozīmīgs tirdzniecības ceļu krustpunkts, Livonijas ordeņa mestra rezidence, vēlāk pozicionēta kā kūrorta, atpūtas un rekreācijas pilsēta, tikai 19. gs. pirmo reizi kā kultūras pilsēta. Padomju laikos, neskatoties uz autorūpniecības ienākšanu pilsētā, arvien Cēsis atpazīna kā reģiona kultūras centru. Šodien Cēsis ir nozīmīgs kultūras un mākslas centrs gan reģiona, gan valsts mērogā un pēc Eiropas Komisijas datiem Cēsis ir viena no 70 Eiropas kultūras lielpilsētām. [53, 117]

Kultūra, tūrisms un sezonālitate. Pēdējo gadu laikā Cēsu pilsēta ir mērķtiecīgi ieguldījusi līdzekļus, lai atjaunotu un papildinātu kultūras infrastruktūru kā arī nodrošinātu dažādu festivālu un svētku norisi. Tādejādi izdevies ievērojami palielināt tūristu un viesu skaitu. Cēsu pilsētas kultūras un tūrisma dzīvē vērojams izteikts kontrasts starp vasaras un ziemas sezonām. Nedaudzās atpūtas un izklaides iespējas ziemas periodā nespēj pilsētu piepildīt. Cēsīs esošās atpūtas un slēpošanas bāzēs 2015. gadā apmeklētāju skaits bijis vien 41 000 [134]. Vidzemes koncertzāle "Cēsis" ir viens no nesen radušiem faktoriem, kas šo situāciju ievērojami uzlabo. 2015. gadā to apmeklējuši 80 000 cilvēku [134] un liela daļa pasākumu noris tieši rudens–ziemas sezonā.

Cīruliši. Cīrulišos esošā tūrisma un atpūtas infrastruktūra vēsturiski ir veidojusies rekreācijas vajadzībām sākot no 20. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem. Šeit atradies PSRS Vissavienības nozīmes atpūtas nams "Cīruliši", kas piedāvāja atpūtas, sporta, ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumus. Tas aizņēma 74,2 ha Gaujas nacionālā parka teritorijas, no kuriem 13 ha bija apbūvēti. 1983. gadā Cīrulišu teritorijā ierīkoja artēzisko urbumu 470 m dziļumā, kur ieguva ļoti koncentrētu minerālūdeni ar lielu sāls saturu. Minerālūdeni lietoja gan vannu procedūrās, gan atšķaidītā veidā dzeršanai. Cēsu alus darītava no šī ūdens ražoja galda ūdeni "Cīruliši – 1" un "Cīruliši – 2" [85, 145]. 1968. gada februārī Cīrulišos tika

noorganizētas pirmās kamaniņu sacensības bijušajā PSRS un trase savu nozīmi saglabāja līdz pat 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigām, kad tik uzcelta Siguldas kamaniņu trase [85, 145]. Dažādu apstākļu ietekmē Cīrulīšu apkaimes teritorija kļuvusi par haotisku un uzskatāma par kopumā degradētu. Lai gan vienuviet noris ļoti daudzveidīgi procesi (dzīvošana, ražošana, tūrisms, aktīvā atpūta, rekreācija), tie ir izolēti, disonē, nespēj pilnvērtīgi piepildīt apkaimes pilsētelpu un neveido to kā vienotu veselumu, kas iekļautos Cēsu pilsēttelpai raksturīgajā ainavā.

Izziņas tūrisms. Laikā, kad katrā Eiropas valstī ir vismaz viens starptautiski nozīmīgs zinātnes izziņas centrs, Latvijā par tāda radīšanu vēl tiek tikai domāts. Cēsīs jau piecus gadus darbojas zinātnes izziņas centrs "ZINOO", kura filiāles atvērtas arī Rīgā, Daugavpilī un Liepājā. Lai gan ļoti neliels, Cēsīs tas ir viens no apmeklētākajiem kultūras un tūrisma objektiem ar 18 000 apmeklētājiem 2015. gadā [145]. Populāra pēdējā laika tendence ir sabiedrības vēlme jēgpilni pavadīt brīvo laiku – apgūt jaunas iemaņas, iegūt zināšanas, līdzdarboties. Zinātnes izziņas centri piedāvā interaktīvu vidi un eksponātus, iespēju piedalīties eksperimentos un darbnīcās.

Kosmoss. Kosmosa izpētes un izziņas nozare ir viena no straujāk augošajām industrijām pasaulē, kas rada daudzas inovācijas zemes problēmu risināšanai (globālā pozicionēšana, jauni materiāli, globālā komunikācija, un tml.). Turklāt kosmosa industrija ietver ārkārtīgi plašu dabas un inženierzinātņu klāstu (fizika, ķīmija, bioloģija, materiālzinātnes, elektronika, IT, mehatronika, medicīna, enerģētika). Caur kosmosa tematiku iespējams radīt jauniešu interesi par tehniskām un dabas zinātnēm, lai nākotnē tie radītu produktus ar augstu pievienoto vērtību.

LĪDZŠINĒJAIS IZPĒTES LĪMENIS

Cēsu pilsētvides analīze un attīstības problemātika ir apskatīta vairākos pētījumos. Taču pētījumu par to kā jauns starptautiska mēroga objekts varētu ietekmēt apkaimes un pilsētas attīstību nav.

Zināmākais no Cēsu pilsētvides pētījumiem ir 1988. g. izstrādātais "Cēsu pilsētas vēsturiskā centra reģenerācijas projekts" (turpmāk – RP) [151]. RP ir izstrādāti vēsturiskā centra telpas sociālās uztveres zonējuma shēmas priekšlikumi (LPSR Valsts Kultūras komitejas Restaurācijas institūts, 1988, autori: J. Zlaugotnis, V. Ķiece, V. Auziņš) [151].

RP izstrādātie apbūves priekšlikumi realizēti tikai daļēji. Tā kā liela daļa no RP izstrādātajiem priekšlikumiem ir pamatā arī aktuālajam Teritorijas plānojumam 2016.–2026. gadam [7], ir sagaidāms, ka ilgākā laika posmā daudzi no tiem tiks realizēti.

Pēdējos gados vairāku Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras un Pilsētplānošanas fakultātes diplomprojektu autori risinājuši telpveides uzdevumus, kas saistīti ar Cēsu degradētajām teritorijām, zinātņi un tūrismu. Lienas Amoliņas un Andras Odumānes diplomprojektos aplūkoti Cēsu vecā alus brūža iespējamie attīstības scenāriji, pakārtojot to zinātnes un kultūras vajadzībām [129, 143]. Ivars Dišereits piedāvājis risinājumu kā zinātnes izziņas centru ierīkot degradētajā Cēsu ķieģeļu ceplī [136]. Tāpat vairākos Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultātes maģistra un bakalaura darbos pētītas problēmas, kas cieši saistītas ar Cēsu pilsētvidi un tās attīstību. Tajos aplūkota tematika, kas saistīta ar vecpilsētas aizsardzību un saglabāšanu un ar to saistītām problēmām, degradēto ēku un teritoriju ietekmi uz pilsētu un pilsētvides kvalitāti, publiskās telpas nepieciešamību pilsētā, pilsētas telpas veidojošo ietekmju dinamiku. 1989. gadā Rīgas Politehniskā institūta diplomands Augusts Vilcāns izstrādājis atpūtas nama "Cīruliši" reģenerācijas projektu [42], kas netieši norāda uz vispārējām problēmām vēl Cīrulišu sanatorijas kompleksa darbības laikā.

PROBLEMĀTIKA

Pētījuma problēma ir kultūras un izziņas tūrisma objektu nozīme pilsētvides, apkaimes un pilsētas attīstības procesos dialogā ar vietas identitāti kā īpašību kopumu, ko nosaka vides unikalitāte un specifika, arhitektoniski telpiskās un emocionālās iezīmes.

Pētījuma priekšmets ir kosmosa izziņas centra iespējamās realizācijas saikne ar Cīrulišu apkaimes vienmērīgu reģenerāciju un Cēsu pilsētvides un kultūras tūrisma industrijas attīstības procesiem.

DARBA MĒRĶIS

Pētījuma mērķis ir izvērtēt, kā jauns liela mēroga objekts spētu kalpot par vienu no akseleratoriem Cīrulišu pilsēttelpas attīstībai un tai pat laikā iekļauties apkaimes dabiskajā ainavā, papildinot vietai raksturīgo īpašo identitāti.

UZDEVUMI

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, jāveic šādi uzdevumi:

1. apkopot informāciju par Cēsu un Cīrulīšu vēsturi un telpisko attīstību;
2. analizēt esošo telpisko situāciju un publisko telpu Cēsīs un Cīrulīšu apkaimē;
3. izpētīt aktuālos attīstības plānošanu un telpisko plānošanu ietekmējošos faktorus Cēsu pilsētā;
4. analizēt pilsētas plānoto Cīrulīšu attīstības scenāriju;
5. izvērtēt kultūras, atpūtas un izziņas tūrismu, kā potenciālu Cīrulīšu sociāli ekonomiskajā un telpiskajā attīstībā;
6. izpētīt pilsētelpas un dabas telpas sadures arhitektoniski telpisko risinājumu piemērus pasaulē, situāciju un iespējas Cīrulīšos;
7. veikt socioloģisku aptauju, lai izvērtētu apkaimes iedzīvotāju un viesu viedokli par esošo telpisko situāciju un iespējamo attīstību;
8. izdarīt secinājumus, balstoties uz esošās situācijas analīzi, socioloģisko aptauju un apkopoto informāciju.

IZPĒTES METODES

Lai izpildītu pētījuma uzdevumus, izmantotas šādas izpētes metodes:

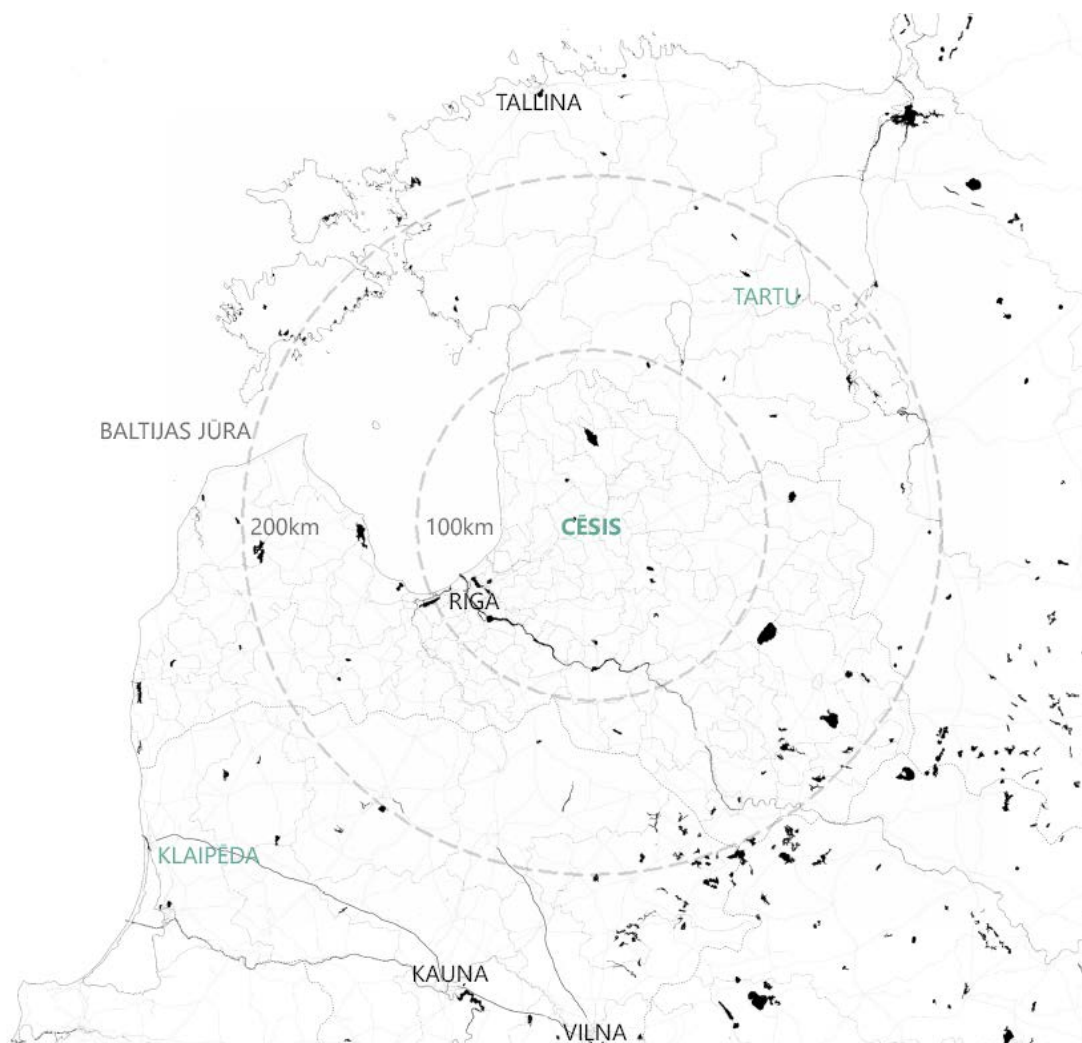
- empīriskā – datu apkopošanas metode – apkopot vēsturisko informāciju par Cīrulīšu attīstību;
- vizuāli telpiskā un grafiskā analīze – izpētīt Cīrulīšu telpisko uzbūvi un pilsētvides izmaiņas laika gaitā;
- salīdzinošā analīze – izvērtēt, un salīdzināt apkaimi dažādos laikos, un pilsētas publiskās telpas funkcijas – to ietekmi uz vietas identitāti;
- socioloģiskā datu analīze – analizēt apkaimes iedzīvotāju un viesu viedokli par esošo telpisko situāciju un iespējamo attīstību.

Izklāsta teorētiskā bāze apkopota no iespieddarbiem, zinātniskās literatūras, izdevumiem periodikā, arhīvu materiāliem un interneta avotu resursiem.

1. CĒSU PILSĒTAS UN CĪRULIŠU APKAIMES Telpiskās un vēsturiskās attīstības ANALĪZE

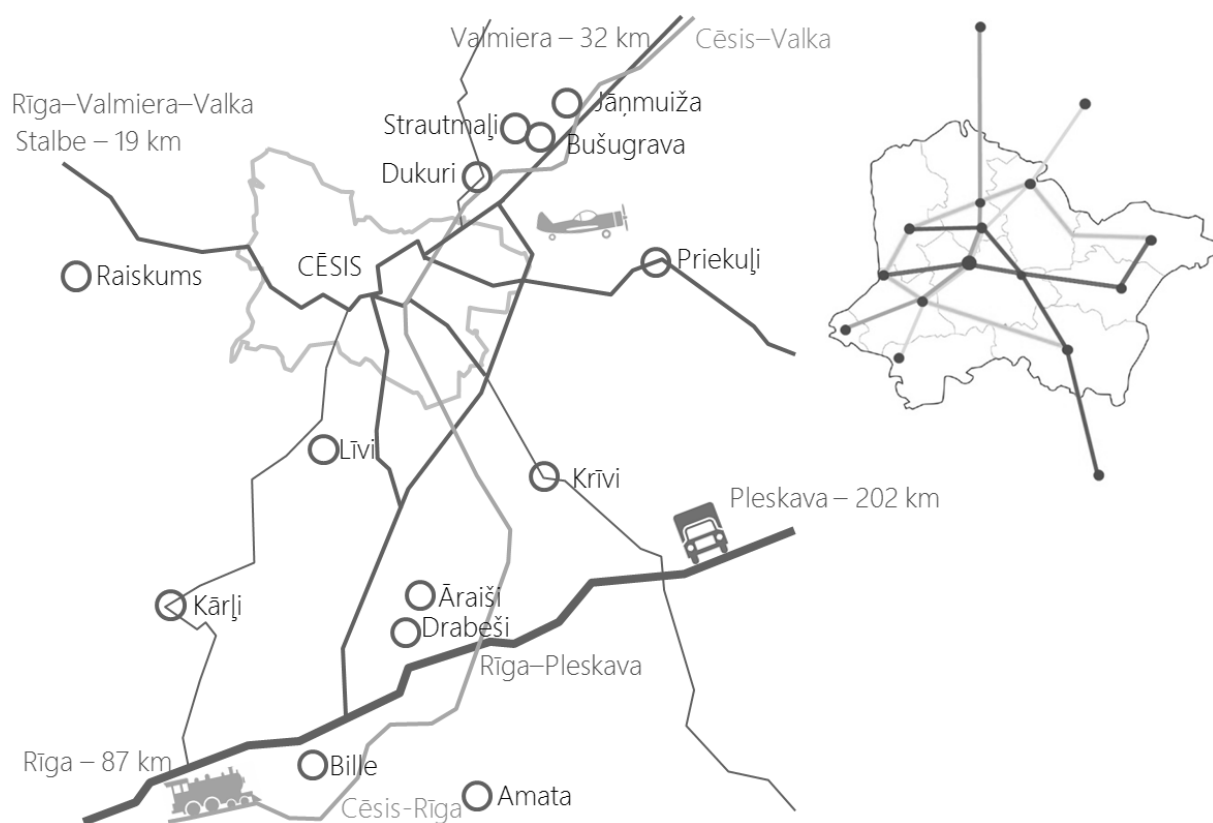
1.1. Ģeogrāfiskais konteksts

Cīruliši atrodas Cēsīs, kas ir otra lielākā Vidzemes reģiona pilsēta ar vairāk nekā 17 000 iedzīvotājiem un kuru gadā apmeklē apmēram 40 000 tūristu. Cēsis atrodas Vidzemes ģeogrāfiskajā centrā, 87 km jeb vienas stundas brauciena attālumā no Rīgas, starp diviem valsts galvenajiem autoceļiem A2 Rīga–Veclaicene un A3 Inčukalns–Valka, kas ir Eiropas nozīmes autoceļi. Cīrulišus ar apkārtējiem reģionālajiem centriem savieno valsts autoceļi P14 Limbaži–Cēsis, P20 Valmiera–Cēsis un P30 Cēsis–Vecpiebalga–Madona. Cēsis, līdz ar to arī Cīrulišos, var nokļūt izmantojot dzelzceļu Rīga–Valga, kas ir iekļauts TEN–T dzelzceļa tīklā. Fakts, ka pilsēta ir ērti sasniedzama plašākā reģionā, ir būtisks un veicina tās attīstību (1. shēma).

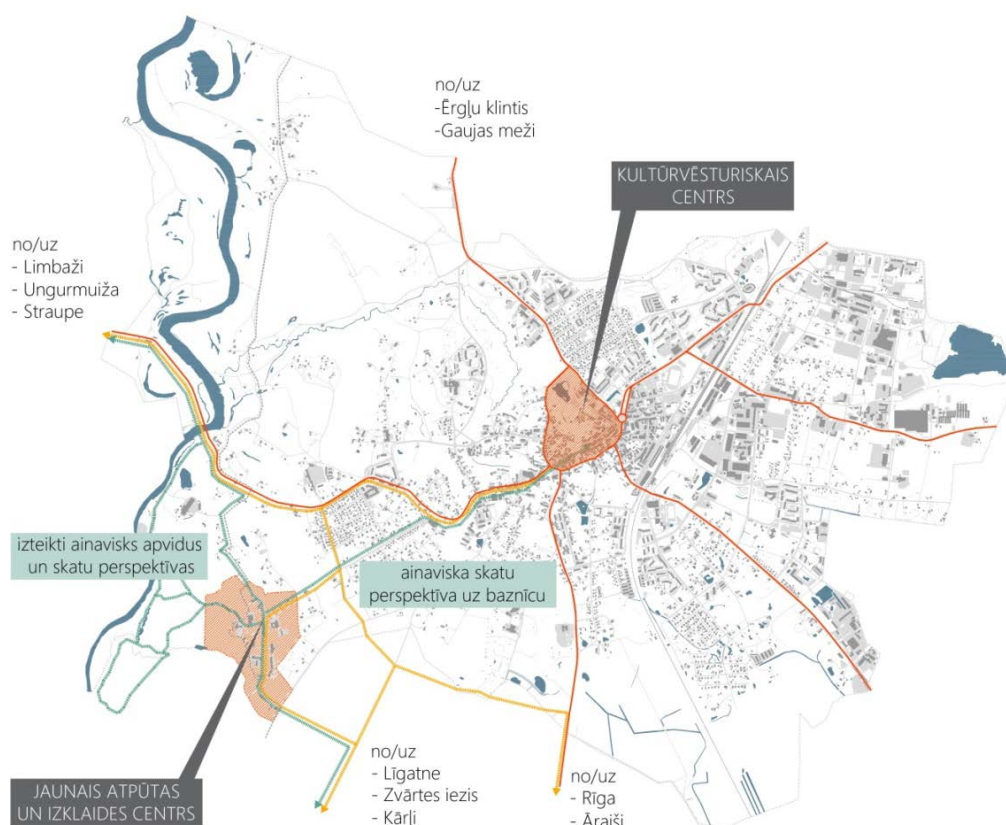
1. shēma. Cēsu pilsētas ģeogrāfiskais novietojums Latvijas kontekstā [130]

Jau kopš pastāvēšanas pirmsākumiem Cēsis veidojušās kā svarīga stratēģiska vieta tirdzniecības ceļu krustpunktos, kā arī vietējas nozīmes administratīvais un kultūras dzīves centrs. Tas atspoguļojas arī pilsētas struktūrā – ceļiem no visas apkārtnes saplūstot pilsētas centrā, veidojies radiāls ielu tīkls, kas saglabājies arī šodien, nosakot pilsētas plānojumu (2. shēma). Radiālā plānojuma ielas veido izteiksmīgus skatu koridorus uz pilsētas vēsturisko centru, kas izvietojies reljefa paaugstinājumā, tādēļ ļoti pārredzams.

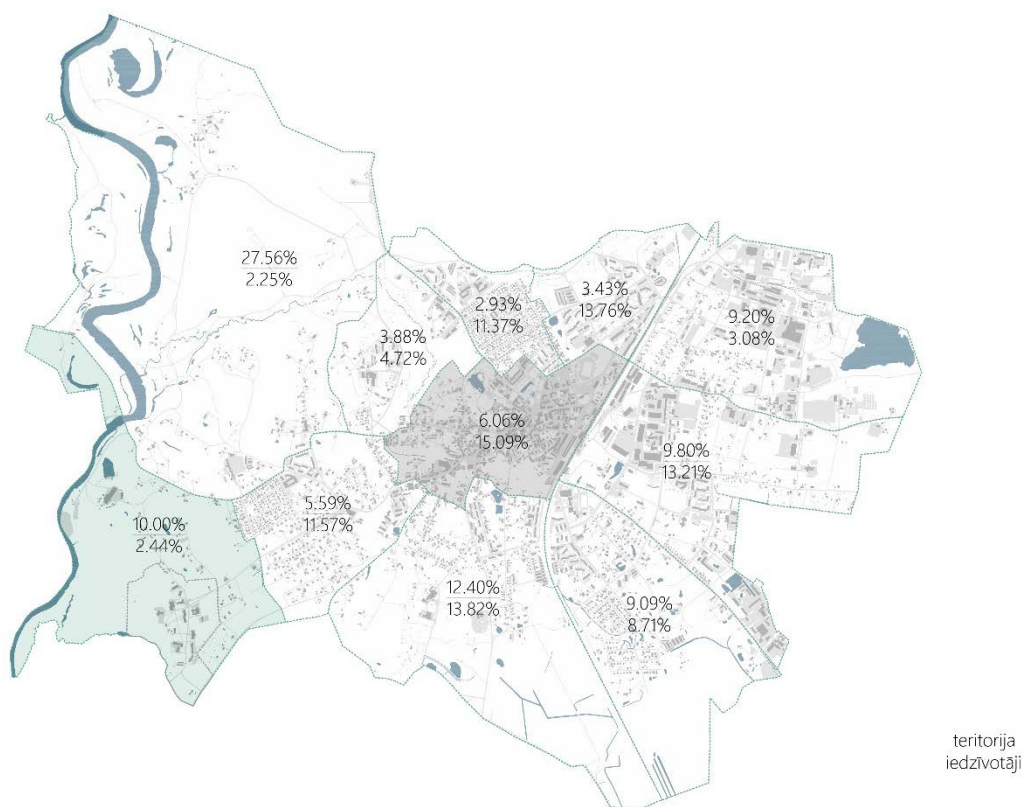
2. shēma. Cēsu pilsētas sasniedzamība [130]

Cīrulīši atrodas 2,5 km attālumā no Cēsu pilsētas centra, kurā atrodas nozīmīgi starptautiskā un reģionālā tūrisma objekti – Cēsu pils komplekss, Vidzemes koncertzāle "Cēsis", Bērnu Zinātnes centrs "ZINOO" un citi kultūras un apskates objekti. Cēsu pilsētas vēsturiskais centrs ar viduslaiku plānojumu, Livonijas ordeņa Cēsu pili, aizsargmūru fragmentiem un kultūras pieminekļiem ir iespaidīga vēstures liecība un piesaista apmeklētājus no visas pasaules. 2015. gadā Cēsu pils kompleksu ir apmeklējuši vairāk nekā 97 000 apmeklētāju, un šis skaits ar katru gadu pieaug. Pilsētas vēsturiskais centrs no Cīrulīšiem sasniedzams ar automašīnu – 5 minūtēs, ar velosipēdu – 10 minūtēs, ar kājām – 30 minūtēs.

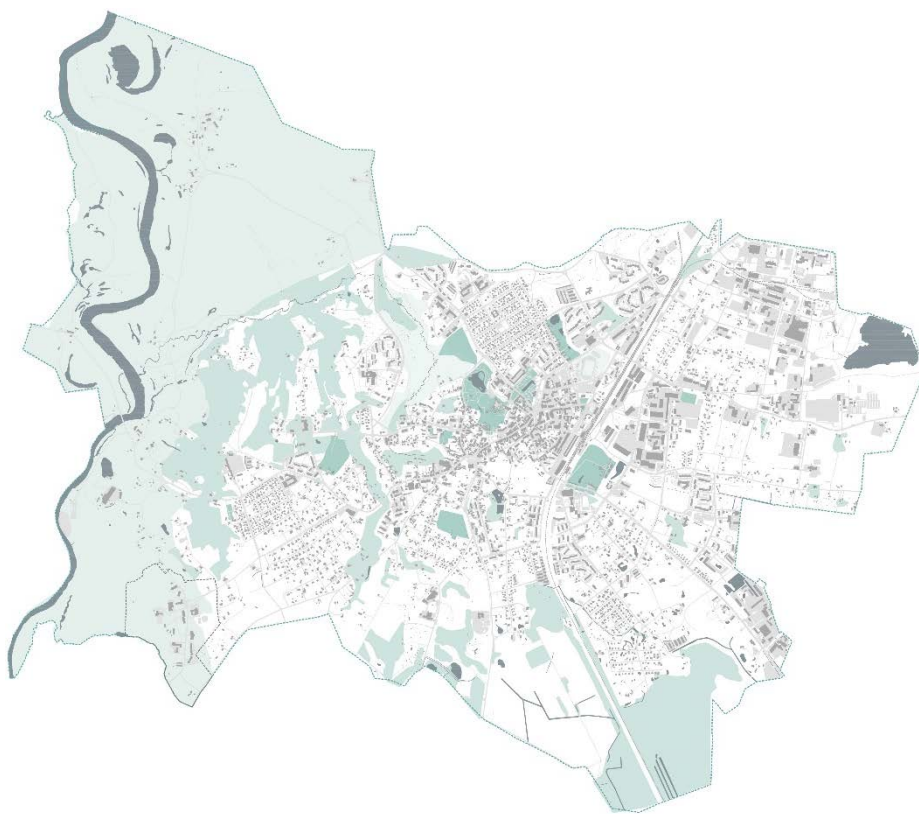
3. shēma. Mobilitāte Cēsu pilsētas kontekstā [130]

Cēsis var iedalīt vienpadsmit pilsētas daļās (4. shēma). Nosakot pilsētas teritoriju sadalījumu pēc Kevina Linča (*Kevin Lynch*) kartēšanas metodes [18] var tikt vērtēti pilsētai raksturīgie elementi – ceļi, robežas, rajoni, krustpunkti un objekti, kas izceļas apkārtnē (vietzīmes). Pilsētas teritorijas daļu robežas noteiktas ievērojot izteiktas līnijas dabā, piemēram, ielas, ūdens malas, dzelzceļa līnija, u. c. Pēc šāda sadalījuma var spriest par katras konkrētās teritorijas identitāti, procesiem un sabiedrību tajās. Analizējot katras teritorijas platības un iedzīvotāju skaita attiecību, var spriest gan par funkcijām tajās, gan to kvalitāti un iespējām. Iespējams izdarīt arī diezgan precīzus minējumus par galvenajiem apbūves veidiem katrā no tām. Cīruļišu apkaime aizņem 10 % no kopējās pilsētelpas platības, taču tajā dzīvo tikai 2.44 % no pilsētas iedzīvotājiem. Lai gan apkaimei kopumā raksturīgas plašas zaļās teritorijas un neliela mēroga, ekstensīva individuālā apbūve, centrālajā daļā esošajai lielmēroga apbūvei būtu jānodrošina šajā apkaimē pietiekama iedzīvotāju proporcija pilsētas kontekstā. Centrālās daļas arhitektoniskā telpa ir zemas kvalitātes un netiek izmantota.

4. shēma. Cīrulišu apkaime Cēsu pilsētā [130]

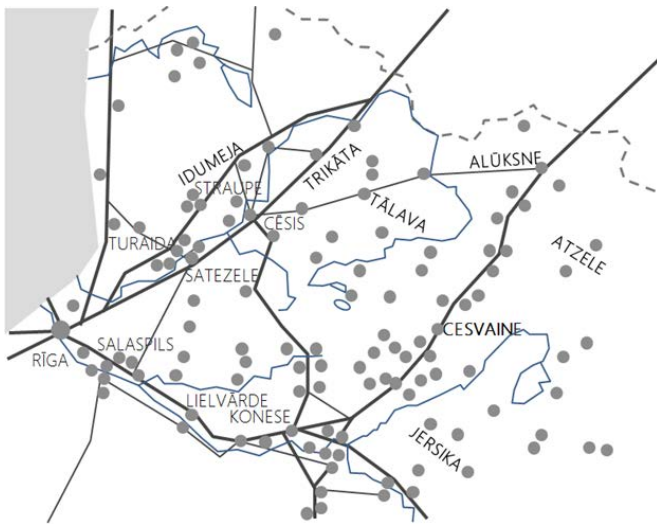
Cēsu pilsēta ir raksturīga ne vien bagātīgs kultūrvēsturiskais mantojums, bet arī izteismīgs reljefs un plašas dabas teritorijas, ko galvenokārt nosaka tās atrašanās Vidzemes augstienes ziemeļrietumu nogāzē, kur augstiene saskaras ar Gaujas senleju [9]. Pateicoties pilsētas ģeogrāfiskajam izvietojumam un tieši izteiktajam reljefam pilsētas rietumu daļā, apbūve nevarēja izveidoties visai blīva. Pretēji tas ir pilsētas austrumu daļā, kur reljefs ir līdzens un ģeoloģiskie apstākļi neierobežo apbūves iespējas, tāpēc arī apbūve ir blīvāka. Līdz ar to, pilsētas rietumu daļā, kur atrodas arī Cīrulišu teritorija, ir veidojušās brīvas teritorijas, kam dažādos laika periodos ir bijusi publiska pieeja. Reljefs, kuru veido izteiktas mazo upīšu gravas, nosaka apbūvei mazāk labvēlīgas teritorijas un līdz ar to ietekmē zaļās struktūras klātesamību šajās teritorijās (5. shēma).

5. shēma. Cīrulišu teritorija Cēsu pilsētas zaļajā struktūrā [130]

1.2. Vēsturiskais konteksts

Cēsis ir trešā vecākā pilsēta Latvijā – pilsētas tiesības ieguvusi 1323. gadā. Cēsis bija nozīmīgs tirdzniecības ceļu krustpunkts (6. shēma), līdz ar to strauju attīstību Cēsis piedzīvoja Livonijas laikos, kad pilsēta kļuva par Livonijas galvaspilsētu un Vidzemes galveno attīstības centru, un vienu no Livonijas ordeņa mestra rezidencēm. Lai arī šis ir bijis salīdzinoši īss posms Cēsu vēsturē, pilsēta un tās iedzīvotāji ar to ļoti lepojās un vienmēr ir centušies atgūt to statusu, kāds bija pilsētai viduslaikos [101]. Mūsdienā Cēsu kultūrvidi visbūtiskāk veido tieši kultūrvēsturiskais mantojums – Cēsu viduslaiku pils, Cēsu vecpilsēta ar saglabājušos ielu tīklu un mūra un koka apbūvi, kā arī Gaujas krastos būvētās koka villas, gan senās muižas. Cēsīs atrodas 32 valsts nozīmes un 114 vietējas nozīmes kultūras un vēstures pieminekļi un objekti, kā arī 71 valsts aizsargājamais kultūras piemineklis [101].

6. shēma. Viduslaiku tirdzniecības ceļi Vidzemes teritorijā [130]

18. gs. beigās un 19. gs. sākumā Rietumeiropā tika izveidotas arvien vairāk ūdensdziedniecības iestāžu. Viena no tādām tika atvērta arī Latvijā Cēsu pilsmuižā [23]. K. Zīversa vadībā tika veiktas vērienīgas ēku pārbūves un izveidots labiekārtojums, tai skaitā Pils parks un Alekseja parks. 1839. gada vasarā mērnieks Linlejs uzmērīja apkārtni un izstrādāja projektu ūdensvada izveidei no pilsētas avotiem [9]. Rietumeiropas ūdensdziedniecības tradīciju atjaunošanā un pilnveidošanā 19. gs. pirmajā pusē iesaistījās arī Cēsu ārsti. Ārsts J. G. Aislebens izmantoja Cēsu avotu ūdeni un gravu reljefu un 1839. gadā ierīkoja atklātas auksta ūdens dušas slimnieku ārstēšanai. Tajā pašā laikā pēc atvaļinātā kara ārsta G. Meiera iniciatīvas un ar Cēsu pilsmuižas īpašnieka grāfa K. G. fon Zīversa atbalstu Alekša parkā ierīkoja dzeramā ūdens aku, bet gravā pie bijušās Livonijas ordeņa Cēsu pils – trīs koka dēļu dušas mājiņas ar ūdens kritumu 8–10 metru augstumā. Ārstniecības kursā tika apvienotas vairākas metodes: auksta ūdens dziedniecības procedūras, diēta, pastaigas (1. attēls). Cēsis pirmo reizi tika popularizētas kā kūrorts un skaista vieta ar vēstures pieminekļiem. Auksta ūdens dziedniecības iestādi atklāja 1841. gada 2. jūnijā un tā darbojās vairāk nekā 10 gadus.[4] Cēsu aukstā ūdens dziedniecības iestādes nespēja konkurēt ar balneoloģiskajiem kūrortiem Kurzemē un Rīgas apkārtnē, kur bija pieejams ārstnieciskais minerālūdens un labiekārtotas atpūtas vietas. 1850. gadā Ķemeros ārstējušies 159, Dubultos – 208, Cēsīs – 53 pacienti. 1902. gada martā ārsts Augusts Smilga saņēma atļauju Cēsīs izveidot jauna veida ārstniecības iestādi – sanatoriju, tā sāka darboties 1903. gadā jaunuzceltā ēkā pilsētas centrā uz Vaļņu ielas. Sanatorijā galvenokārt ārstējās reimatisma un nervu slimnieki. A. Smilgas sanatorija

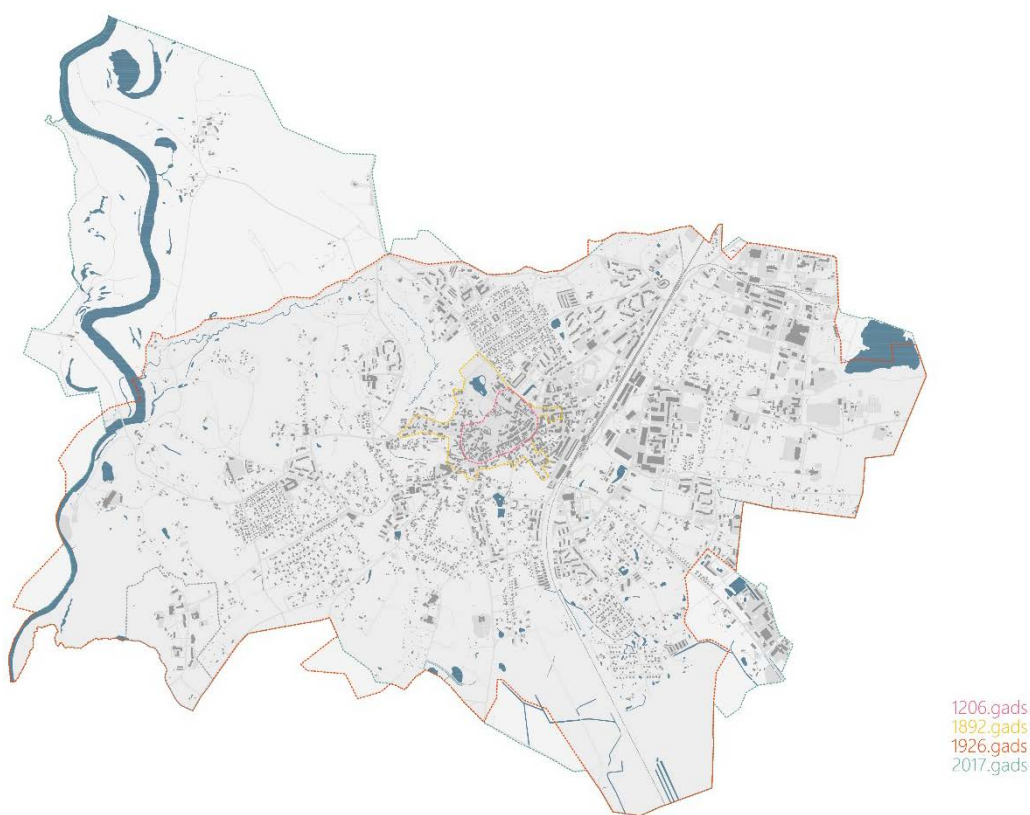
darbojās līdz 1915. gadam.[3] Attīstoties kūrorta un atpūtas funkcijai Cēsis piedzīvoja jaunu uzplaukumu, kas turpinājās līdz pat Pirmajam pasaules karam [29]. Pilsētas apmeklētāji Cēsis sevišķi izcēluši Meijermuižas mežus, Siļķu gravu ar Bērzaini, Glūdas paleju, Dukurmuižas birztales un arī pilsētas centra teritorijas, piemēram, Alekša parku. Sākotnēji arī romantiskais pils parks bija publiski pieejams, bet, attīstoties ūdensdziedniecības pakalpojumiem, grāfs Zīvers to kā savu privātīpašumu slēdzis [29].

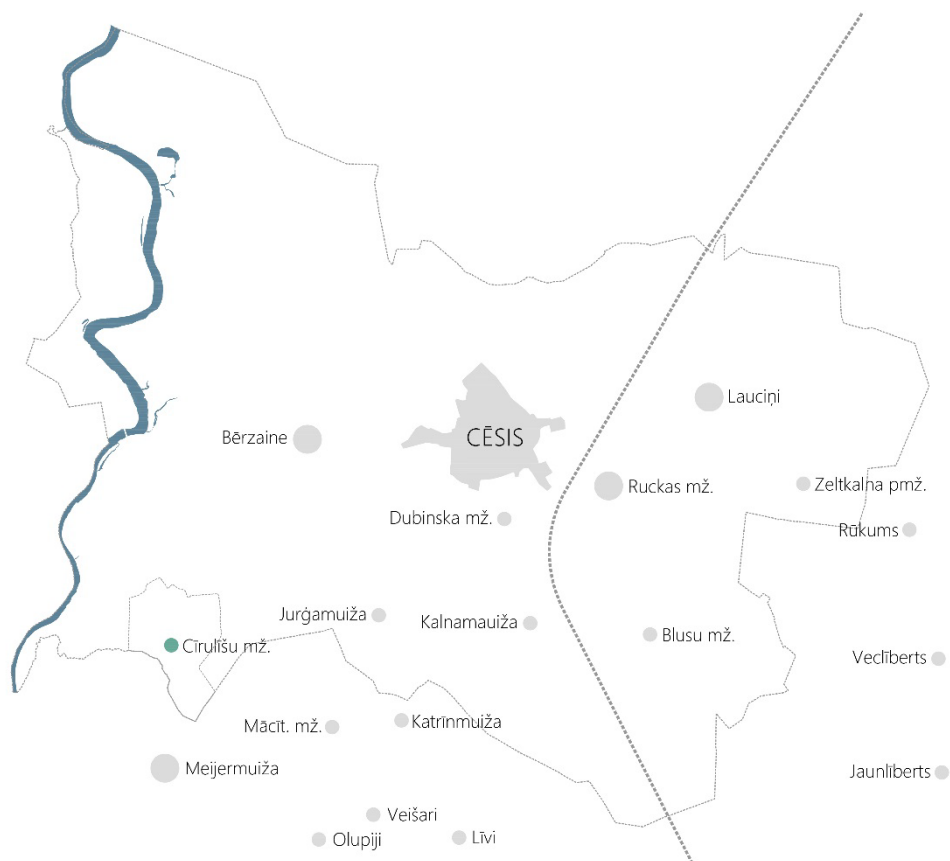
1. attēls. Ārstniecības pastaiga pils parkā 18. gs. [150]

Cēsu ekonomisko attīstību īpaši veicināja 1868. gadā izbūvētā 9 km garā Cēsu–Drabešu šoseja, kas savienoja Cēsis ar Rīgas–Pleskavas šoseju. Daudzkāršojās tirdzniecības apgrozījumi, jūtami pieauga cilvēku mobilitāte. 19. gs. beigās Cēsu iedzīvotāju skaits manāmi pieauga. Tā sekas bija pilsētas straujā izplešanās – tika izveidotas jaunas ielas un būvētas sabiedriskas ēkas, skolas un biedrības nami. 18. gs. beigās–19. gs. pirmajā pusē Cēsis ievērojami pieauga dažādu skolu un kultūras iestāžu skaits. Vēl viens attīstību veicinošs faktors bija 1889. gadā atklātais Rīgas–Valkas–Pleskavas dzelzceļš, kurš pilsētai deva jaunu saikni ar lielajām pilsētām. Pateicoties dzelzceļa līnijas atvēršanai, Cēsis sāka attīstīties par vasarnīcu pilsētu. Gaujas krastos sāka veidoties arī turīgāko pilsētnieku vasarnīcu rajons. Rīdzinieki savām vasarnīcām galvenokārt izvēlējās Siguldu, bet Sanktpēterburgas ļaudis, kuru rocība neļāva dzīvot vasarnīcās Somu jūras līča piekrastē Rēveles (Tallinas) un Paldiski apkaimē, devās tālāku un lētāku vietu meklējumos, un tādu atrada Gaujas krastos pie Cēsīm. Rīgas un Sanktpēterburgas elite novērtēja pilsētas senatnīgumu un skaistas dabas ainavas. Krievijai Cēsis kļuva par ievērtības cienīgu kūrorta pilsētu ar vairākām kūrortiestādēm, vasarnīcām, pansijām un sanatoriju [1, 29]. Viduslaiku

pilsētas kodols aizvien vairāk apauga ar jaunbūvju apjomiem. Apbūve attīstījās arī ap tuvējām muižām, tādējādi saplūstot ar vēsturisko pilsētas centru. Pilsētas "Gaujas priedēs" jau bija uzbūvētas daudzas vasarnīcas, un tikai pāris no 26 uzmērītajām parcelēm nebija izdotas. Savukārt starpkaru periodā, 19. gadsimta trīsdesmitajos gados, Cēsis bija klusa kūrorta pilsēta. Vienlaikus tā joprojām saglabāja vietējā kultūras centra lomu – darbojās kā apriņķa centrs. Šajā laikā pilsētas administratīvā robeža bija vairākkārtīgi palielinājusies un bija tikai nedaudz mazāka par šodienas pilsētas teritoriju (7. shēma), tajā tika iekļautas arī tuvējās muižu zemes, tajā skaitā Cīrulīši (8. shēma).

7. shēma. Cēsu pilsētas vēsturiskās robežas [130]

8. shēma. Muižas Cēsu apkārtnē 20. gs. sākumā [130]

1932. gada augustā tika nodibināta Cēsu kūrorta komiteja, ar mērķi attīstīt pilsētu kā ziemas kūrortu un līdzsvarot tūristu skaitu dažādos gadalaikos. Šajā gadā tika izveidoti nozīmīgi infrastruktūras elementi šī mērķa sasniegšanai, tajā skaitā Cīrulišos izveidots Baltijas valstīs lielākais trampļīns, kas paredzēts trampļīnlēkšanas sportam.[33] Tai pat ziemā notika trampļīna atklāšanas sacīkstes [41]. Pateicoties papildus ieviestajam vilcienam no Rīgas, Cīruļkalnu apmeklēja nebijis ziemas tūristu skaits (2. attēls). Slēpošana un lēkšana bija galvenās aktivitātes Cīrulišos līdz pat 20. gadsimta četrdesmitajiem gadiem, notika sacensības un treniņi ar ārzemju dalībniekiem un treneriem [40]. Cīrulišu muižas (3. attēls) kūrorta vēsture sākās 20. gadsimta trīsdesmitajos gados. Līdz tam līdzīgi kā citas mājas Gaujas senlejā, arī šī bija bagātnieku izklaides vieta, galvenokārt vasaras sezonā.

2. attēls. Cīrulišu kalns 1933. gada ziemas svētdienā [44]

3. attēls. Cīrulišu muižas galvenā ēka, 1932 [139]

Pēc Otrā pasaules kara PSRS periodā sākās Latvijas forsēta industrializācija. Cēsis gan tā skāra mazāk un vēlāk kā lielākās Latvijas pilsētas. 20. gadsimta piecdesmitajos gados Cēsis darbojās ķieģeļceplis, alus darītava, darbību sāka arī krietni lielāki uzņēmumi – ATU–5 un CATA (padomju laikos lielākais Cēsu uzņēmums strādājošo skaita ziņā), Cēsu autoremonta rūpnīca u.c. Vienlaikus ar autorūpniecības attīstību Cēsis saglabāja savu nozīmi kā atpūtas, tūrisma un rekreācijas centrs (9. shēma). Laika posmā no 1945. gada Cīrulišos tikpat forsētos apstākļos tika izveidota ārstniecības un atpūtas infrastruktūra, kas gadā apkalpoja līdz pat 80 000 cilvēku no visas PSRS. [145]

9. shēma. Galvenās atpūtas zonas Latvijas teritorijā 20. gs. [130]

Jebkurš jauns objekts un vispārēja attīstība ietekmē apkārtējo vidi, kas rezultējas šodienas pilsētelpā un ainavā. Aplūkojot tādu augstākā mērā sarežģītu telpisku sistēmu kā pilsētu no kāda noteikta statistiska redzes punkta, cilvēks pirmkārt uztver tās siluetu. Cēsu pilsētas siluets ir visai izteiksmīgs, veidojies ilgā laika posmā un uzskatāms par vienu no vērtīgākajiem pilsētas ainaviskās identitātes elementiem (10. shēma) [16]. Ēkas pilsētas centrā ir viengabalaina apbūves kompozīcija un atsevišķu ēku mērogs harmoniski iekļaujas apkārtējā vidē. Cēsis vēsturiski izveidojušās par izteiksmīgu arhitektūras telpu, kur savā starpā mijiedarbojas reljefs un dabas vērtības, vēsturiskā vide, siluets un ainaviski skati. Cīruļu iesaiste pilsētas ainavā ir bijusi un ir neviennozīmīga. Lai gan apkaime ir telpiski nošķirta no pilsētas vēsturiskā centra ar tam raksturīgo apbūves mērogu, liela mēroga objekts tajā ietekmētu visas pilsētas telpisko siluetu.

10. shēma. Cēsu pilsētas siluets [130]

1.3. Cīrulīšu telpiskās attīstības vēsture 20. gadsimtā

Līdz 20. gs. analizēt Cīrulīšu attīstību iespējams tikai Cēsu kontekstā. Ar 20. gs. sākumu galvenais Cīrulīšu attīstības objekts ir sanatorija, kuras attīstība noteikusi arī visas apkaimes attīstību. Par notikumiem, kas noteica Cīrulīšu telpisko attīstību, visplašāko informāciju var gūt no dažādiem periodiskajiem izdevumiem. Tā kā PSRS laika laikrakstiem un publikācijām bija raksturīgs visai pašslavinošs saturs, tajos bieži sastopamas informācijas nesakritības – gan kvantitatīvas, gan kvalitatīvas. Neskatoties uz to, iespējams sistematizēt informāciju un secināt, ka Cīrulīšu sanatorijas kompleksā celtniecība un remontdarbi notikuši nepārtraukti, galvenokārt sliktās celtniecības kvalitātes dēļ. Liela daļa jaunbūvju nav tikušas pabeigtas plānotajos termiņos, līdz ar to no šīs informācijas nav iespējams precīzi datēt apbūves attīstību.

Atpūtas nama "Cīrulīši" komplekss bija PSRS nozīmes teritorija, līdz ar to projektēšanas dokumentācija neglabājās vietējā pārvaldē. Autors piekļuvis daļai tehniskās dokumentācijas kā neregistrētam arhīva materiālam Latvijas Nacionālā arhīva Cēsu zonālajā valsts arhīvā. Tikai analizējot informāciju no periodiskajiem izdevumiem kopā ar arhīvu materiāliem iespējams apkopot un attēlot Cīrulīšu telpiskās attīstības vēsturi. Līdz šim kompleksa attīstība vienkopus nav tikusi dokumentēta. 1. pielikumā pētījuma autors apkopojis periodikā atrodamos ierakstus, kuri saistāmi ar atpūtas namu "Cīrulīši" un 2. pielikumā apkopojis un sistematizējis Cīrulīšu attīstības gaitu laika grafika formātā.

Lai gan kūrorta vēsture sākas 20. gadsimta trīsdesmitajos gados, pēc konkrēta oficiālā statusa un nosaukuma "Cīrulīšu" atpūtas kompleksa attīstības vēsturi iespējams iedalīt piecos posmos:

1. 1944. gada 13. novembris – 1946. gada 16. septembris Bērnu sanatorija "Cīrulīši"
2. 1946. gada 16. septembris – 1975. gada janvāris Atpūtas nams "Cīrulīši"
3. 1975. gada janvāris – 1986. gada jūlijs Pansionāts "Cīrulīši"
4. 1986. gada jūlijs – 1991. gada 17. aprīlis Kūrortpoliklīnika ar pansionātu "Cīrulīši"
5. 1991. gada 17. aprīlis – 1995. gada 13. septembris Valsts sanatorija "Cīrulīši"

Taču, lai analizētu vietas telpisko attīstību, pamatotāk sadalīt to trīs attīstības posmos, starp kuriem kompleksa apbūve bijusi nosacīti pilnīga:

1. līdz 1964. gadam bijušās muižas apbūve tika papildināta ar jauniem korpusiem līdz spēja funkcionēt kā vienots un pilnīgs komplekss;
2. no 1965. gada līdz 1991. gadam apbūve tiek papildināta un daļēji aizvietota ar PSRS laikam atbilstošu tipveida apbūvi;
3. pēc 1992. gada apbūves vienības tiek demontētas un papildinātas kā atsevišķas vienības, nevis vienots komplekss.

Cīrulīšos esošā tūrisma un atpūtas infrastruktūra vēsturiski ir veidojusies kūrorta vajadzībām. Agrāk šeit atradās Vissavienības nozīmes sanatorija "Cīrulīši", kas piedāvāja atpūtas, sporta, ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumus klientiem no visas Padomju Savienības. Sanatorija aizņēma 74,2 ha Gaujas nacionālā parka teritorijas, no kuriem 13 ha bija apbūvēti.

20. gadsimta trīsdesmitajos gados Cīrulīšu muižas pēdējās īpašniece grāfiene Alise fon Zeinere emigrēja un šeit tapa iekārtota bērnu vasaras nometne. Lielā Tēvijas kara laikā Cīrulīšos atradās hospitālis vācu virsniekiem, 1944. gadā – pionieru nometne, bet 1945. gadā – atpūtas nams, kurā atpūtās 56 cilvēki (4. un 5. attēls).

4. attēls. Atpūtas nams Cīrulīšu muižā, 1958 [128]

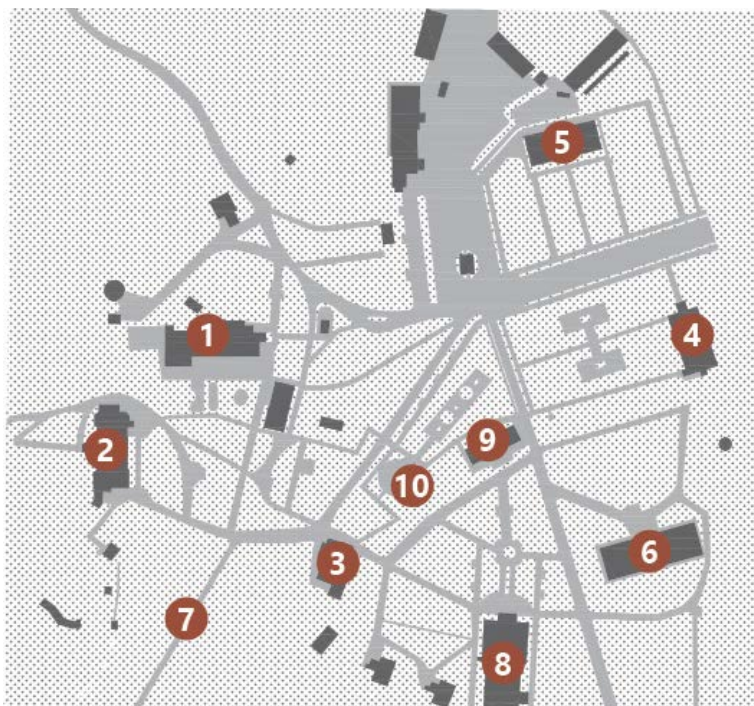

5. attēls. Slēpotāji un atpūtas nama 1. korpus, 1953 [132]

Pēc kara teritorija bija iznīcināta. Katru svētdienu tika organizētas talkas, lai apkārtni sakoptu. Ar rokām veda smiltis, šķembas, ierīkoja ceļus un taciņas, iestādīja papeļu aleju uz Cīrulīšiem. Katru dienu pienāca viens vilciens no Rīgas un tālāk atpūtniekus nogādāja zirga pajūgā. Laikā līdz 1953. gadam tika uzcelti šādi objekti:

- 1946. gadā klubu ar ēdnīcu (koka, nojaukta, lai uzceltu 4. korpusu);
- 1948. gadā I korpusu no ķieģeļiem (arhitekts Taivars) – pirmajā stāvā atradās ēdnīca, kur paši cepa maizi, otrajā stāvā dzīvoja atpūtnieki (19. gadsimta astoņdesmitajos gados nojaukta, lai uzceltu Dūņu dziedniecību) (11. shēma, ēka Nr.1);
- 1950. gadā garas trepes, ceļu pāri gravai no Cīrulīšiem uz Valdegām (11. shēma, ēka Nr.7);
- 1950. gadā jaunu klubu (1968. gadā paplašina, 1983. gadā pārveido par poliklīniku) (11. shēma, ēka Nr.8);
- 1951. gadā korpusu baraku, IV korpus (tagadējā I un II korpusa vietā) (11. shēma, ēka Nr.4);
- 1952. gadā rekonstruēta muižas māja ar 58 gultas vietām, II korpus (11. shēma, ēka Nr.2);
- 1952. gadā Korpusu strādniekiem un atpūtniekiem, V korpus (vēlāk administrācija, strādnieku ēdnīca, reģistrācija) (11. shēma, ēka Nr.5);

- 1953. gadā tika izbūvēta jauna iela (tagadējā Cīrulišu iela), kas savienoja pilsētas centru ar atpūtas namu tiešā veidā.

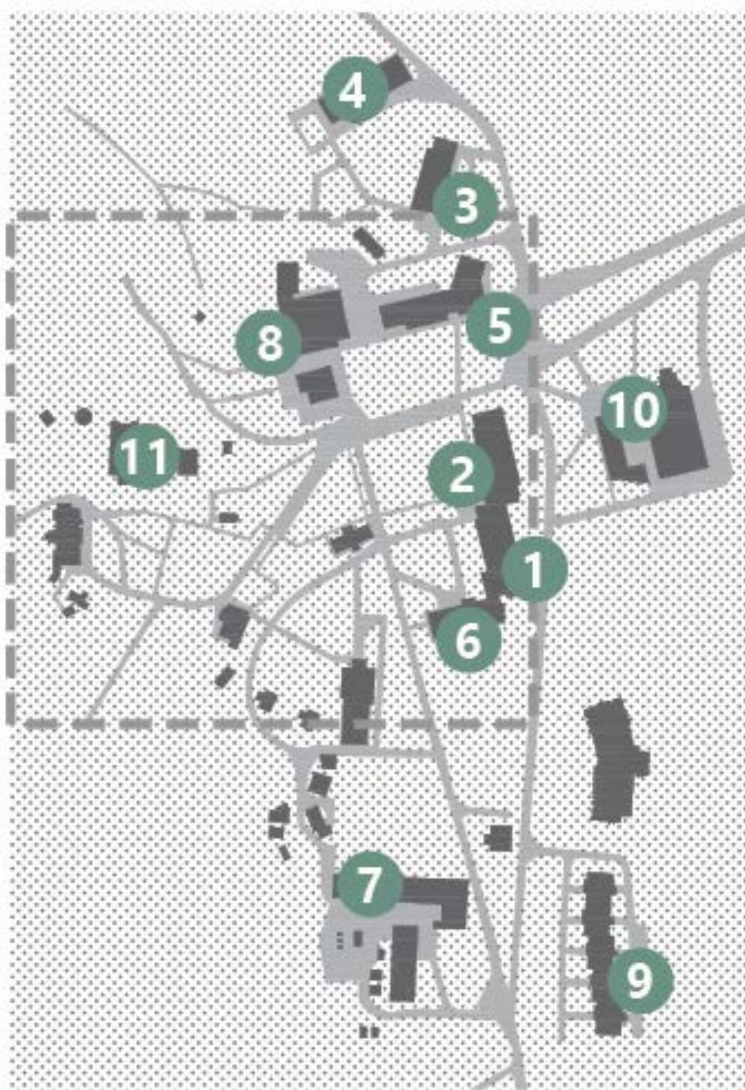
11. shēma. Cīrulišu apbūve laikā līdz 1964. gadam [130]

Tāpat šajā laikā atpūtas nama vajadzībām tika izmantotas citas vēsturiskās muižas ēkas un uzceltas vairākas nelielas un sezonālas ēkas un palīgēkas. Turpat Cīrulišos tika uzbūvētas siltumnīcas, kurās audzēja virtuvei un pārdošanai gurķus, tomātus, salātus, puķes. Netālu no Cīrulišiem atradās Meijermuiža, kura apgādāja atpūtas namu ar lauku produktiem. Cīruliši vairākkārt tika apbalvoti kā labākais atpūtas komplekss Vissavienības mērogā, kā arī Republikā. Šeit atpūtās 300–500 cilvēki dienā. [145]

Var uzskatīt, ka šajā laikā atpūtas nama kompleksa attīstība tika noslēgta, vairāk nekā desmit gadus aktīva celtniecība vairs nenotika. Apbūvi šajā laikā veidoja samērīgi būvapjomi, tos ietvēra romantiski labiekārtota teritorija. Lai gan atpūtas nama kapacitāte bija vairākkārt augusi, tas joprojām labi iekļāvās Gaujas senlejas ainavā. Intensīva attīstība Cīrulišos atsākās 19. gadsimta sešdesmito gadu vidū, kad visā PSRS teritorijā plaši notika tipveida projektu realizācija. Šī masveida tendence skāra arī Cīrulišus, kā rezultātā tika aizvietota daļa vēsturiskās apbūves, daudzkārt palielināta atpūtas kompleksa kapacitāte un pilnībā mainīta labiekārtojuma struktūra. Ēku projektus Cīrulišu situācijai pielāgoja projektēšanas kantoris "Kūrortprojekts", kā autores lielai daļai ēku minētas arhitektes Brante

un Skujiņa.[140] Forsēta kompleksa attīstība notika līdz pat PSRS sabrukumam, laika periodā līdz 1991. gadam uzcēla:

- 1965. gadā divstāvu VI korpusu (12. shēma, ēka Nr.6);
- 1967. gadā četrstāvu III korpusu (12. shēma, ēka Nr.3);
- 19. gadsimta sešdesmitajos gados uzcēla arī vairākas palīgēkas, tajā skaitā centrālo katlu māju (12. shēma, ēka Nr.7);
- 1971. gadā jaunu ēdnīcu (12. shēma, ēka Nr.8);
- 1972. gadā IV korpusu (no 1995.gada – veco ļaužu pansionāts) (12. shēma, ēka Nr.4);
- 1974. gadā I korpusu (tagadējo 5 stāvu ēku) (12. shēma, ēka Nr.1);
- 1974. gadā II korpusu (tagad – Arodskolas kopmītne, 5.stāvi) (12. shēma, ēka Nr.2);
- 1976. gada sākumā pabeidza 72 dzīvokļu dzīvojamo ēku (12. shēma, ēka Nr.9);
- 1976. gadā jauno klubu otrpus Kovārņu ielai (12. shēma, ēka Nr.10);
- 1983. gadā Cīrulišu teritorijā ierīkoja artēzisko urbumu 470 m dziļumā, kur ieguva ļoti koncentrētu minerālūdeni ar lielu sāls saturu. Minerālūdeni lietoja gan vannu procedūrās, gan atšķaidītā veidā dzeršanai (ieteikts kuņģu slimniekiem). Cēsu alus darītava no šī ūdens ražoja galda ūdeni "Cīruliši – 1" un "Cīruliši – 2".
- 1986. gadā ekspluatācijā tika nodota dūņu – minerālūdens dziedniecības ēka (12. shēma, ēka Nr.11). Pansionāts kļuva par kūrorta poliklīniku, kurā tika ārstētas elpošanas ceļu, kuņģu un zarnu slimības.
- 1987. gadā uzsākta vēl vienas 5 stāvu, 42 dzīvokļu dzīvojamās mājas būvniecība, kuru plānoja pabeigt 1991. gadā (līdzekļu trūkuma dēļ būvniecība tika pārtraukta un ēka iekonservēta).

12. shēma. Cīrulišu apbūve laikā līdz 1991. gadam [130]

Tieši 19. gadsimta astoņdesmitie gadi tiek uzskatīti par sanatorijas "Cīruliši" "ziedu" laikiem, kad tajā strādājošo skaits sasniedza 300 darbinieku. Dzīvojamais fonds sastāvēja no 72 dzīvokļiem un divām kopmītnēm. Bija pieejama autonomā apkure no Cīrulišu katlu mājas, kas darbojās ar dabas gāzi. Sanatorijas vajadzībām tika izmantotas trīs dzeramā ūdens akas un divas minerālūdens akas. Pieci guļamie korpusi (6. attēls) ar 772 gultas vietām vasarā bija pārpildīti, atpūtās 800–1000 cilvēki dienā, rekords – 1024 atpūtnieki un slimnieki. Darbojās labiekārtota poliklīnika ar laboratoriju, rentgena kabinetu u.c. Ūdens un dūņu dziedniecībai izmantoja minerālūdens pievadu un dūņas, kuras veda no Ķemeriem. Darbojās baseins ar minerālūdens dzertuvi, trenažieru zāle, miega terapijas kabinets, aerobikas zāle, klubs ar 500 vietām, bibliotēka (27 000 grāmatas) un lasītava, deju zāle, spēļu automāti. Cīrulišos tika izveidota skola slimnieku bērniem – 60 vietas. Darbojās

ēdnīca ar 400 vietām (7. attēls), aptieka, plašs sporta inventāra nomas punkts. Ierīkoti basketbola, volejbola laukumi, tenisa korti. [145]

6. attēls. *Atpūtas nama administrācija un guļamkorpusi, 1983 [31]*

7. attēls. *Atpūtas nama jaunais 1. korpuss, 1983 [146]*

Sanatorijas klienti lielākoties ieradās no PSRS, tikai 10 % no visiem apmeklētājiem bija latvieši. Jau 19. gadsimta astoņdesmito gadu beigās samazinājās apmeklētāju skaits un tika meklētas iespējas kā kompleksu pilnībā izmantot. 1988.–1989. gadā pēc zemesrīces Armēnijā te uzturas 400 bērni no Spitakas pilsētas. Kā pateicība tiek uzcelta strūklaka. 1991.–1992. gadā ārstējas 300–400 bērni katrā iebraukumā no radiācijas skartās Černobiļas. Pārejas laikā no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku (1990.–1993. gadā) klientu plūsma no NVS valstīm samazinājās, sanatorija cieta zaudējumus, tika atlaisti darbinieki, 1993. gadā tika pārtraukta tās darbība. 1995. gadā sanatorija tika nodota Privatizācijas

aģentūrai un beidza pastāvēt kā vienots komplekss. Turpmāk teritorija tikusi attīstīta kā atsevišķas privatizētas vienības (8.attēls).[38, 39, 45]

8. attēls. Cīrulīšu aerofoto, 2017 [37]

Secinājumi

Cīrulīši vienmēr bijuši viegli sasniedzams gala mērķis atpūtas tūristiem. To sekmējusi gan Cēsu pilsētas saikne ar auto un sliežu ceļiem, gan ciešs savienojums starp Cīrulīšiem un pilsētas centru. Tai pat laikā apkaime ir telpiski nošķirta no pilsētas vēsturiskā centra ar tam raksturīgo apbūves mērogu.

Cēsu pilsētai raksturīgs izteikts reljefs, ko veido Gaujas senleja un mazo upīšu gravas. Reljefs nosaka apbūvei sarežģītās teritorijas un ietekmē zaļās struktūras klātesamību visā pilsētā. Cīrulīši atrodas tieši uz Vidzemes augstienes un Gaujas senlejas saskares robežas, vietas raksturu primāri nosaka Gaujas upes un mežu tuvums.

19./20. gs. mijā pilsētas administratīvās robežas ir ievērojami palielinājušās un ir tikai nedaudz mazākas par šodienas pilsētas teritoriju. Šajā laikā pilsētā tiek iekļautas arī tuvējās muižu zemes, tajā skaitā Cīrulīši. Šīs apkaimes teritoriālais izmērs pielīdzināms pilsētas kultūrvēsturiskā centram.

Cīrulišu apkaime ir telpiski nošķirta no pilsētas vēsturiskā centra ar tam raksturīgo apbūves mērogu, taču liela mēroga objekti veido un ietekmē visas pilsētas telpisko siluetu. Cēsīm raksturīga spēcīga kultūrvēsturiskā identitāte un jauni objekti nedrīkst to deformēt.

19. gs. sākumā Gaujas senlejā pie Cēsīm organiski iekļāvās desmitiem nelieli atpūtas nami un sanatorijas, tajā skaitā Cīrulišu muiža. Cīrulišu attīstību sākotnēji sekmējis slēpošanai piemērotais Cīruļkalns. 1932. gadā nodibinātā Cēsu kūrorta komiteja sāka šeit mērķtiecīgu ziemas kūrorta izveidi.

Cīrulišos pēc Otrā pasaules kara tika izveidots Valsts nozīmes atpūtas nams. Esošā muižas apbūve tika pakāpeniski papildināta, tai pat laikā komplekss ievērojami pastāvēja līdzās senlejas ainavai, uzsverot to kā galveno vietas vērtību.

PSRS laikā Cīrulišos notika forsēta atpūtas kūrorta attīstība. Valdība intensīvi dotēja līdzekļus, veidojot arvien jaunu tipveida apbūvi, reģionālajā ainavā neiederīgā raksturā un mērogā. Apbūves arhitektoniskā un arī tehniskā kvalitāte bija ļoti zema, līdz ar to notika nepārtraukti rekonstrukcijas darbi.

Līdz ar PSRS sabrukumu pārtrūkst apmeklētāju plūsma un valdības finansējums kompleksa darbības nodrošināšanai. Likumsakarīgi, ka jaunajā politekonomiskajā situācijā atpūtas kūrorts vairs nespēj eksistēt kā vienots veselums un tiek sadalīts atsevišķās vienībās. No tām tiek izmantotas piecas, taču kūrorta vēsturiskās funkcijas vairs nepilda neviena no tām.

Vēsturiskā atpūtas kompleksa apbūve tika nojaukta un aizvietota ar jaunu apbūvi, kura atkārtoti aizvietota vai rekonstruēta. Mūsdienās saglabājusies tikai viena vēsturiskā muižas ēka. Esošas apbūves vērtība vienmēr ir ignorēta. Pēc atpūtas kūrorta darbības pārtraukšanas, atsevišķie īpašumi tiek attīstīti savrupi un arvien vairāk degradē apkaimes kopējo telpisko veidolu.

2. CĒSU PILSĒTAS UN CĪRULĪŠU APKAIMES ATTĪSTĪBU UN TĀS PLĀNOŠANU IETEKMĒJOŠI FAKTORI

2.1. Cēsu pilsētas attīstības virzītājspēki

Jebkura pilsētas telpa tiek pakļauta visdažādākajām ietekmēm jeb dzinējspēkiem. Šie dzinējspēki var būt politiskie faktori, dažādu līmeņu ekonomiskie procesi, kā arī sociālā rakstura faktori. Lai izpētītu Cēsu pilsētas telpas veidojošo ietekmju dinamiku, tiek analizēts Ata Treimaņa maģistra darbā [149] veiktais pētījums. Tas balstīts uz Kliforda Gīrca (*Clifford Geertz*) "Daudzslāņu apraksta" ("*Thick description*") interpretējoši radošās teorijas, veicot pilsētas telpas un tās virzītājspēku atpazīšanu un kartēšanu. Uzmanība tiek pievērsta pilsētas telpai kā jebkura procesa fiziskai uzkrājējai, tai pašā laikā arī kā procesu izraisītājai, kas rada "domino" efektu, veidojot vairāku līmeņu (telpisku, politisku, sociālu, ekonomisku) darbību kopumu. Izmantojot metodi, ir iespējams noteikt jebkura šī līmeņa procesu sekas un to izraisītāju [148].

Daudzslāņu apraksta metode ir bāzēta uz interpretējamu un reflektējamu informācijas plūsmu starp pētnieku un pētāmo priekšmetu, vietu un laiku. To var saukt arī par "solī pa solim" metodi, jo katrs nākamais pētījuma solis var tikt veikts tikai pēc iepriekšējā pabeigšanas. Tas tāpēc, ka katrs iepriekšējais solis iekļauj tādu informāciju, kura nepieciešama nākamā etapa uzsākšanai. Daudzslāņu apraksta metode akcentē atsevišķu detaļu nozīmīgumu tās gala iznākumā, šajā gadījumā, pilsētas mērogā – tās telpisko struktūru. Viens objekts var veidot dažādus priekšstatus par telpu un vietu atkarībā no tā novērotāja un viņa pieredzes. Daudzslāņu apraksta metode būtībā analizē procesu procesā – piemēram, cilvēka atbildes reakciju ekonomisku spēku maiņai. Šī termina autors Gilberts Reils (*Gilbert Reils*) pats to dēvē par "domāšanu un reflektēšanu" un "domu domāšanu". Metodi var lietot, lai noteiktu tos faktorus un virzītājspēkus, kas ietekmē pilsētvides attīstību un caur to arī pilsētas identitāti. Pilsēta sastāv no neskaitāmām mazākām struktūrām, un katrai no tām ir sava vēsture un nozīme turpmāko procesu iespaidošanai. Ja šīs struktūras sasummē, kopā tās var raksturot gan vietējo kultūru, gan identitāti, gan to attīstības tendences.

Lai noteiktu pilsētas virzītājspēkus un ietekmes faktorus, Atis Treimanis veicis četras apraksta fāzes interviju un jautājumu formā. Kā paredz šī metode, katra nākamā pētījuma

fāze sāka tikai beidzot un apkopojot iepriekšējās rezultātus. Pirmajās trīs fāzēs tiek aptaujāti un intervēti 10 dažādu jomu un organizāciju speciālisti no Cēsu pilsētas, pēdējā fāzē iesaistīta plašāka sabiedrības daļa, izmantojot anketēšanas iespējas interneta vidē. Tā aizvien pieejama un autors to izmanto kā nebeidzamu instrumentu [120].

Pirmās fāzes intervijās respondentiem tiek uzdots tikai viens jautājums: "Kādi ir tie galvenie pozitīvie un negatīvie virzītājspēki, kuri ietekmē Cēsu pilsētas attīstības procesus?" Atbildes uz jautājumu ir brīvā formā, un nekādā mērā netiek saistītas ar Cēsu telpisko situāciju, tādējādi iespējami maz ietekmējot respondentus. Respondentu atbildes ir ļoti dažādas. Dažas no tām ietver sevī pagātnes problēmas, kuru sekas redzamas kā šī brīža virzītājspēki. Dažas no tām aprakstīts vēsturiskais pamatojums Cēsu attīstībai. Autors visas atbildes apvienojis un vienkāršojis, sadalot tās divās galvenajās grupas (pozitīvie un negatīvie faktori), katrā atsevišķi izdalot politiskos, ekonomiskos un sociālos apakšfaktoros (1. tabula). Politiskie faktori izdalīti vēl smalkāk – pirms un pēc neatkarības atgūšanas 20. gadsimta deviņdesmitajos gados, uzsverot politiskās iekārtas nozīmību pilsētas attīstības procesu virzībā.

Dažas no atbildēm uzsver gan negatīvos faktorus, kuri attiecināmi ne tikai uz Cēsīm, bet valsti kopumā – emigrācija, novecojošā sabiedrība, reģionālā reforma, gan pozitīvos – ES fondu pieejamība, pieredzes apmaiņas iespējas, brīvais tirgus u. c. Lielākā daļa pozitīvo faktoru attiecināmi arī tieši uz Cēsīm un galvenā tendence ir tāda, ka Cēsis tiek uzskatītas par nozīmīgu Latvijas kultūras vides daļu. Tas norāda uz nepieciešamību prioritāri Cēsis attīstīt kā kultūras pilsētu. Šie un citi galvenie faktori apkopoti tabulā. Kopā ar Cēsu pilsētai raksturīgajiem fizioģeogrāfiskajiem faktoriem tie veido Cēsu vietējo identitāti.

1. tabula. Cēsu attīstību ietekmējoši faktori [142, 148]

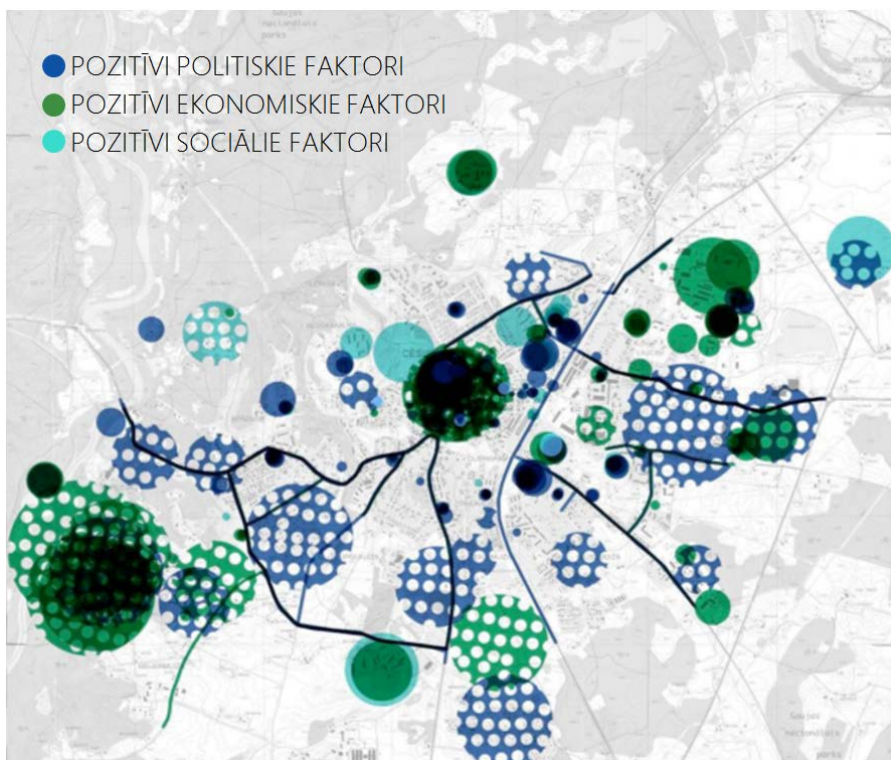
FAKTORS	POZITĪVI	NEGATĪVI
Politisks	Padomju Savienības noteiktais statuss un mantojums šodien:	
	Cēsis kļūst par kūrortpilsētu	Kopīpašuma ieviešana
	Nozīmīga ir Cēsu pils, Pils parks un brīvdabas skatuve	
	Neatkarības atgūšana un pievienošanās Eiropas Savienībai:	
	Starptautiska sadarbība ar citām pilsētām un dažādām organizācijām	Neskaidrība par stratēģiskajām attīstības pamatnostādnēm
	Jauni biznesa kontakti	Teritoriālās reformas un tās sekas
	Kultūras infrastruktūra: Vidzemes koncertzāle, bibliotēka, pils restaurācija un Jaunās pils rekonstrukcija, u. tml.	Neadekvāti ierobežojumi Gaujas Nacionālā parkā un nedefinētas attīstības iespējas pilsētas zonā
	Cēsis izveidojušās kā reģiona/valsts kultūras un tūrisma centrs	
	Eiropas fondu pieejamība	
Ekonomisks	Cēsu potenciāls kļūst par kultūras un tūrisma pilsētu - pieaugtu finanšu apgrozījums	Denacionalizācija: īpašumus atgūst esot prombūtnē; veci vai nabadzīgi īpašnieki, kuri nav ieinteresēti īpašumu apsaimniekošanā
	Cēsu mākslas festivāls un citas kultūras aktivitātes	Mazs nekustamā īpašuma tirgus un nekustamā īpašuma spekulācijas
	Žagarkalna un Ozolkalna attīstība, to izmantojamība ziemas sezonā	Lielveikalu ienākšana pilsētā un mazo tirgotāju izzušana, īpaši vecpilsētā un centra zonā.
		Dārgi komunālie maksājumi salīdzinot ar maksātspēju
Sociāls	Pamatskolas un vidējās izglītības kvalitāte	Vidusmēra Cēsu iedzīvotāja īpašības: inertums, vilšanās, u. tml.
	Pievilcīgā vide, kas darbojas kā piesaistītājs potenciālajiem iedzīvotājiem un investoriem	Darbspējīgā vecuma iedzīvotāju emigrācija un negatīvā demogrāfiskā situācija

Nākamajā pētījuma fāzē respondentiem tiek uzdots identisks jautājums: "Kādi ir tie galvenie pozitīvie un negatīvie virzītājspēki, kuri ietekmē Cēsu pilsētas attīstības procesus?" Taču šajā posmā respondenti var redzēt citu respondentu pētījuma pirmajā posmā sniegtās atbildes. Respondenti var vai nu piekrist, vai nepiekrist un labot tās, tādējādi katrs no respondentiem sniedz iespējami pilnīgāku attīstību ietekmējošo faktoru kopumu. Lai turpmākajā pētījuma gaitā koncentrētos uz telpiskās attīstības dinamiku, nevis vēsturiskiem faktoriem, Padomju laiku ietekmes tiek izslēgtas. Vēl tiek izslēgtas jebkādas fizioģeogrāfiska rakstura atbildes. Pēc šīs pētījuma fāzes tiek atlasītas kopumā septiņdesmit atbildes nākamajai fāzei – kartēšanai.

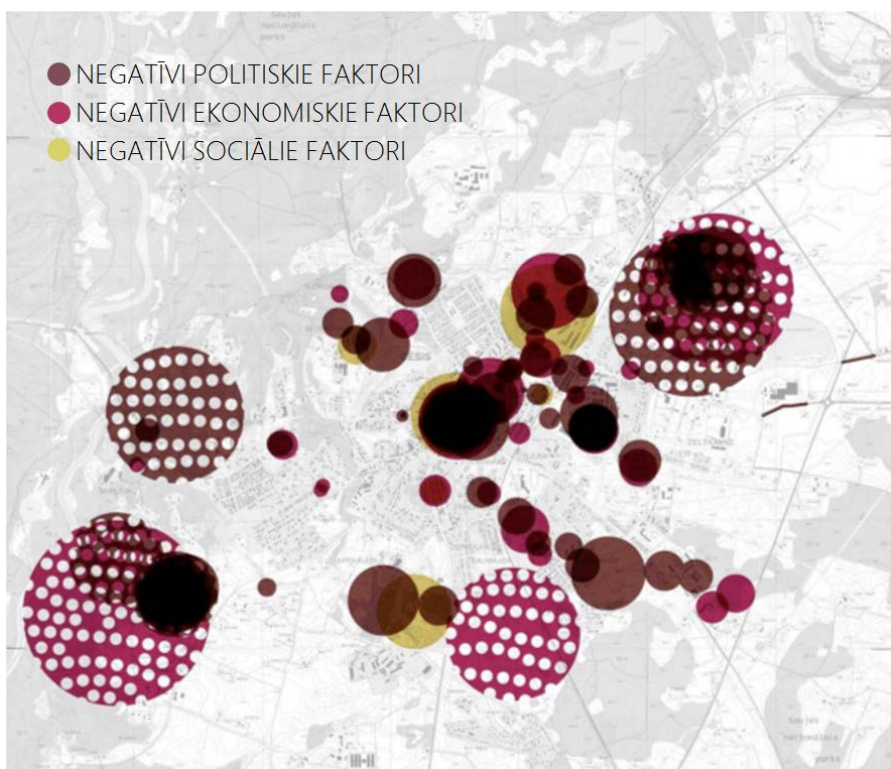
Kartēšanas procesā respondentiem tiek uzdots atzīmēt kartē, kur šie virzītājspēki (faktori, procesi, iemesli) ir redzami, vai vietas, kur redzamas to sekas. Tāpat iespējams pievienot jaunas atbildes, taču kartēšanas procesā netika pievienots neviens jauns faktors.

Kopumā kartēs atzīmēti un par derīgiem atzīti 154 faktori, jeb virzītājspēki, atzīmētas 376 vietas, no kurām 249 pozitīvas, 127 negatīvas. Visas pozitīvās un negatīvās atbildes (politiski, ekonomiski un sociāli faktori) redzamas apkopotā veidā Cēsu pilsētas kartēs (13. un 14. shēma). Pozitīvās marķētas ar zaļiem un ziliem toņiem, negatīvās ar dzelteniem un sarkaniem. Svarīgākie pozitīvie faktori: ES fondu pieejamība, Cēsu potenciāls kā kultūras un tūristu pilsētai, Cēsu mākslas festivāls un citi kultūras pasākumi, kultūras infrastruktūra (koncertzāle, bibliotēka, pils, sporta halle). Svarīgākie negatīvie faktori: sasteigtais privatizācijas process un teritoriālā fragmentācija, denacionalizācija, nabadzīgi privātpašnieki, kuri nav ieinteresēti īpašumu apsaimniekošanā.

Visus šos faktoros var piemērot kādiem konkrētiem objektiem, vietām, pilsētas daļām, uz kuriem tie attiecas. Tas dod iespēju spriest ne vien par virzītājspēkiem kā procesiem, bet arī kā par konkrētiem objektiem, kuri paši ir šie faktori vai šo faktoru dēļ ir sasnieguši savu šodienas pozīciju pilsēttelpā. Visvairāk pieminētie objekti: Cēsu vecpilsēta, Cīruliši, Cēsu autorūpnīcas teritorija. Galvenā tendence, kas abās kartēs iezīmējas – liela daļa pozitīvo un negatīvo faktoru atrodas vienās un tajās pašās teritorijās, jeb pilsētas daļās – vecpilsētā, Cīrulišos un industriālajās teritorijās (Rūpniecības ielas rajons). Tieši šīs zonas arī ir visintensīvāk iekrāsotas negatīvo un pozitīvo faktoru kartēs, kur visneitrālākās ir zaļās zonas un privātās apbūves teritorijas. Otrā visbiežāk pieminētā pilsētas apkaime aiz vecpilsētas ir tieši Cīruliši. Kopumā tajā fiksēti seši negatīvi faktori – lielāko daļu teritorijas ietekmējis sasteigtais privatizācijas process, teritoriālā fragmentācija un attīstības mērķa trūkums. Pozitīvie faktori minēti kontekstā ar diviem šajā apkaimē esošiem objektiem – ziemas aktīvās atpūtas un sporta centru "Žagarkalns" un dabas pastaigu takām.

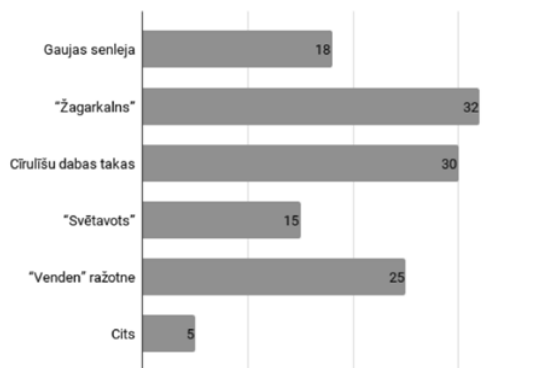
13. shēma. Pozitīvie attīstības faktori Cēsu pilsētā. [142, 148]

14. shēma. Negatīvie attīstības faktori Cēsu pilsētā. [142, 148]

Autors socioloģiskās aptaujas ietvaros uzdevis respondentiem līdzīgus jautājumus, kuri apstiprina kartēšanas rezultātus. Uz jautājumiem "Kas, Jūsprāt, ir Cīrulīšu simbols un vizītkarte?" un "Kas, Jūsprāt, visnegatīvāk ietekmē Cīrulīšu pilsētvidi?" vairākas atbildes ir

līdzīgas. Kā biežāk minēti šādi negatīvie faktori: pamestas ēkas, "Venden" ražošanas procesi, vāja transporta infrastruktūra, nekoptas zaļās zonas, mākslīgā Žagarkalna ainava, tukšas teritorijas, nepietiekamas publiskās aktivitātes un daļa no tiem atzīmēti arī kā Cīrulišu simbols vai vizītkarte (1. grafiks) [131].

1. grafiks. Respondentu atbildes uz jautājumu "Kas, Jūsaprāt, ir Cīrulišu simbols un vizītkarte?" [130]

2.2. Aktuālie attīstības plānošanas un telpiskās plānošanas dokumenti

Pilsētas attīstības plānošana ir komplicēts pasākumu kopums, kas prasa padziļinātu izpēti darbu. Jebkurai izpētei jābūt balstītai uz normatīvo aktu un noteikumu regulējumiem, kā arī teritorijas apsekošanu dabā un esošās situācijas analīzi. Darbībās, kas saistītas ar pilsētu vai to daļu plānošanu, izmantošanu un apbūvēšanu tiek izmantots "piesardzības princips", kā rezultātā likumdošanas ietvaros visas pilsētas resursu izmantošanas iespējas praksē netiek apgūtas. Cīrulišu attīstību ietekmējošie attīstības plānošanas un telpiskās plānošanas dokumenti aplūkoti hierarhiskā kārtībā: Latvijas kontekstā, Vidzemes plānošanas reģiona kontekstā, Cēsu pilsētas kontekstā, Tūrisma kontekstā, Gaujas nacionālā parka kontekstā.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (turpmāk – Latvija2030) [87], kas ir hierarhiski augstākais nacionāla līmeņa ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments, ir noteikts valsts apdzīvojuma funkcionālais tīkls, kurā Cēsis ir reģionālas nozīmes attīstības centrs ar attīstītu sociālo infrastruktūru un daudzveidīgiem pakalpojumiem. Vidzemes perspektīvajā funkcionālajā tīklā Cēsis ir kultūras un tūrisma centrs.

Latvijas nākotnes telpiskajā struktūrā Cēsis ir iekļauta nacionālo interešu teritorijās, kurās atrodas izcilas dabas, ainavu un kultūrvēsturiskās vērtības, kas veido reģionu identitāti un starptautisko atpazīstamību. Lai efektīvi izmantotu dabas, ainavu un kultūrvēsturiskā mantojuma teritoriju areālus, Latvija2030 tiek uzsvērtā vajadzība pēc valsts atbalsta ainavu kvalitātes un kultūras tradīciju saglabāšanā, kas ir nozīmīgs valsts tūrisma nozares potenciāls. [87]

Saskaņā ar Vidzemes telpiskās attīstības perspektīvu [124], Cēsis attīstās par reģiona tūrisma, kultūrvēsturiskā mantojuma un kultūras dzīves centru. No reģionālās attīstības viedokļa, Vidzemē īpaši atbalstāma ir pētniecība un inovācijas vietējā biznesa vajadzībām jomās, kurās reģionam ir visaugstākais specializācijas potenciāls. Vidzemes reģiona viedās specializācijas jomas ir noteiktas pētījumā "Vidzemes plānošanas reģiona viedās specializācijas iespējas". Jomas, kurās Cīruliši varētu specializēties, ir: rekreācija un ilgtspējīgs tūrisms; rehabilitācija un veselības aprūpes pakalpojumi; informācijas tehnoloģijas un radošās industrijas. [105, 123, 124]

Cēsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2030.gadam ir pausts novada ilgtermiņa attīstības redzējums 2030, kurā Cēsu novads ir starptautiski atpazīstams tūrisma, veselības uzlabošanas un labsajūtas galamērķis [57]. Cīrulišu teritorijas sakārtošana un revitalizācija atbilst visiem trim Cēsu novada ilgtermiņa stratēģiskajiem mērķiem (SM): gan SM1 – augstas iedzīvotāju dzīves kvalitātes nodrošināšanai, gan SM2 – unikālas kultūrvides, pilsētvides un dabas vides saglabāšanai un attīstībai, gan arī SM3 – spēcīgas un konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides veidošanai.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Cēsu novada pašvaldība ir izvirzījusi piecas ilgtermiņa attīstības prioritātes un rīcības virzienus, kas vērsti uz novada dabas un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un attīstību, novada ekonomiskās attīstības veicināšanu, pilsētvides un infrastruktūras sakārtošanu, kas veicinās iedzīvotāju labklājību, drošību un komfortu. Tāpat īpaša vērība tiek piešķirta uzņēmējdarbības veicināšanai un investīciju piesaistei, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības uzsākšanai nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšanā.

Cēsu novada telpiskās attīstības perspektīvā Cīruliši ir ietverti funkcionālajā telpā "Kūrorts". Līdz 2030. gadam tiek plānots attīstīt Cīrulišu apkaimes un Gaujmalas dabas un

publiskās teritorijas, izveidojot modernus ārstniecības, labsajūtas un atpūtas kūrorta objektus. [57]

Cēsu novada ekonomiskajā specializācijā kā vieni no perspektīvajiem uzņēmējdarbības virzieniem ir ietverti: rehabilitācijas un veselības aprūpes pakalpojumi, veselības tūrisms; kultūras, izziņas un aktīvās atpūtas tūrisms; radošās un kultūras industrijas un citi tradicionāli un jauni uzņēmējdarbības virzieni. Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā tiek uzsvērts augstais radošo un kultūras industriju potenciāls Cēsu novadā, jo jau šobrīd Cēsīs darbojas starptautiski pazīstami nozares uzņēmumi, un pastāv industriju atbalstoša infrastruktūra, piemēram, Bērnu Zinātnes centrs "ZINOO", Vidzemes reģionālā koncertzāle "Cēsis", Viduslaiku pils komplekss, Ruckas muižas mākslas rezidenču centrs, radošo industriju centrs u.c. Cēsu novadā ir plašas iespējas uzņēmējdarbības attīstībai rehabilitācijas un veselības aprūpes pakalpojumu, veselības tūrisma jomā, jo šeit ir tīra dabas vide, augstas kvalitātes moderna lokālā slimnīca ar kvalificētiem speciālistiem, kā arī pastāv senas kurortoloģijas tradīcijas. Tas viss veido izcilu vidi veselības aprūpes centra, senioru aprūpes centra un rehabilitācijas kūrorta attīstībai novadā.

Cēsu novada attīstības programmā 2013.–2019. gadam [58] ir noteiktas vidēja termiņa attīstības prioritātes (VP) un rīcības virzieni līdz 2020. gadam izvirzīto ilgtermiņa stratēģisko mērķu sasniegšanai. Novada rīcības un investīciju plānā ir ietvertas konkrētas rīcības un veicamie pasākumi, kas var būtiski uzlabot Cīrulīšu publiskās infrastruktūras stāvokli, uzņēmējdarbības vidi un investīciju piesaisti Cīrulīšu attīstībai. Kā piemēram:

- VP1 "Veselības un sociālās drošības uzlabošana" ietvaros tiek paredzēta invalīdu rehabilitācijas centra izveide Cēsu pansionātā;
- VP2 "Konkurētspējīga izglītības vide, mūžizglītības attīstīšana" ietvaros tiek paredzēta Bērnu zinātnes centra "ZINOO" attīstības projekta izstrāde un ieviešana. Viena no iespējamām "ZINOO" centra perspektīvajām atrašanās vietām ir Cīrulīši;
- VP3 "Dzīves telpas sakārtošana un dabas vides saglabāšana" mērķa sasniegšanai tiek plānota pilsētas galveno ielu un vietējas nozīmes dzīvojamo ielu rekonstrukcija, tajā skaitā, Cīrulīšu un Kovārņu ielas rekonstrukcija valsts atbalsta programmas valsts specifiskā atbalsta mērķa (SAM) SAM 5.6.2. ietvaros. Tāpat tiek paredzēti ieguldījumi Gaujas piekrastes un Cēsu Dabas un kultūrvēsturiskā parka

labiekārtošanā un norāžu sistēmas uzlabošanā (informācijas stendi, kartes, norādes u.c.), tādējādi veicinot aktīvās atpūtas un tūrisma pakalpojumu attīstību;

- VP5 "Jaunu uzņēmumu piesaiste un esošo uzņēmumu attīstība" ietvaros tiek paredzēta ielu infrastruktūras rekonstrukcija un tai pieguļošo degradēto un neapgūto teritoriju revitalizācija, t.sk. Cīrulīšu apkaimes revitalizācija, atbalstot privātās iniciatīvas, kas rada darba vietas.

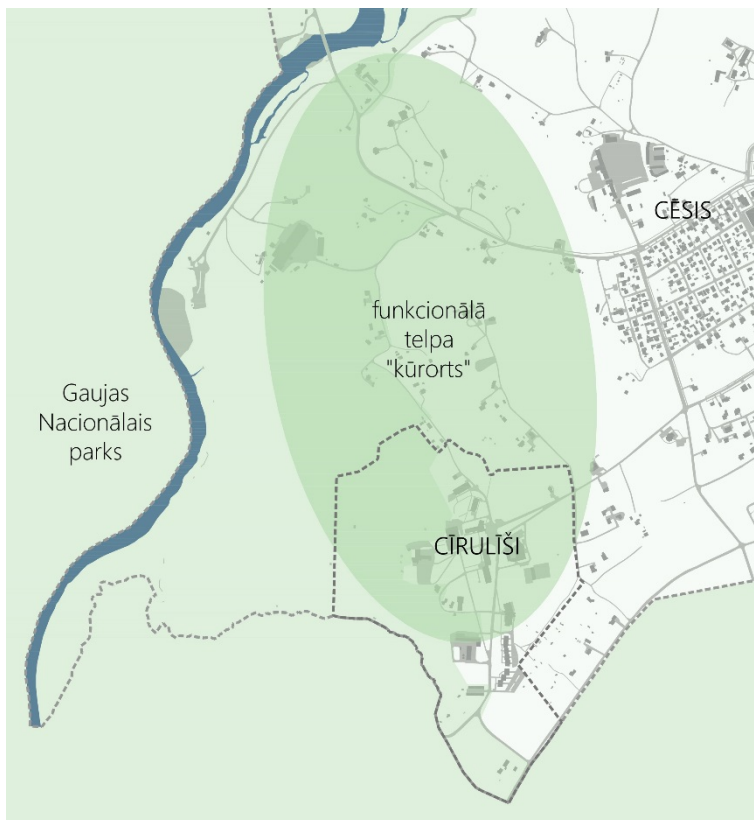
Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam [88] kā stratēģiskie un konkurētspējīgie tūrisma veidi Latvijā ir noteikti: MICE tūrisms (darījumu un pasākumu; „*Meeting, Incentive travel, Conferences, Exhibitions*”), veselības tūrisms, dabas tūrisms, kultūras tūrisms un radošās industrijas. Saskaņā ar Tūrisma attīstības pamatnostādņu 3. pielikumu Cēsis ir viena no Latvijas tūrisma eksporta konkurētspējīgākajām teritorijām, kurās ir lietderīgi ieguldīt līdzekļus tūrisma objektu attīstībā, t.sk. tūrisma infrastruktūras attīstībā, dabas dziedniecisko resursu izpētē un ilgtspējīgas izmantošanas nodrošināšanā.

Daļa Cīrulīšu teritorijas atrodas īpaši aizsargājamā dabas teritorijā "Gaujas nacionālais parks", uz kuru attiecas Gaujas nacionālā parka likums (2009) [76], kas regulē saimnieciskās darbības intensitāti visa parka teritorijā. Likums tika pieņemts, lai aizsargātu maz pārveidotas dabas teritorijas, kam raksturīga liela bioloģiskā daudzveidība, iežu atsegumus, reljefa formas, laukakmeņus, avotus, kā arī tipiskās ainavas, dabas un kultūras pieminekļus un veicinātu dabas tūrismu un teritorijas ilgtspējīgu attīstību. Ar 2012. gada 2. maija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 317 "Gaujas nacionālā parka individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" [92] ir apstiprinātas Gaujas nacionālā parka teritorijas funkcionālās zonas un to robežas. Daļa Cīrulīšu teritorijas atrodas ainavu aizsardzības zonā, kas atrodas ārpus nacionālā parka dabas rezervāta (stingrā režīma) zonas, dabas lieguma zonas, kultūrvēsturiskās zonas un neitrālās zonas. Ainavu aizsardzības zona ir izveidota, lai saglabātu raksturīgo daudzveidīgo ainavu, nacionālo kultūrvidi un rekreācijas resursus, kā arī nodrošinātu nenoplicinošu saimniecisko darbību. Šajā zonā būvniecību drīkst veikt būvniecību regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, ievērojot ietekmes uz vidi novērtējumu regulējošos normatīvos aktus. Ainavu aizsardzības zonā ir aizliegts veikt darbības, kas var aizsegt skatu no publiski pieejamiem

skatu punktiem, ja tādi noteikti vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā, uz ainavai raksturīgiem elementiem un vērtībām.

Saskaņā ar 2010. gada 16. marta Ministru kabineta noteikumiem Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" [91] 32.1. punktu ainaviski vērtīgās teritorijās, ja tādas noteiktas vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā, aizliegts veikt darbības, kas būtiski pārveido ainavu un tās elementus, izmaina kultūrvēsturiskās vides īpatnības un reģionam raksturīgos ainavu elementus vai samazina bioloģisko daudzveidību un ainavas ekoloģisko kvalitāti. Cēsu novada teritorijas plānojuma 2016.–2026. gadam [7] aktuālajā redakcijā ir noteiktas novada nozīmes ainavu telpas un skatu perspektīvas, kā arī noteiktas vienotas prasības ainavu teritoriju atļautajai izmantošanai, lai saglabātu novada ainavu struktūru un tās vērtības. Minētās prasības attiecas arī uz Cīrulišiem, jo daļa no Cīrulišu teritorijas ir iekļauta Cēsu dabas un kultūrvēsturiskā parka dabas lieguma zonā (TIN41), daļa – ainavu aizsardzības zonā (TIN43) un daļa – neitrālajā zonā (TIN44). [7, 104]

Saskaņā ar Cēsu novada telpiskās attīstības perspektīvu Cīruliši iekļaujas funkcionālajā telpā "Kūrorts" (15. shēma), kas ietver Cīrulišu apkaimes un Gaujmalas teritorijas, un kuru veido dabas resursi un bijušās sanatorijas "Cīruliši" vēsturiskā apbūve. Cīrulišu teritorijas attīstības mērķis ir kūrorta funkcijas atjaunošana un kūrorta un aktīvās atpūtas teritorijas izveide.

15. shēma. Cīruliši Cēsu novada telpiskās attīstības perspektīvā [130]

Kūrorta attīstība Latvijā netiek regulēta ar īpaši šim nolūkam izstrādātiem normatīvajiem aktiem. Kūrorta attīstība ir saistīta ar veselības tūrisma attīstību valstī, ko regulē Tūrisma likums [121]. Likumā ir sniegtas kūrorta, rekreatīvā tūrisma, veselības tūrisma un kūrorta ārstniecības iestādes definīcijas. Likuma 3.pantā ir noteikti tūrisma nozares uzdevumi, un viens no tiem ir: "nodrošināt un veicināt dabas dziedniecisko resursu racionālu izmantošanu organisma vispārējā stāvokļa un labsajūtas uzlabošanai, profilaksei, ārstēšanai un rehabilitācijai, kā arī nodrošināt kūrortu attīstību, ievērojot vides aizsardzības prasības un veicinot kūrortu pakalpojumu iekšējo patēriņu un eksportu".

Saskaņā ar Tūrisma likuma 6.1 pantu kūrorts ir teritorija, kurā ir pieejami dabas dziednieciskie resursi, tajā darbojas vismaz viena kūrorta ārstniecības iestāde, kura izmanto dabas dziednieciskos resursus. Teritorijā ir jābūt atbilstošai tūrisma infrastruktūrai un normatīvajos aktos noteiktajām prasībām atbilstošiem vides kvalitātes rādītājiem. Kā arī kūrorta attīstībai ir jābūt mērķtiecīgi plānotai. Saskaņā ar 2012. gada 18. decembra Ministru kabineta noteikumiem Nr. 905 "Kūrorta statusa piešķiršanas un anulēšanas kārtība" [93], lai iegūtu kūrorta statusu, pašvaldībai ir jāizstrādā kūrorta attīstības plānošanas dokuments,

kurā noteiktas kūrorta teritorijas robežas, kūrorta attīstības perspektīvas un rīcības plāns plānotajām aktivitātēm vismaz vidējā termiņā.

Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīcā ir iekļauta kūrorta definīcija un plašs tās skaidrojums. Kūrorts ir ainaviski skaista vieta, kur izvietots kūrorta komplekss un radītas iespējas daudzveidīgai atpūtai, rekreācijai, dziedniecībai un izklaidei. Kūrortus grupē klasēs, kuras cita no citas atšķiras gan pēc kvantitatīvām pazīmēm, gan kvalitatīvajām atšķirībām. Pēc lieluma iedala — lieli, vidēji, mazi kūrorti; pēc nozīmes — reģiona, valsts, vietējas nozīmes kūrorti; pēc administratīvā dalījuma — pilsētas, lauku kūrorti. Kūrortu tipoloģija ir kūrortu grupēšana pēc tiem, kas atšķiras cits no cita pēc kvalitatīvām pazīmēm: pēc funkcionālās nozīmes — balneoloģiskie, ārstniecisko dūņu, klimatiskie kūrorti; pēc ainavas īpatnībām — piejūras, līdzenumu, kalnu kūrorti; pēc atpūtnieku vecuma — pieaugušo, bērnu kūrorti.

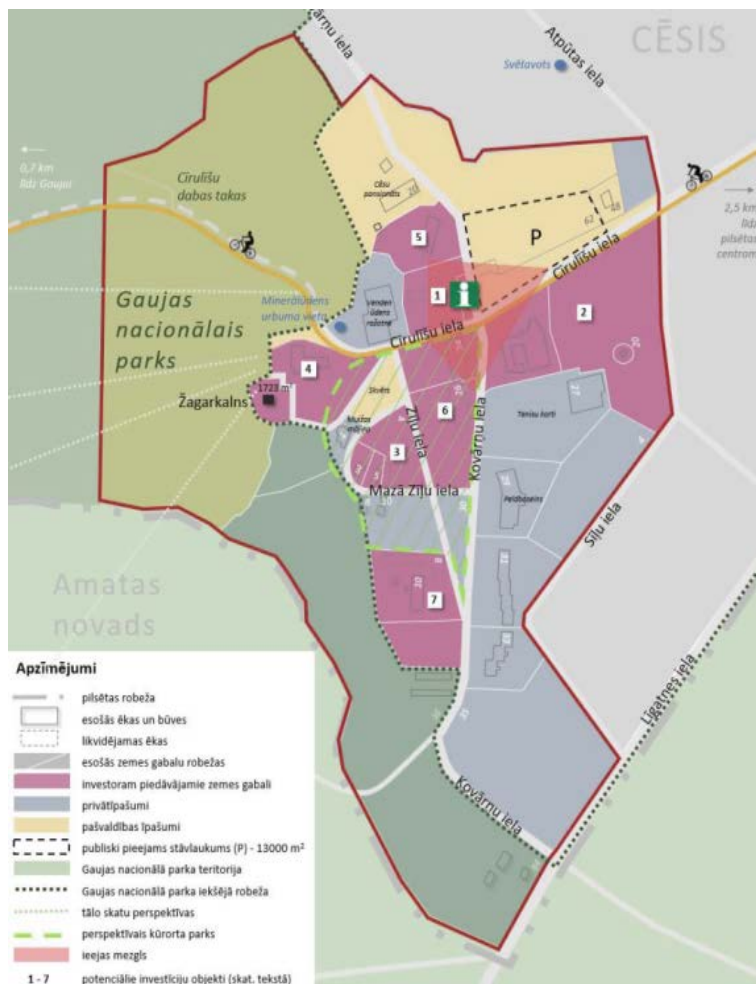
Viens no svarīgākajiem nosacījumiem kūrorta statusa iegūšanai ir dabas dziedniecisko resursu pieejamība, izpēte un izmantošana ārstniecībā, profilaksē un rehabilitācijā. Otrs nosacījums – vides prasību izpilde. Ir jābūt veiktiem pētījumiem, apkopotai informācijai par gaisa kvalitāti, dzeramā ūdens kvalitāti, peldvietu kvalitāti u.c. Pozitīvi tiek vērtēts, ja teritorijā var nodrošināt pastāvīgu vides monitoringu, kas ietver gan gaisa un ūdens kvalitātes monitoringu, gan bioloģiskās daudzveidības monitoringu.

Vienlaikus ar Cēsu novada teritorijas plānojuma 2016.–2026. gadam [7] izstrādi, SIA "AC Konsultācijas" ir veicis pašvaldības apmaksātu pētījumu "Cēsu novada investīciju piesaistes materiālu izstrāde (tirgus izpēte)" [24]. Tā rezultāts ir investīciju piesaistes materiāls (tirgus izpēte), kas sekmētu Cēsu pilsētas investīciju teritorijas "Kūrorts Cīruliši" funkcionāli telpisko attīstību atbilstoši pašvaldības stratēģiskajām interesēm. Pētījums ir pamats ne vien teritorijas plānojumam, bet arī pašvaldības šī brīža realizētajām darbībām.

Pamatojoties uz investīciju piesaistes materiālu Cīrulišos paredzēts veidot unikālu un inovatīvu kūrorta un atpūtas piedāvājumu kā starptautiskā tūrisma galamērķi. Kā Cīrulišu potenciāls ir noteikts veselības tūrisms ar plašām aktīvās atpūtas un izklaides iespējām ģimenēm un aktīvā dzīves veida piekritējiem, kas ietver gan SPA un rekreācijas pakalpojumus, gan telpas nakšņošanai, konferencēm u.tml. Pētījumā ir iekļauti priekšlikumi plānotajai apbūvei un infrastruktūras objektiem (16. shēma):

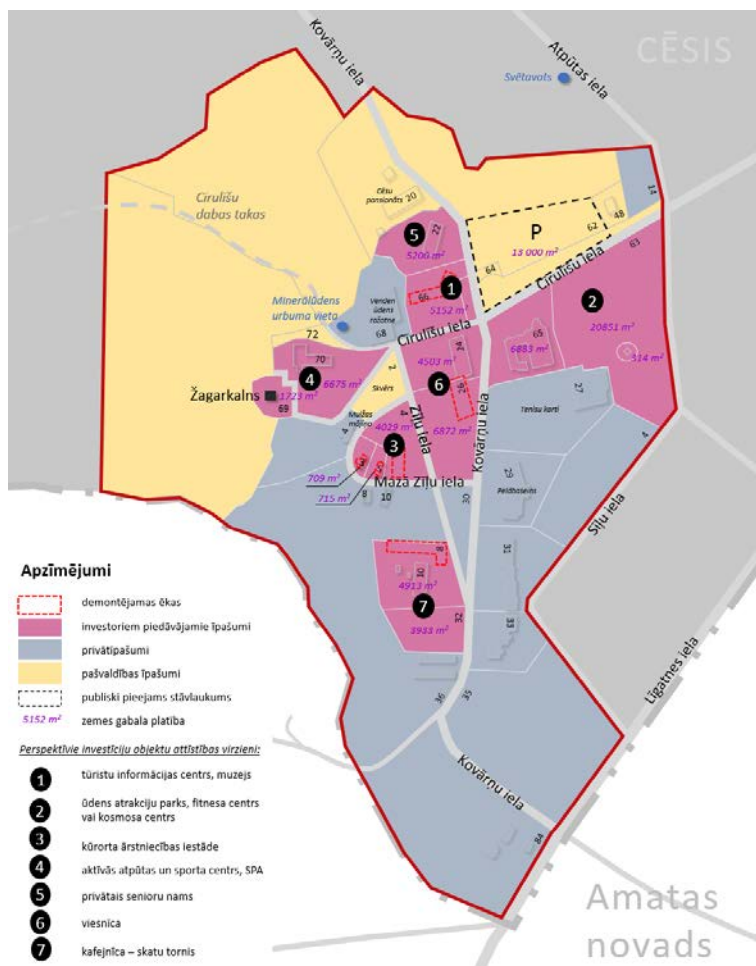
- vizuāli pievilcīga ieejas mezgla izveide Cīrulišu un Kovārņu ielas krustojumā. Bijušā administratīvā korpusa ēkā Cīrulišu ielā 66 (kadastra Nr.4201 007 0209) ieteicams izvietot tūrisma informācijas centru un ūdens muzeju–laboratoriju vai muzeju par Cīrulišu apkaimes vēsturi (16. shēma, objekts Nr.1);
- informācijas stenda un norāžu izvietošana pie ieejas mezgla un ielu krustojumos;
- labiekārtota publiskā ārtelpa ar funkcionāliem un kvalitatīviem labiekārtojuma elementiem (celiņi, takas, vides mākslas objekti, minerālūdens dzeršanas paviljoni, strūklakas, soli, atkritumu tvertnes, apgaismes ķermeņi u.c. dizaina elementi, bērnu rotaļu ierīces, aktīvās atpūtas iekārtas u.tml.);
- centrālais piesaistes objekts – daudzfunkcionāls atpūtas, sporta un izklaides centrs (ūdens atrakciju parks, fitnesa centrs, mūzikas un izklaides klubs, kino, korporatīvās apmācības centrs, u.tml.) vai zinātnes un tehnoloģiju (kosmosa) centrs Cīrulišu ielā 63/65 (16. shēma, objekts Nr.2);
- centrālās ass – Cīrulišu ielas paplašināšana, ierīkojot gājējiem un velotransportam atsevišķas joslas un savienojuma uzlabošana ar pilsētas centru un Gaujmalas teritorijām;
- kūrorta parka izveide, ietverot skvēru Zīļu ielā 2, bijušo Muižas mājiņu Mazā Zīļu ielā 4 un perspektīvo kūrorta ārstniecības iestādi Zīļu ielā 4 (kadastra Nr.4201 007 1613). Kūrorta parka teritorijā ieteicams atjaunot dārza paviljonus kā minerālūdens dzeršanas vietas;
- kūrorta ārstniecības iestādes izveide – mūsdienīgs medicīnas centrs Zīļu ielā 4 (bijušās poliklīnikas vietā) ar augsta servisa medicīnas un rehabilitācijas pakalpojumu piedāvājumu, procedūrās izmantojot vietējos, dabiskos ārstniecības līdzekļus (16. shēma, objekts Nr.3);
- SPA kompleksa izbūve Cīrulišu ielā 70 un apvienošana ar esošo ziemas aktīvās atpūtas un sporta centru “Žagarkalns” (16. shēma, objekts Nr.4);
- privātā senioru nama izveide Kovārņu ielā 22 (kadastra Nr.4201 007 0208) bijušās viesnīcas “Cīruliši” vietā (16. shēma, objekts Nr.5);
- viesnīcas izbūve dienesta viesnīcas un/vai nepabeigtas daudzstāvu ēkas (grausta) vietā Kovārņu ielā 24/26 (16. shēma, objekts Nr.6);

- kafejnīcas – skatu torņa un/vai biroju telpu izbūve bijušās katlu mājas ar dūmeni-ūdenstorni vietā Zīļu ielā 10 (16. shēma, objekts Nr.7);
- publiski pieejama auto stāvlaukuma izveide Cīrulīšu ielā 62 – 1 – 1,3 ha platībā.

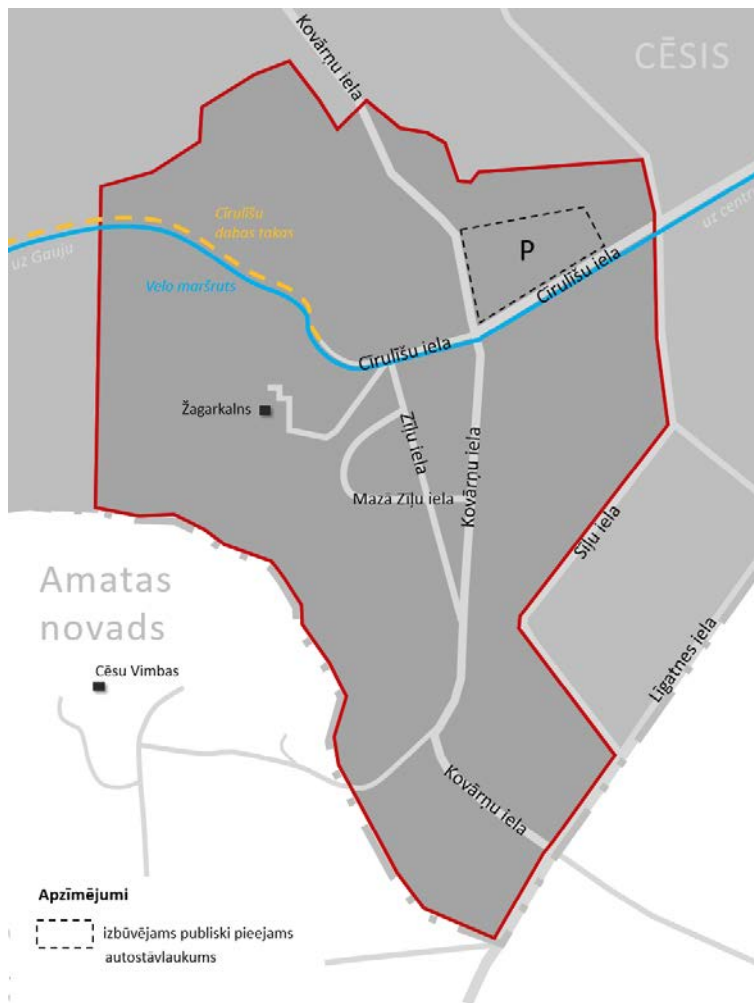
16. shēma. SIA "AC Konsultācijas" Cīrulīšu attīstības koncepcijas priekšlikums [24]

Pamatojoties uz potenciālo investīciju objektu izvērtējumu, ir sagatavots Cīrulīšu investīciju piedāvājums potenciālajiem investoriem. Kopumā potenciālajiem investoriem paredzēts piedāvāt 13 zemes gabalus 7,4 ha kopplatībā dažādu tūrisma un atpūtas objektu būvniecībai un ar tiem saistītu pakalpojumu attīstīšanai. Pašvaldības īpašumā paredzēts saglabāt zemi, kas nepieciešama sociālās aprūpes funkcijas, transporta un publiskās infrastruktūras nodrošināšanai, kā arī zemi, kas atrodas Gaujas nacionālā parka teritorijā (17. shēma).

17. shēma. SIA "AC Konsultācijas" Cīrulišu investīciju piedāvājums [24]

Pētījumā norādīts, ka esošais ielu tīkls nodrošina piekļūšanu visiem Cīrulišu teritorijā esošajiem nekustamajiem īpašumiem un jaunu ielu izbūve Cīrulišu teritorijā nav nepieciešama. Tāpat norādīts, ka Cēsu novada teritorijas plānojumā noteiktās sarkanās līnijas nodrošina autotransporta apstāšanās un apgriešanās iespējas. Telpiskās attīstības risinājumā ietverts priekšlikums visu esošo ielu rekonstrukcijai, izbūvējot gājēju ietves un veloceļu, kas savieno Cīrulišus ar pilsētas centru. Lai nodrošinātu autostāvvietas esošā slēpošanas kompleksa "Žagarkalns" apmeklētājiem un, ņemot vērā kūrorta attīstības perspektīvas, ir nepieciešams rekonstruēt esošo auto stāvlaukumu Cīrulišu ielā 70, kas pieder "SIA "Slēpošanas skola", un izbūvēt publiski pieejamu auto stāvlaukumu 1 – 1,3 ha platībā (18. shēma). Auto stāvlaukumu iespējams izbūvēt uz pašvaldībai piederošās zemes Cīrulišu ielā 62.

18. shēma. SIA "AC Konsultācijas" satiksmes infrastruktūras piedāvājums [24]

Cēsu novada teritorijas plānojums 2016.–2026. gadam [7] ir veidots balstoties uz mērķi atjaunot kūrorta funkciju Cīrulišu teritorijā. Saskaņā ar Cēsu novada teritorijas plānojuma 2016.–2026. gadam aktuālo redakciju Cīrulišu teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana ir:

- jauktas centra apbūves teritorija (JC2);
- rūpniecības apbūves teritorija (R3);
- savrupmāju apbūves teritorija (DzS);
- tehniskās apbūves teritorija (TA);
- transporta infrastruktūras teritorija (TR);
- dabas un apstādījumu teritorija (DA).

Jauktas centra apbūves teritorija (JC2) ir funkcionālā zona, kas noteikta Cīrulišu apbūves teritorijai Cēsīs, kurā vēsturiski ir izveidojies plašs jauktu izmantošanu spektrs un

kas kalpo kā apkaimes centrs ar specifisku attīstības mērķi – kūrorta teritorija. JC2 zonā atļautie teritorijas izmantošanas veidi:

- dzīvojamā apbūve (rindu mājas, daudzdzīvokļu mājas);
- tirdzniecības un pakalpojumu objektu apbūve;
- sabiedrisko un darījumu objektu apbūve;
- tūrisma un atpūtas iestāžu apbūve, ko veido viesnīcas, moteli, dienesta viesnīcas, jauniešu kopmītnes, viesu mājas un cita veida īslaicīgas apmešanās vietas (viesu nami, pansijas) un citi izmitināšanas pakalpojumu nodrošināšanai nepieciešamie objekti un infrastruktūra, ietverot kempingus un laukumus atpūtas transportlīdzekļiem;
- labiekārtota publiskā ārtelpa, kas ietver parkus (piemēram, atrakciju un atpūtas parki), botāniskos dārzus, meža parkus, publiski ieejamus pagalmus, kā arī apstādījumus un labiekārtojuma infrastruktūru (tai skaitā nedzīvojamās ēkas un būves) atpūtas, veselības un fizisko aktivitāšu nolūkam un citu publiskās ārtelpas funkciju nodrošināšanai.

2.3. Pašvaldības īstenotā Cīrulīšu apkaimes attīstība

Lai sasniegtu mērķi "Kūrorta funkcijas atjaunošana un kūrorta un aktīvās atpūtas teritorijas izveide", pašvaldība paredzējusi un sākusi īstenot šādus uzdevumus:

- U1 – sakārtot vidi un padarīt to pievilcīgu jaunas uzņēmējdarbības attīstībai;
- U2 – veikt mērķtiecīgas mārketinga un investoru piesaistes aktivitātes;
- U3 – kūrorta statusa iegūšana.

Cēsu novada pašvaldība ir iesniegusi integrēto teritoriju investīciju projektu idejas finansējuma saņemšanai valsts specifiskā atbalsta mērķa (SAM) SAM 5.6.2 [24, 58] ietvaros, kas vērsts uz teritoriju revitalizāciju, reģenerējot degradētās teritorijas atbilstoši pašvaldību integrētajām attīstības programmām. SAM 5.6.2. atbalsta ietvaros Cēsu novada pašvaldība plāno īstenot integrēto teritoriju investīciju projekta ideju "Degradēto teritoriju revitalizācija Cēsu novadā" trīs kārtās. Projekta īstenošanas III kārtā plānots rekonstruēt Cīrulīšu ielu ar nepieciešamo inženierkomunikāciju izbūvi. Cīrulīšu iela savieno Cīrulīšu teritoriju ar pilsētas centru un nodrošina piekļuvi esošajiem uzņēmumiem (SIA "Venden", SIA "Veselības

centrs 4", SIA "Cīrulišu 65", SIA "Slēpošanas skola" u.c.), aktīvās atpūtas un sporta kompleksam "Žagarkalns", kā arī perspektīvajai kūrorta teritorijai. Tāpat plānots rekonstruēt Kovārņu ielu, kas nodrošina piekļūšanu nozīmīgiem sporta un atpūtas objektiem (tenisa korti, peldbaseins), esošajiem daudzstāvu dzīvojamajiem namiem, kā arī sociālās aprūpes iestādei "Cēsu pansionāts".

Plānotā ielu rekonstrukcija atbilst Cēsu novada ilgtermiņa stratēģiskajam mērķim SM2 "Saglabāta un attīstīta unikāla kultūrvide, pilsētvide" un ilgtermiņa attīstības prioritātei (IP) IP3 "Sakārtota pilsētvide un dabas vide" un vidēja termiņa prioritātei VP3 "Dzīves telpas sakārtošana un dabas vides saglabāšana". Projekta īstenošanas rezultātā paredzēts paaugstināt pilsētvides kvalitāti un uzlabot komunālo pakalpojumu kvalitāti un pieejamību, padarot Cīrulišu apkaimes teritoriju pievilcīgāku gan iedzīvotājiem, gan esošajiem un potenciālajiem investoriem.

Tāpat projekta "Degradēto teritoriju revitalizācija Cēsu novadā. III kārtā" ietvaros paredzēts iegādāties pašvaldības īpašumā vairākus nekustamos īpašumus (graustu statusā), lai tos sakārtotu un pielāgotu uzņēmējdarbības vajadzībām. Kopumā Cīrulišu teritorijā plānots investēt indikatīvi 0,58 milj. EUR, no kuriem 15 % ir pašvaldības līdzfinansējums, 85 % – ES fondu finansējums.

2016. gadā Cēsu novada pašvaldība iegādājās bijušās sanatorijas "Cīruliši" administratīvo ēku Cīrulišu ielā 66 un zemi zem tās ar mērķi ēku nojaukt. Vairāk nekā 15 gadus ēka netika izmantota un uzturēta. 2017. gada pavasarī tā tika nojaukta (9. attēls). Izmantojot Eiropas Savienības fondu atbalstu, degradēto Cīrulišu teritoriju pakāpeniski paredzēts šādā veidā sakārtot, lai to sagatavotu jaunu investīciju piesaistei un uzņēmējdarbības attīstībai. Ir apstiprināts projekts arī bijušās sanatorijas poliklīnikas ēkas nojaukšanai Zīļu ielā 4. [34]

Sakārtotais zemes gabals Cīrulišu ielā 66 jau nonācis SIA "Venden" īpašumā. Lai gan pilsētas attīstības dokumentos plānots, ka tikai daļa zemesgabala var tikt izmantota ražošanas funkcijai un otra daļa jauktas centra apbūves funkcijai, SIA "Venden" pārstāvis Aldis Škutāns vietējam laikrakstam "Druva" atklājis, ka jau top projekts noliktavai, kura atradīsies turpat pie ražotnes, ielas malā. Tāpat viņš izklāsta, ka šo zemi pašvaldība atvēlējusi uzņēmuma ražošanas paplašināšanai. Šajā situācijā nav skaidrs, vai ielas malā

taps ēka ar paredzēto publisko funkciju. Pieejamā informācija aktualizē problēmsituāciju brīdī, kad pašvaldība nodod publisku telpu, šajā gadījumā zemesgabalu, privāta investora rīcībā, faktiski zaudējot kontroles un ietekmes spējas, lai zemesgabals tiktu attīstīts kontekstā ar apkārtnes problemātiku. Šajā situācijā pastāv risks, ka teritorija, kura sākotnēji paredzēta publiskai funkcijai, kļūst par slēgtu privātīpašumu.[35]

9. attēls. Bijušā administrācijas korpusa nojaukšana, 2017 [34]

2015. gadā "ZINOO" vadītājs un Cēsu novada domes deputāts Pauls Irbins iepazīstināja domes deputātus ar ieceri ievērojami izvērst esošā izziņas centra darbību. Iecere paredz veidot līdzīgu izziņas centru zinātnes centram "AHHAA" Tartu, Igaunijā. 2017. gada vasarā tika panākta konceptuāla vienošanās ar Norvēģijas grantu sistēmas vadību par finansējuma piešķiršanu izziņas centra saturam – ekspozīcijai. Lai meklētu iespējas piesaistīt finansējumu būves realizācijai, par nepieciešamību kļuva ēkas projekts. 2017. gada augustā Cēsu novada pašvaldība izsludināja atklātu arhitektūras metu konkursu Cēsu Kosmosa izziņas centram [37]. Paredzēts, ka kosmosa izziņas centrs atradīsies Cīrulišos, Cīrulišu ielā 63. Viens no galvenajiem iemesliem ir šajā apkaimē pašvaldībai piederošais zemes īpatsvars. Tāpat tiek sagaidīts, ka kosmosa izziņas centra realizācijas gadījumā degradētā apkaime varētu atdzīvoties. Likumsakarīgi, ka vietējā sabiedrība uzzinot par jaunu būvi pilsētā ar 6–7 miljonu eiro būvniecības budžetu reaģēja saasināti. Vietējās amatpersonas situāciju vairākkārtīgi centušās izskaidrot vietējā presē, sociālajos medijos. 2017. gada novembrī konkurss noslēdzās ar SIA "Acitektura" uzvaru (meta autori Rita Laudere, Kārlis Lauders, Valdis Linde, Harijs Vucens, Anna Traumane, Betija Balode, Viesturs Dille, Ilze Rukšāne, Māris Bušs, Mētra Augškāpa un Ainārs Cikanovičs) (10. attēls)

[34, 55]. Lai informētu sabiedrību no 23. novembra līdz 1. decembrim koprades mājas "Skola6" telpās (Skolas iela 6, Cēsis) notika visu konkursa metu izstāde. 2018. gada janvārī projekta virzība turpinās, ir noslēgts projektēšanas līgums un noteikti projekta izpildes termiņi.

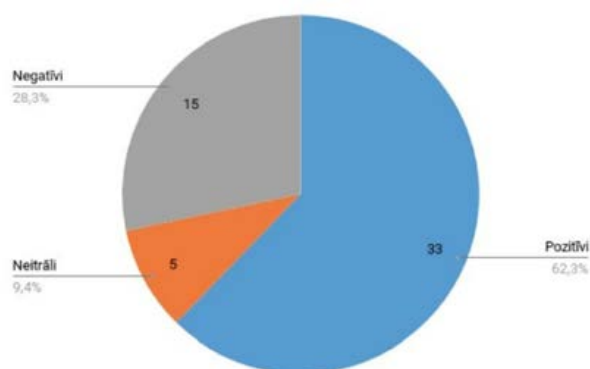

10. attēls. Cēsu Kosmosa izziņas centrs, metu konkursa piedāvājums [100]

2017. gada pirmajā pusē tika izstrādāts projekts Cīrulišu ielas rekonstrukcijai posmā no Pētera ielas līdz Kovārņu ielai un Kovārņu ielas rekonstrukcijai [80]. Konkursa uzdevumā tika noteikts, ka saskaņotais risinājums jāievēro. SIA "Arhitektūra" metu konkursa priekšlikumā pašvaldības paredzētais ielas risinājums tika ignorēts un tā vietā piedāvāts attīstīt šī brīža satiksmes organizācijas shēmu. Priekšlikums skaidri norāda uz problemātiku un pretrunām starp pasūtītāja uzdevumiem un saskaņoto ielu rekonstrukcijas projektu. Paralēli arhitektūras metu konkursa norisei 2017. gada novembrī noslēdzās iepirkuma procedūra par ielu rekonstrukciju. Līdz ar to tiks meklētas iespējas kā pielāgot nepārdomāto ielas rekonstrukcijas risinājumu aktuālajai situācijai. Tāpat metu konkursa piedāvājumā ietvertais alternatīvais auto stāvvietu risinājums Cīrulišu ielā 62 aktualizē nākotnē iespējamās problēmas (piekļuve, kapacitāte, transporta plūsmu virziens, u.c.) satiksmes infrastruktūras attīstībā.

Veidojot socioloģisku pētījumu Cīrulišu gadījumā jo sevišķi svarīgi izšķirt un ņemt vērā visu sabiedrības grupu viedokli. Gan apkaimes iedzīvotāja, gan cilvēku, kas šeit strādā, gan cilvēku, kas šeit atpūšas. Katras grupas respondentu atbildes var būt krasi atšķirīgas, tāpēc svarīgi izvērtēt, ka dažāda pieredze atsaucas uz cilvēka asociatīvo atmiņu daudzumu

un veidu. No 53 autora aptaujas respondentiem 43 % ir iedzīvotāji, 30 % apkaimē strādā un 26 % ir svešinieki, kas netieši norāda uz Cīrulīšu apkaimes funkcionālo daudzveidību. Tieši uz jautājumu: "Kā Jūs vērtējat iespējamo Kosmosa izziņas centra realizāciju Cīrulīšos" apkaimes iedzīvotāji bijuši visskeptiskākie, lai gan kopumā iecere pozitīvi vērtēta (2. grafiks.). [131]

2. grafiks. Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Jūs vērtējat iespējamo Kosmosa izziņas centra realizāciju Cīrulīšos?” [130]

Secinājumi

Cīrulīšu apkaimē koncentrēti daudzi pozitīvi attīstības faktori (ekonomiskie – “Žagarkalns”, “Venden” ražotne, sociālie – pansionāts, dabas takas, tenisa klubs). Taču tiem blakus pastāv arī daudzi negatīvi attīstības faktori (politiskie – nekontrolējama privātīpašumu attīstība, vāja satiksmes infrastruktūra). Sakārtojot šeit esošo apbūvi un pilsēttelpu iespējams apkaimi pārvērst par zonu, kur koncentrēti spēcīgākie pilsētas attīstības virzītājspēki.

Visa līmeņa attīstības plānošanas dokumentos Cīrulīši iekļauti funkcionālajā telpā “Kūrorts”. Vienlaicīgi ar Cēsu novada teritorijas plānojumu tapis nosacīts pētījums, kura patiesais mērķis ir politekonomisks – investīciju piesaistes materiāls, nevis apkaimes ilgtermiņa attīstības stratēģija. To ignorējot, pētījumā piedāvātā Cīrulīšu attīstības koncepcija iekodēta attīstības plānošanas dokumentos un sākta tās realizācija.

Tā kā nav izstrādāta kopēja ekonomiskās telpiskās attīstības koncepcija visai apkaimē, pašvaldības īstenotie pasākumi Cīrulīšu teritorijā raksturojami kā spontāni. Jau īstenotās darbības aktualizē vairākas problēmas, tajā skaitā sasteigto un nepārdomāto ES fondu līdzekļu apgūšanas praksi ne tikai Cēsīs, bet daudzos Latvijas reģionos.

Lai formāli iegūtu kūrorta statusu, Cīrulīšos ir nepieciešams atjaunot vismaz vienu kūrorta ārstniecības iestādi, kas nodrošinātu profilaksi, ārstēšanu un rehabilitāciju, izmantojot tuvumā esošos dabas dziednieciskos resursus – Gaujas nacionālā parka dabas un ainaviskās vērtības, dabīgo minerālūdeni un citus pieejamos dabas resursus. Kūrorta statuss var kalpot kā atbalsta instruments investīciju piesaistei, gan arī kā mārketinga instruments kūrorta un veselības tūrisma pakalpojumu popularizēšanā gan vietējā, gan ārvalstu tirgū.

3. CĪRULIŠU APKAIMES ATTĪSTĪBAS POTENCIĀLS

3.1. Kultūras, atpūtas un izziņas tūrisms pasaulē, tā potenciāls Cīrulišu sociāli ekonomiskajā un telpiskajā attīstībā

Zinātnes izziņas centri Eiropā sāka attīstīties ap 1960. gadu, taču pirmais zinātnes centrs "Urania" tika atklāts Berlīnē jau 1888. gadā. Mūsdienu zinātnes izziņas centri ietver zinātnes eksponātu interaktīvu atspoguļošanu, kas veicina apmeklētāju interesi un iespēju eksperimentēt un izpētīt eksponātu. Šādi centri ir teju katrā Eiropas valstī un to loma ir būtiska gan šodienas perspektīvā – piesaistot lielu apmeklētāju skaitu, gan valsts attīstībai nākotnē – spējai radīt inovatīvus produktus un pakalpojumus.

Latvijai tuvākais šāda veida izziņas centrs ir zinātnes centrs "AHHAA" (11. attēls), kura galvenais uzdevums ir iepazīstināt ar zinātņi plašu cilvēku loku. Galvenā metode ir "hands on" eksponāti (eksponāti, ar kuriem var mijiedarboties vai uz kuriem var iedarboties ar savu ķermeni), bet ir iespējams darboties arī planetārijā, darbnīcās un zinātnes teātrī. Skolām tiek piedāvātas dažādas mācību programmas. Zinātnes centrs "AHHAA" uzsāka savu darbību kā Tartu Universitātes projekts 1997. gada 1. septembrī, no 2000. gada sākuma tas darbojās Tartu Tāhetorn nelielajās telpās, bet 2011. gada 7. maijā tika atklāts zinātnes centrs "AHHAA" (*Künnapu & Padrik Architects*). "AHHAA" devīze ir "Domāsim rotaļīgi!" (*Mõtleme mänguliselt!*), centrs maina mācīšanās vērtību nostāju – piedāvā motivāciju mūžu garai mācīšanās vēlmei un veido uz zinībām balstītu domāšanas veidu caur inspirējošu, piedzīvojumu pilnu pieredzi. Ēkas platība ir 10 000 m², un ik gadu zinātnes centru apmeklē aptuveni 250 000 cilvēku, un tas ir apmeklētākais tūrisma objekts Igaunijā. [48, 49, 112]

11. attēls. Zinātnes izziņas centrs "AHHAA" Tartu, Igaunijā [112]

2016. gadā Tartu tika atklāts Igaunijas Nacionālais muzejs (*Eesti Rahva Muuseum*) (*DGT Architects*) (12. attēls), ievērojami papildinot izziņas tūrisma piedāvājumu pilsētā. Lai gan tas veltīts kultūras un vēstures tematikai, ekspozīcija veidota interaktīva un aicina apmeklētāju līdzdarboties un izzināt. Muzeja ēkas kopējā platība ir 34 000 m² un šī iemesla dēļ, ignorējot 2005. gadā notikušā arhitektūras konkursa nolikumu, tā novietne izvēlēta ārpus pilsētas centra, veca lidlauka teritorijā bijušajā padomju armijas bāzē. Otrs iemesls tam bija atkārtoti izmantot šo vietu – sāpīgās pagātnes šodienas drupas – piešķirot tām jaunu nozīmi. Ēka jau ir guvusi starptautisku atzinību, novērtējot to teritorijas reģenerācijas kontekstā kā telpiski unikālu pienesumu. [70, 96]

12. attēls. Igaunijas Nacionālais muzejs Tartu, Igaunijā [50]

Arhitekta Renzo Piano (*Renzo Piano*) projektētais "Nemo Science center" zinātnes centrs Amsterdamā (13. attēls) ir viens no apmeklētāju skaita ziņā lielākajiem zinātnes

centriem Eiropā, ar vidēji 500 000 apmeklētāju ik gadu, no kuriem 38 % ir bērni un jaunieši līdz 18 gadu vecumam [74]. 1997. gadā zinātnes centrs tika izbūvēts kopā ar pazemes transporta tuneli industriālajā "IJ" teritorijā un ir viena no pirmajām ēkām, kas risina neizmantoto ūdenstilpju reģenerāciju Amsterdamā. Arī šodien tā ir saglabājusi savu lomu kā spēcīga vietzīme apkāmes kontekstā [99]. Līdzīgu funkciju pilda Barselonas ūdensmalā esošais "Museu blau" dabas zinātnes muzejs (*Museu de Ciències Naturals de Barcelona*) (*Herzog & de Meuron*) (14. attēls). Sākotnēji tas tika celts kā galvenā ēka "Forum Universal de les Cultures" forumam 2004. gadā, bet no 2011. gada darbojas kā dabas muzejs. Tieši šī ēka iniciēja "Ronda del Litoral" industriālās apkāmes reģenerāciju. [52]

13. attēls. "Nemo Science center" zinātnes centrs Amsterdamā, Nīderlandē [99]

14. attēls. "Museu blau" dabas zinātnes muzejs Barselonā, Spānijā [52]

Eiropā atrodas divi ievērojami kosmosa tematikai veltīti zinātnes izziņas centri. "Euro Space Center" (*Philippe SAMYN and PARTNERS*) zinātnes muzejs (15. attēls) līdzīgi kā Igaunijas Nacionālais muzejs atrodas ārpus Libinas (*Libin*) pilsētas Beļģijā un kopš 2009. gada ir daļa no tur esošā "Galaxia" Kosmosa Aktivitāšu Parka. Lai gan muzeja platība ir tikai 5000 m², tā apjomā jaušami mēģinājumi detalizēt arhitektūras izteiksmi, tā mazinot ēkas mēroga ietekmi uz apkārtējo teritoriju. Muzeja ekspozīciju veido nevis oriģināli kosmosa izpētes artefakti, bet gan interaktīvi to modeļi un maketi. [71, 73] "National Space Centre" (*Grimshaw Architects*) kosmosa centrs (16. attēls) kopš 2001. gada atrodas Lesteras pilsētā Lielbritānijā. Reizē ar iespēju aplūkot reālas raķetes ("*Blue Streak*" un "*PGM-17 Thor*") un citus artefaktus, tas piedāvā ļoti plašu izklaides pakalpojumu klāstu, līdz pat iespējai centrā organizēt kāzas. Šādu pakalpojumu piedāvājums nevis akcentē artefaktu un muzeja patieso vērtību, bet padara multifunkcionālo centru par sava veida "Disnejlendu". [97, 125]

15. attēls. "Euro Space Center" zinātnes muzejs Libinā, Beļģijā [73]

16. attēls. "National Space Centre" zinātnes muzejs, Lesterā, Lielbritānijā [79]

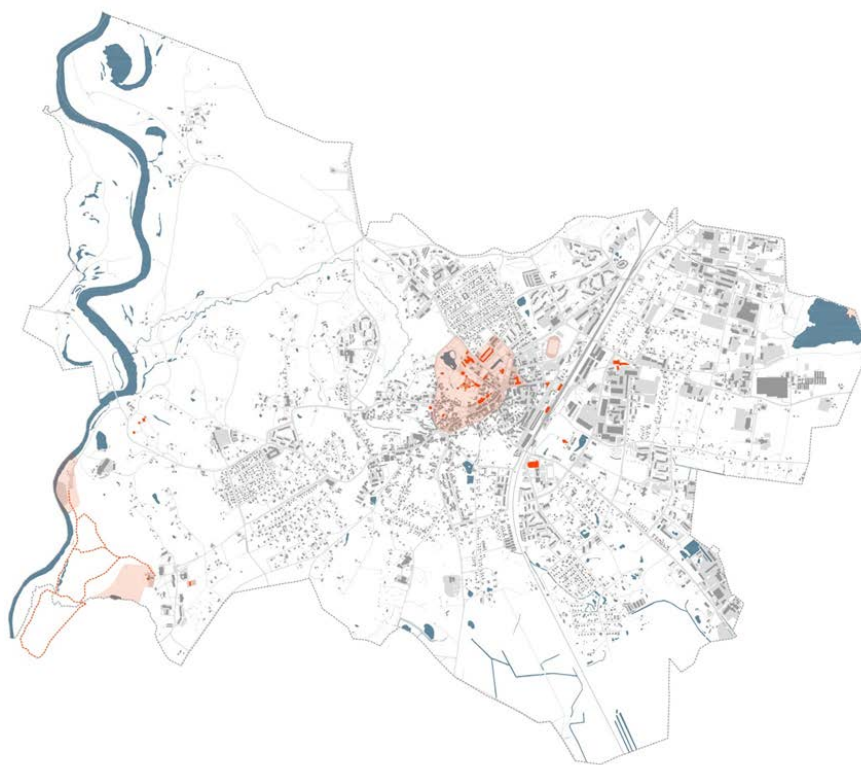
Dzīvotspējīgi izziņas tūrisma objekti bieži ir grandioza mēroga, par kuru novietni nereti tiek izvēlēta reģenerējama pilsētas apkaime ārpus centra vai teritorija ārpus pilsētas. Lai apkaime atdzimtu, jau agrīnā procesa posmā jaunajam objektam nepieciešama atbilstoša apkārtējā infrastruktūra, pretējā gadījumā tas tiek kompensēts visas pilsētas kontekstā un ilgtermiņā šāds objekts var izraisīt problēmsituācijas plašākā teritorijā.

Cēsis sevi pozicionē kā Vidzemes kultūras dzīves un tūrisma attīstības centru, kurā aizvien jūtama sena aura, kas, sakoptas un tīras vides ietverta, vilina viesus no visas pasaules. Tomēr pilsētas kultūras un tūrisma dzīvē vērojams izteikts līdzsvara trūkums starp vasaras un ziemas mēnešiem. Šī nestabilitāte traucē pilsētas attīstībai un izaugsmei.

Cēsu novads ir iecienīts tūrisma galamērķis, ko pierāda ārvalstu un vietējo tūristu skaits (vidēji 410 000 gadā) [59]. Pēc ekonomiskās krīzes posma tūrisma mītnēs apkalpoto personu skaits kopumā ir pieaudzis, taču 2014. un 2015. gadā apkalpoto tūristu skaits pret iepriekšējiem gadiem samazinājās. Kopumā 2010.–2015. gadā visstraujākais tūristu skaita pieaugums novērots tieši Vidzemes reģionā (72 %), taču Cēsu novadā – tikai 12 % [24]. Pēc CSP datiem, 2015. gadā Cēsu novadā bija sešas tūrisma mītnes ar 154 gultasvietām. Apkalpoto personu skaits tūrisma mītnēs Cēsu novadā 2015. gadā bija 11,7 tūkstoši Cēsu novada nozīmīgākais tūrisma objekts tradicionāli bijis Cēsu pils komplekss. To 2015. gadā apmeklējuši 97,9 tūkstoši apmeklētāju. Nākamie, pēc apmeklējuma biežuma, populārākie objekti Cēsu novadā ir Vidzemes koncertzāle "Cēsis", "Žagarkalns" un "ZINOO" centrs. No blakus novadiem kā nozīmīgākie tūrisma objekti nosaukti tādi kā Līgatnes dabas takas,

Padomju slepenais bunkurs (Līgatne), Ozolkalns un Āraišu arheoloģiskais muzejparks.[134] Apmeklētākie Cēsu novada pasākumi pēdējos gados bijuši Cēsu Pilsētas svētki, Cēsu Mākslas festivāls, Lāčplēša diena pils parkā, mūzikas festivāls "Fono Cēsis", sarunu festivāls "Lampa". Īpaši strauji pēdējos gados pieaudzis apmeklētāju skaits tieši vasaras periodā.

Cēsu pilsētā ir pieejams plašs pakalpojumu klāsts atbilstoši dažādām vecuma grupām un interesēm. Lai gan pilsētas kultūras un tūrisma dzīve koncentrējas pilsētas centrālajā daļā, arī Cēsu apkārtnē ir bagāta dabas objektiem un ainaviskiem skatiem, jo īpaši Gaujas upes krastā. Ārpus pilsētas centra ir plašas aktīvas tūrisma iespējas (slēpošana, braukšana ar sniega dēli, laivošana, velo maršruti) un dažāds pasākumu piedāvājums, kas īpaši piemērots ģimenēm ar bērniem (19. shēma). Liela daļa no šī pakalpojumu sektora piedāvātajām iespējām atrodas tieši Cīrulišu apkaimē. Sektors, kurš šobrīd ir vāji attīstīts, ir rekreācijas un SPA pakalpojumi, tāpēc var pamatoti uzskatīt, ka labsajūtas un veselības tūrisms ir perspektīvā attīstāms. Arī šie pakalpojumi vēsturiski bijuši nodrošināti nevis pilsētas centrā, bet, galvenokārt, Gaujas senlejas teritorijā.

19. shēma. Kultūras un tūrisma aktivitātes Cēsu pilsētā. [130]

Jau šobrīd Cīrulīšu apkaimē atrodas vairāki pilsētai nozīmīgi tūrisma, izklaides un kultūras objekti – “Žagarkalns”, Cīrulīšu dabas takas, Tenisa korti. Tomēr esošās funkcijas nespēj izmantot visu apkaimes telpu, tāpēc pamatoti būtu rast piedāvājumus papildus funkciju attīstīšanai un esošo funkciju paplašināšanai un attīstīšanai. Lai apzinātu esošo un potenciālo uzņēmēju attīstības plānus attiecībā uz Cīrulīšiem, Cēsu novada investīciju piesaistes materiālu pētījuma [24] izstrādes laikā tikusi organizēta ideju darbnīca kopā ar Cēsu novada pašvaldības pārstāvjiem un vietējiem uzņēmējiem. Ideju darbnīcā piedalījās tādi uzņēmēji kā J. Žagars, P. Irbins, SIA “Venden”, SIA “VIGO”, Cēsu pilsētas pansionāts un SIA “Cīrulīši 65”. Apkopotas ideju darbnīcā izskanējušās uzņēmēju idejas un izvērtētas to priekšrocības un riski attiecībā pret kūrorta attīstību Cīrulīšos, ja šī ideja tiktu vai netiktu īstenota. Dažas no izskanējušajām idejām un ierosinājumiem: Skandināvijas līmeņa zinātnes centrs ar tematiku “kosmoss”, “Venden” dabīgā minerālūdens ražošanas paplašināšana, izbūvējot papildus noliktavas telpas, kā arī administratīvās telpas birojam un, iespējams, ūdens muzejam, veselības un fitnesa centra izveide, dienas stacionāra izveide, minimodelisma centra izveide, esošā peldbaseina atjaunošana, ekstremālais golfs, veselības centra izveide ar SPA, veselības aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumiem, kazino spēļu zona, maksas pansionāta izveide, muižas mājas Mazā Zīļu ielā 4 restaurācija par viesu namu. Daži no idejās minētajiem objektiem jau tiek virzīti realizācijai, pamatojoties uz ekonomiskajiem faktoriem, bet bez pietiekami stabilas un ilgas arhitektūras un telpiskās analīzes un pamatojuma. Tāpēc būtu svarīgi apsvērt Cīrulīšu “kūrorta un tūrisma” sistēmas potenciālu, iespējamo telpisko risinājumu un vēlamu virzību. Izvērtējumā svarīgi pievērst uzmanību pienesumam apkārtnē, esošo objektu un apbūves iespējām, iespējamiem un nepieciešamiem jauniem objektiem un funkcijām un to telpiskajam risinājumam.

Jura Žagara izveidotais slēpošanas komplekss “Žagarkalns” ir viens no populārākajiem ziemas aktīvās atpūtas un sporta centriem Latvijā, kuru ziemas sezonā katru gadu apmeklē vidēji 60 000 – 70 000 cilvēku. Reizē tas ir arī viens no apmeklētākajiem objektiem pilsētā. Nepilna kilometra attālumā, Amatas novada Drabešu pagastā, atrodas vēl viens slēpošanas un atpūtas parks “Ozolkalns”. Pēdējos gados klimata izmaiņu dēļ ziemas sezonas kļūst arvien īsākas un aktualizējusies nepieciešamība rast papildu iespējas teritorijas izmantošanai. Gaujas krastā jau darbojas laivu bāze un

kempings ūdens tūrisma attīstīšanai. Tāpat ir iecere par "ekstrēmā golfa" laukuma izbūvi (17. attēls). Šāda laukuma konceptuālais risinājums ir golfa laukuma izbūvēšana teritorijā ar izteiktu reljefu atšķirībā no standarta golfa laukumiem, kurus galvenokārt izbūvē līdzienākās teritorijās. Šāds laukums būtu pirmais šāda tipa golfa laukums Baltijas reģionā. Līdz ar iecerētā laukuma realizāciju arvien aktuālāka kļūtu nepieciešamība pēc modernas sporta bāzes. Par tādu varētu pārtapt ēka Cīrulīšu ielā 70 (bijusī dūņu māja) (18. attēls), kurā jau šobrīd atrodas kafejnīca un slēpošanas inventāra nomas punkts. Multifunkcionālo ēku ziemas sezonā varētu izmantot slēpošanas kalna apmeklētāji, bet vasarā golfa spēlētāji.

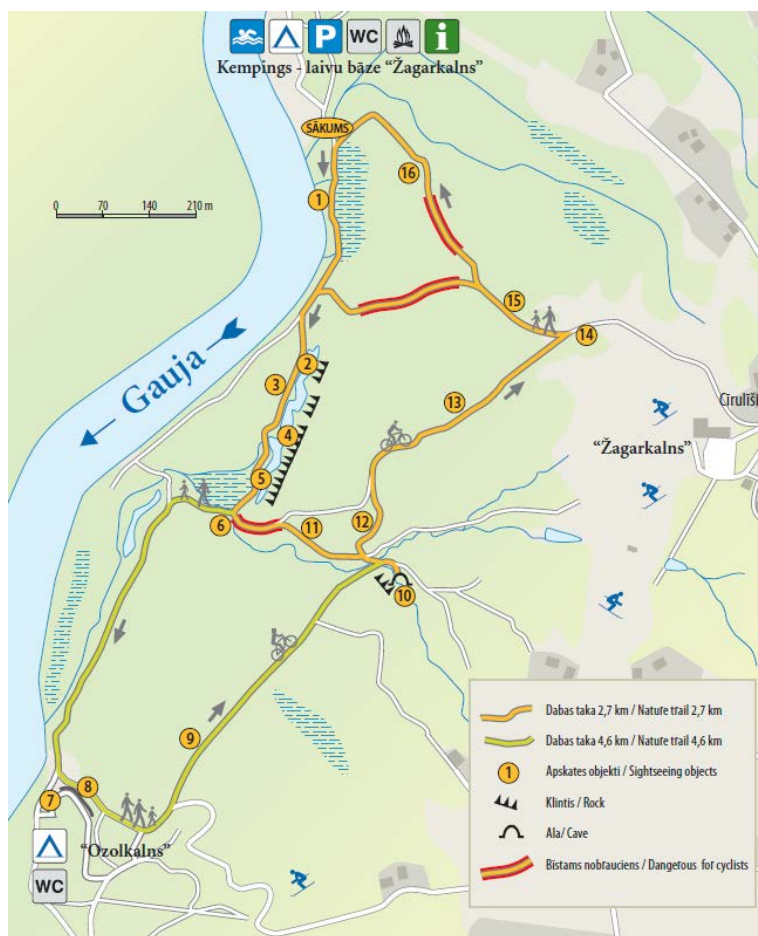
17. attēls. lecerētā golfa laukuma novietojums. [136]

18. attēls. Slēpošanas komplekss "Žagarkalns" Cīrulišu ielā 70 (bijusī dūņu māja) [130]

Cīrulišu dabas takas ir otrs lielākais tūrisma objekts Cīrulišu teritorijā. To sākums ir slēpošanas komplekss "Žagarkalns", bet taku lielākā daļa atrodas Gaujas senlejā, t.i. Gaujas nacionālā parka dabas lieguma zonā. Dabas takās var nokļūt arī caur kempingu "Žagarkalns" Gaujas krastā. Cīrulišu dabas takas sastāv no 2,7 un 4,6 km garām apļveida pastaigu takām (19. attēls), kā arī no takas, kas gar Gaujas malu ļauj nokļūt no kempinga "Žagarkalns" līdz atpūtas kompleksam "Rakši". Takas tiek izmantotas izziņas tūrisma attīstībā – to apmeklētāji var iepazīties ar Gaujas senleju no ledus laikmeta līdz mūsdienām. Dabas takās ietilpst vairāki apskates objekti: Cīrulišu ala, Līgavas (Sarkanā) ala, Spoguļu (Cīrulišu) klintis, Gaujas vecupe un Dzidravots. [63] Šobrīd dabas taku sasaiste ar Cīrulišu centrālo daļu ir vāja un taku sākums slēpošanas kompleksā "Žagarkalns" nav viegli

pamanāms. Attīstot Cīrulišu centrālo daļu noteikti jārod iespēja dabas taku tiešai saiknei ar galvenajiem gājēju un velosipēdu ceļiem.

19. attēls. Cīrulišu dabas takas [62]

Cīrulišu teritorijā notiek arī minerālūdens "Venden" ražošana, taču esošās telpas Cīrulišu ielā 68 uzņēmumam kļuvušas par mazu un uzsākta jaunu apjomu projektēšana. "Venden" dabīgā minerālūdens ražošanas paplašināšana, izbūvējot papildus noliktavas telpas, kā arī administratīvās telpas birojam un, iespējams, telpas ūdens muzejam radīs lielu būvapjomu Cīrulišu centrālajā daļā. Jau esošās "Venden" ražošanas un noliktavas ēkas (20. attēls) disharmonē ar jauktas centra apbūves un teritorijas izmantošanas prasībām, kā arī kravu transporta pieaugums Cīrulišu ielā ir traucējošs faktors tūrisma un perspektīvo kūrorta ārstniecības iestāžu pakalpojumu attīstībai. "Venden" ražošanas un loģistikas centra paplašināšana var radīt negatīvu ietekmi uz blakus esošā pensionāta un perspektīvā privātā senioru nama attīstības iespējām. Jaunajā apjomā pret Kovārņu ielas fronti obligāti būtu jāparedz publiska funkcija, kā arī publiska ārtelpa starp ielu un ēku.

20. attēls. "Venden" ražošanas ēka Cīrulišu ielā 68 [130]

Kopš 2010. gada SIA "Venden" no uzņēmuma teritorijā Cīrulišu ielā 68, Cēsīs esošās pazemes ūdens atradnes "Cīruliši" (urbuma Nr. DB 7642), kas atrodas 133 m dziļumā, iegūst dabīgo minerālūdeni, kas ir reģistrēts ES dalībvalstīs atzīto dabīgo minerālūdeņu sarakstā. Cīrulišu apkārtnē zemes dziļās ir atrodami minerālsāļiem bagāti minerālūdeņi. Tie atrodas 200 – 470 m dziļumā. Šajos ūdeņos minerālsāļu koncentrācija bija pat līdz 3.5 g/l un tajos bija daudz vairāk kalcija, magnija, kālija un hlorīdu. Šādu ūdeņu pielietojumu ārstniecības, profilakses un rehabilitācijas metodēs sauc par balneoterapiju. Tās pamatā ir gan ūdeņu ārīga lietošana – peldes minerālūdeņu vannās, baseinos, gan minerālūdeņu iekšēja lietošana, izvērtējot katra pacienta veselības stāvokli un nosakot piemērotāko sāļu koncentrāciju un devu. [85] Ja Cīrulišu sanatorijas darbības laika sākumposmā tieši dabīgo ārstniecības resursu trūkums lika pārveidot kompleksu par atpūtas namu, tad šodien būtu jāizmanto pieejamie resursi.

Šobrīd no bijušajām ārstniecības, profilakses un rehabilitācijas iestādēm Cīrulišos darbojas vienīgi Cēsu pensionāts (21. attēls), kas nodrošina pieaugušo ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus (diennakts aprūpi, sociālo rehabilitāciju un pastāvīgu dzīves vietu) pensijas vecuma personām, kā arī I un II grupas invalīdiem. No 1994. gada 12. jūlija tas atrodas agrākajā sanatorijas IV korpusā Kovārņu ielā 20. [61] Tā kā pensionāts sekmīgi pastāvējis kopš tā atvēršanas, radusies ideja par iespēju izveidot arī maksas pensionātu – privātu senioru namu bijušajā III korpusā Kovārņu ielā 22 (22. attēls).

21. attēls. Cēsu pansionāts bijušajā IV korpusā Kovārņu ielā 20 [130]

22. attēls. Bijušais III korpuss Kovārņu ielā 22 [130]

Kovārņu ielā 27 sekmīgi darbojas un attīstās Cēsu tenisa klubs (23. attēls). Tā kā līdz šim Cēsīs iespējams spēlēt tenisu tikai uz atklātiem laukumiem, klubs aktualizējis iespēju tenisa centra paplašināšanai, papildinot to ar segtiem tenisa laukumiem – halli. Tāpat vairākkārt tikusi apspriesta ideja Cīrulīšos ierīkot citu sporta veidu bāzes un pat stadionu.

23. attēls. Cēsu tenisa klubs Kovārņu ielā 27 [130]

Kā sanatorijas apartamenti tika celta ēka Kovārņu ielā 31 (24. attēls), kas kopš 20. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem ir daudzdzīvokļu dzīvojamā ēka. 2011. gadā ēkai veikta fasādes vienkāršotā atjaunošana un siltināšana. Cīrulīšu sanatorijas darbības laikā tika iesākta vēl vienas trīs korpusu dzīvokļu ēkas būvniecība Kovārņu ielā 33 (25. attēls). 1991. gadā jaunbūvi iekonservēja, bet vēlāk atsāka būvniecību, kuru pabeidza 2005. gadā. Dzīvokļi šajās ēkās ir pieprasīti un dārgāki nekā vidēji Cēsu pilsētā, tas netieši norāda uz iespēju paredzēt apkaimē paplašināt dzīvojamo fondu. Turklāt tas būtu ļoti aktuāli arī pilsētas kontekstā kopumā – Cēsīs nav plašs pieejamu nekustamo īpašumu piedāvājums.

24. attēls. Daudzdzīvokļu dzīvojamā ēka Kovārņu ielā 31. [130]

25. attēls. Daudzdzīvokļu dzīvojamā ēka Kovārņu ielā 33. [130]

Cīrulīšu peldbaseina ēka Kovārņu ielā 29 šobrīd ir neizmantota (26. attēls). Pēc valsts ekonomiskās krīzes 2008. gadā SIA "Veselības centrs 4" pārtrauca savu darbību galvenokārt valsts atbalsta trūkuma un nodokļu politikas dēļ. Cēsis nav peldbaseinu, taču ir pieprasījums pēc tā – cēsnieki izmanto netālu esošo baseinu Priekuļos.

26. attēls. Peldbaseina ēka Kovārņu ielā 29. [130]

Arī Kovārņu ielā 26 esošā ēka (bijušais II korpuss) (27. attēls) netiek izmantota, kopš Cēsu profesionālās arodividusskolas kopmītnes pārceltas uz pilsētas centrālo daļu. Tai pieguļošā ēka Kovārņu ielā 28 (bijušais I korpuss) (28. attēls) arī netiek izmantota, turklāt ir sliktā tehniskajā stāvoklī. Abas šīs ēkas kopā veido ļoti lielu, apkaimei neraksturīgu būvmasu. Lai spriestu par to, vai un kādā formātā šīs ēkas vajadzētu saglabāt,

nepieciešams izvērtēt to tehnisko stāvokli un iespējamās funkcijas, kurām ēkas varētu pielāgot.

27. attēls. Bijušais II korpuss Kovārņu ielā 26 [130]

28. attēls. Bijušais I korpuss Kovārņu ielā 28 [130]

Pēc kūrorta darbības pārtraukšanas neizmantota ir arī katlu māja ar dūmeni-ūdenstorni Zīļu ielā 8/10 (29. attēls). Ēka šobrīd ir pašvaldības īpašumā, taču to iespējams iegādāties komercdarbības veikšanai, kas būtu saistīta ar tūrismu vai kultūras pakalpojumu sniegšanu.

29. attēls. Katlu māja ar dūmeni–ūdenstorni Zīļu ielā 8/10 [130]

Bijusī muižas ēka Mazā Zīļu ielā 4 ir pēdējā ēka, kas saglabājusies no vēsturiskās muižas apbūves (30. attēls). Lai gan tā ir privātipašums un nav kultūras pieminekļa statusā, ēkai būtu jātiek saglabātai kā vēstures liecībai par kādreizējo atpūtas nama kompleksu šajā teritorijā.

30. attēls. Bijusī muižas ēka Mazā Zīļu ielā 4 [130]

Cēsis 2011. gada 1. septembrī darbību uzsāka zinātkāres centrs “ZINOO” [106]. Centrs piedāvā interaktīvas ekspozīcijas, nodarbības skolēniem un organizē Cēsis tādus pasākumus kā Kosmosa dienu un Zinātnieku nakti. Šobrīd centrā esošo ekspozīciju veido vairāk nekā 200 eksponāti, kuru skaits regulāri tiek papildināts. “ZINOO” filiāles atvērtas arī Rīgā, Daugavpilī un Liepājā. [127] Esošās telpas Cēsu pilsētā savu kapacitāti ir izsmēlušas un

plānots centra darbību izvērst plašāk, veidojot Cēsu Kosmosa izziņas centru. Nākotnē zinātnes izziņas centrus ir plānots izveidot trīs Latvijas pilsētās (Cēsīs, Ventspilī un Daugavpilī), kuras savstarpēji ir noslēgušas partnerības līgumu. Starp šīm pilsētām notikusi tematiskā sadale, kuras rezultātā Cēsīm piešķirta kosmosa tematika. Pilsētas dome ir lēmusi, ka Cīruliši būtu vispiemērotākā novietne šādam centram. Cīrulišu apkaimē nav nevienas ēkas, kas atbilstu Kosmosa izziņas centra plānotajam apjomam, taču pašvaldībai ir divi zemesgabali, kuru parametri atbilst šāda centra iespējamai novietnei. Vēsturiski Cēsu apkārtnē izglītības līmenis vienmēr bijis ļoti augsts, darbojušās ģimnāzijas un augstskolas, parasti jaunu izglītības iestāžu izveide notikusi pilsētas uzplaukuma posmos. Šobrīd pilsētā darbojas divas Valsts ģimnāzijas, vairāku augstskolu filiāles, augstu vērtētā Cēsu jaunā skola. Arī "ZINOO" vadītāja Paula Irbina nākotnes plānos ir atsevišķas alternatīvas izglītības iestādes izveidošana, kurā paredzētu neformālās izglītības iegūšanu, kas saistīta ar eksaktajām zinātnēm un kosmosa tematiku. Tiešās iespējamās Kosmosa izziņas centra novietnes tuvumā atrodas bijusī kluba ēka (31. attēls), kura 2004. gadā daļēji pārbūvēta, taču darbību nav uzsākusi. Cīrulišu ģimeņu pansionāta darbības laikā te atradās mācību telpas bērniem, tāpēc arī šobrīd ēkā būtu iespējams izvietot alternatīvu izglītības iestādi.

31. attēls. Kluba ēka Cīrulišu ielā 65. [130]

Iecere par Kosmosa izziņas centru Cēsu pilsētas un arī Cīrulišu apkaimes kontekstā ir pamatota. Funkcionālā daudzveidība nav bijusi pietiekama, lai apkaime spētu pilnvērtīgi funkcionēt kā līdzvērtīga pilsētas sastāvdaļa. Tāda publiska būve kā Kosmosa izziņas centrs ļoti iespējams spētu ierosināt apkārtnes attīstību. Taču esošās apbūves kvalitāte ir ļoti

zema, arhitektūras izteiksme nabadzīga un Cīrulīšu pilsētelpa kopumā ir degradēta un izolēts jauns objekts neuzlabos situāciju kopumā. Tieši tāpēc iespējamā Kosmosa izziņas centra iecere jāaplūko visas apkaimes attīstības kontekstā.

Esošā un iespējamā apbūves izmantošana neizslēdz kūrorta teritorijas iespējamību Cīrulīšu apkaimē. Nav izslēgta iespēja kā galvenās funkcijas akcentēt daudzveidīgu atpūtu, rekreāciju un izklaidi, nevis dziedniecību. Tāpat iespējams pievienot jaunas, mūsdienīgas funkcijas, piemēram izziņas tūrismu, tā paplašinot kūrorta piedāvājumu. Kūrorta definīcijā uzsvērts fakts, ka viena no kūrorta teritorijas galvenajām vērtībām ir vietas ainaviskums. Izcilā dabiskā ainava ir bijis priekšnoteikums arī Cīrulīšu kūrorta pastāvēšanai (32. un 33. attēls). To jānovērtē arī šodienas situācijā un nav pieļaujams degradēt līdz šim saglabātās ainaviskās kvalitātes.

32. attēls. Parks Cīruļkalnā, 1974 [152]

33. attēls. Cīruļkalns (Žagarkalns), 2017 [130]

3.2. Pilsētelpas un dabas telpas sadures arhitektoniski telpisko risinājumu piemēri pasaulē, situācija un iespējas Cīrulīšos

Nozīmīgākā problēma Cīrulīšu attīstības kontekstā ir apkaimes arhitektoniski telpiskais veidols. Visnegatīvāk to ietekmē esošā pilsētelpa un tās sadure ar dabisko ainavu. Degradētā kultūrainava ir robeža starp šīm telpām un to veido liela daļa esošās apbūves. To nepieciešams transformēt, lai padarītu apkaimi iederīgu izcilajā Gaujas senlejas telpiskajā struktūrā.

Būtiska mūsdienu arhitektūras koncepcijas nostādne ir arhitektūras un dabas kopdarbība. Zināmākais pozitīvi vērstais aspekts – ēku ne tikai iekļaut ainavā to nedegradējot, bet arī papildināt un akcentēt tās kvalitātes, neatkarīgi no tā, vai tā ir dabiskā ainava, kultūrainava vai pilsētas (urbānā) ainava. Viens no šīs metodes pionieriem Frenks Loids Raits (*Frank Lloyd Wright*) uzskatīja, ka laba ēka nav tā, kas ainavu traumē, bet gan tā, kura padara ainavu skaistāku, nekā tā bijusi iepriekš – tā ir dabā integrēta arhitektūra. Šis konceptuālais redzējums iemiesojās 20. gs. modernisma arhitektūrā un turpina attīstīties mūsdienās. Nav iespējams īpaši uzsvērt kādu reģionu, jo dažādos veidos un lietojot dažādus paņēmienus, to izmanto visā pasaulē, nereti vienlaikus risinot kā ainaviskas, tā pilsētībūvnieciskas problēmsituācijas.

1996. gadā atklātā "The Therme Vals" viesnīca/SPA komplekss (*Peter Zumthor*) [119] atrodas virs vienīgajiem termālajiem avotiem Gristonas kantonā (*Graubunden Canton*) Šveicē (34. attēls). Ēka atrodas nelielā ciemā kalnu ielejā, līdz ar to ēka vienlīdz risināta gan kā urbanizētas ainavas, gan dabas ainavas sastāvdaļa. Vienlaikus arī ēkas publiskais raksturs privātās apbūves kontekstā risināts ēku daļēji integrējot reljefā un ar arhitektoniskiem paņēmieniem mazinot tās mēroga ietekmi.

34. attēls. *The Therme Vals, Žirona, Šveice [118]*

Nedaudz agrāk, 1993. gadā atklātā Eiropas Filmu koledža (*The European Film College*) (*Heikkinen-Komonen*) ir brīvstāvoša ēka ainaviskā pļavā netālu no Ebeltoftas (*Ebeltoft*) pilsētas un līča Dānijā (35. attēls).[115] Atšķirībā no tradicionālās pieejas ēku absolūti integrēt dabiskajā vidē, tā apzināti veidota kā skulpturāls kontrasts apkārt esošajai pļavai ar mēreno reljefu.

35. attēls. *Eiropas Filmu koledža, Ebeltofta, Dānija [72]*

2007. gadā atklātais Nelsona Atkina mākslas muzeja (*The Nelson-Atkins Museum of Art*) paplašinājums sevī apvieno arhitektūru ar ainavu, veidojot jaunu apjomu blakus esošajai neoklasicisma ēkai (36. attēls).[116] *Steven Holl* arhitektu veidotais jaunais

paplašinājums, *Bloch* ēka, stiepjas gar zemesgabala austrumu malu, un izceļas ar pieciem stiklotiem apjomiem. Tie perpendikulāri šķērso gareno ēku, veidojot atsevišķas galerijas un jaunus skatu punktus uz skulptūru parku. Arhitektūras, mākslas un ainavu arhitektūras disciplīnu apvienošana tika īstenota ciešā sadarbībā ar muzeju kuratoriem un māksliniekiem, lai panāktu stabilas un dinamiskas attiecības starp mākslu un arhitektūru.

36. attēls. Nelsona Atkina mākslas muzejs, Kanzasa, Amerikas Savienotās valstis [98]

Arhitektu studijas *OLI Architecture* veidotais Mu Xin mākslas muzejs (*Mu Xin Art Museum*) ir izvietots astoņu betona bloku grupā, kas paceļas virs *Yuanbao* ezera Ķīnas Džedzjanas provincē (*Zhejiang Province*) (37. attēls) [94, 95]. Šī projekta sākumā autori rūpīgi apsprieda muzeja atrašanās vietu un izvietojumu, ņemot vērā Wuzhen (*Wuzhen*) vēsturiskās pilsētas saglabāšanu un seno Pekinas-Hangžou Lielo kanālu (*Beijing-Hangzhou Grand Canal*), kas gadu gaitā palīdzēja attīstīt lielisko pilsētas kultūru. Tā pat kā šī 1000 gadus senā ūdens pilsēta, arī pats muzejs ir dažādu laiku un pieredzes krustpunkts. Astoņu arhitektonisko betonu bloku virkne caur dažādām attiecībām starp sevi, kanālu un ielu iemieso unikālu muzeja pieredzi ar atsevišķām galerijām un programmas elementiem.

37. attēls. Mu Xin mākslas muzejs, Wuzhen, Ķīna [95]

Pilsētu straujās izplešanās rezultātā veidotie betona bloki var ātri vien izbojāt apkārt esošo ainavu. Tā vietā, lai neradītu kārtējo "objektu" pļavā, *Vector architects* veidotais Čuncjinas Taojuanju Kopienas Centrs (*Chongqing Taoyuanju Community Center*) Čuncjinas (*Chongqing*) pilsētā Ķīnā apvieno jaunās ēkas kontūras ar esošo viļņveida topogrāfiju (38. attēls) [90]. Zaļais jumts un ar vīnogulājiem pārklātās sienas palīdz integrēt apjomu dabiskajā vidē un atdarina kalnaino topogrāfiju. 2015. gadā atvērtais centrs sastāv no trim dažādu funkciju ēkām – kultūras centra, sporta centra un sabiedrības veselības centra, kas izvietoti dažādos augstumos, lai atbilstu esošajam reljefam un mazinātu iejaukšanos apkārtējā ainavā.

38. attēls. Chongqing Taoyuanju Kopienas Centrs, Čuncjina, Ķīna [90]

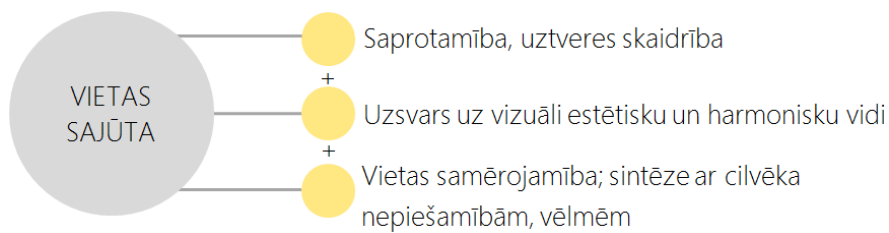
Belzberg Architects veidotā Losandželosas Holokausta muzeja jaunā ēka (*Los Angeles Museum of the Holocaust*) atrodas vienā no pilsētas publiskajiem parkiem, blakus esošajam Holokausta memoriālam (39. attēls).[89] Liela nozīme dizaina stratēģijā ir

ēkas integrācija apkārtējā *Pan Pacific* parka ainavā. 2010. gadā atvērtais muzejs ir iegremdēts zemē, ļaujot parka ainavai turpināties arī uz jumta. Esošie parka ceļi tiek izmantoti kā savienojošie elementi, lai integrētu parka gājēju plūsmu kopā ar jauno muzeja apmeklētāju apriti. Parkā esošo materiālu paletē – betona faktūra un dažādās veģetācijas nokrāsas – tiek atveidotas arī muzejā ēkā. Šī vienkāršā pieeja rada muzejam neraksturīgo fasādi un saglabā parka topogrāfiju un ainavu.

39. attēls. Losandželosas Holokausta muzejs Losandželosa, Amerikas Savienotās Valstis [89]

Amerikāņu pilsētplānotājs Kevins Linčs (*Kevin Lynch*) vides uztveri iedala trīs apakšgrupās – identitāte, struktūra un nozīme. Pirmais, ko, uzlūkojot kādu objektu, cilvēks atpazīst, ir pētāmās vides saturs, tās identitāte. Otrkārt, jābūt skaidri uztveramai struktūrai, un treškārt, videi jābūt ar kādu nozīmi, lai tā raisītu emocijas [17]. Visas iepriekšminētās komponentes ir ļoti nozīmīgas, lai pirmais iespaids par vietu radītu pozitīvas emocijas. Šo vietas sajūtu raksturo emocionālais fenomens, ko veido cilvēku asociācijās un interpretējumā radies konkrētās vietas īpašais skaistums un pārpilnība. Vietas sajūta ir faktors, kas padara konkrēto vietu par psiholoģiski, emocionāli komfortablu un indivīdam apdzīvojamu. Ir iespējams izdalīt trīs vietas sajūtu raksturojošas iezīmes (20. shēma). Vietas sajūta pati sevi raksturo ar konkrēto telpu vai vidi, kurā tā radusies, un ir viens no faktoriem, kuri veido cilvēka uztveri, pasaules izpratni. Ar konkrētu vietu cilvēku vieno emocionālas un garīgas saites – katrai šādai saistībai ir sava veida saites tips un tā izpausmes [26].

20. shēma. Vietas sajūtu raksturojošas iezīmes [130]

Cīrulīšu gadījumā šī vieta nerada pozitīvas emocijas – apkaimē šodien raksturīgā identitāte ir mākslīgi veidota un vāja, tai trūkst skaidras struktūras un nav skaidras nozīmes. Apkaimē kopumā raksturo vietas sajūtas trūkums. Līdz šim sociālie un ekonomiskie procesi bijuši nelabvēlīgi un nav notikusi mērķtiecīga pilsētelpas attīstības plānošana. Bijušās sanatorijas "Cīrulīši" teritoriju un ēkas pēc tās privatizācijas apsaimnieko vairākas juridiskas un fiziskas personas un Cēsu novada pašvaldība. Teritorijā neatkarīgi darbojas Cēsu pilsētas pansionāts, Cēsu Profesionālās vidusskolas dienesta viesnīca, dabīgā minerālūdens "Venden" ražošanas uzņēmums (40. attēls) un vairāki sporta un atpūtas uzņēmumi. Sanatorijas dzīvokļu mājas ir rekonstruētas par daudzstāvu dzīvojamajiem namiem. Teritorijā atrodas arī vairākas savrupmājas. Taču lielākā daļa no sanatorijas ēkām stāv pamestas un pēdējos 5–20 gadus nav uzturētas, līdz ar to nepieciešami lieli ieguldījumi degradēto ēku pārbūvei vai nojaukšanai, teritorijas sakārtošanai un Cīrulīšu reģenerācijai. Tāpat nav veikti būtiski ieguldījumi publiskās ārtelpas labiekārtošanā – šeit trūkst kvalitatīva, pārdomāta teritorijas labiekārtojuma ar apstādījumiem un funkcionāliem labiekārtojuma elementiem. Esošā apkaimes izmantošana ir haotiska un nevienmērīga. Lai gan kopumā teritorijā ir daudz brīvas telpas (41. attēls), atsevišķas zonas pie konkrētiem nosacījumiem ir pārslogotas (piemēram "Venden" ražotnes apkārtnē, Žagarkalna virsotnē ziemas laikā).

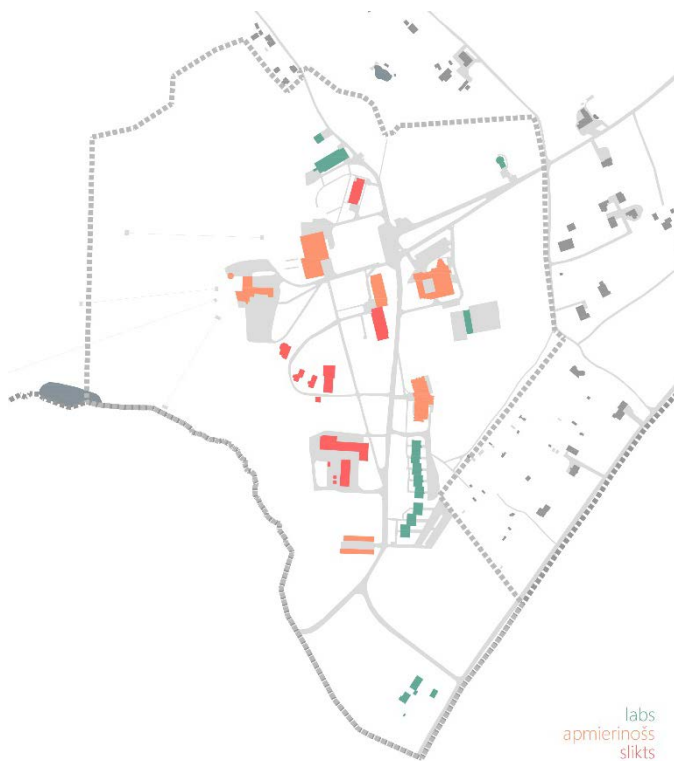
40. attēls. "Venden" ražotnes darbības Cīrulīšu muižas parkā [130]

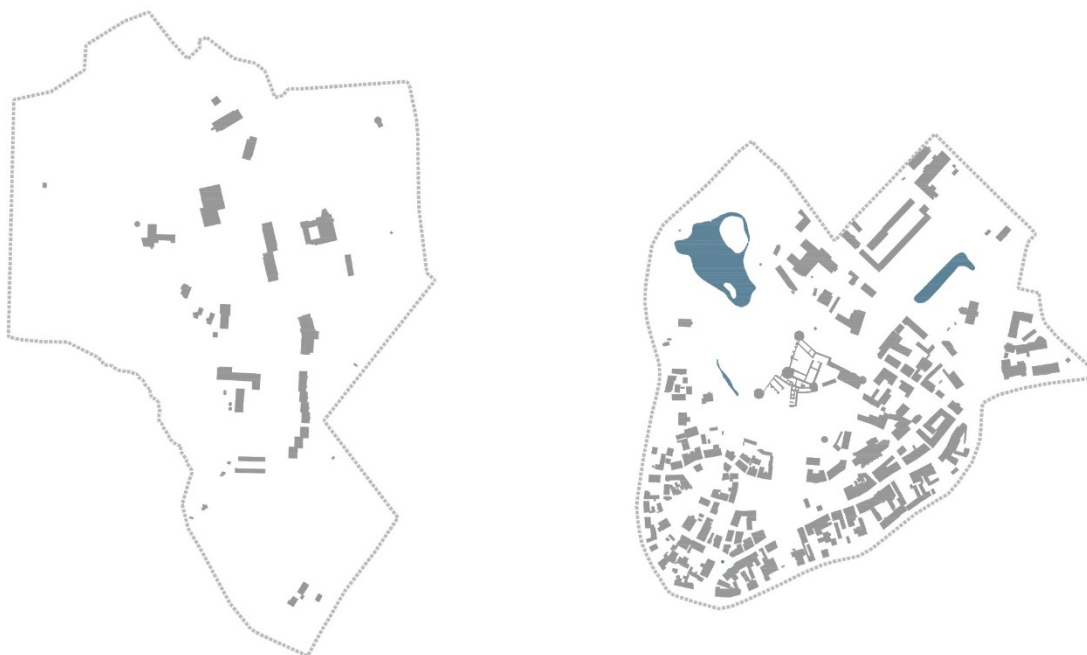
41. attēls. Cīrulīšu bijušā atpūtas kūrorta apbūve [130]

Apbūvētie zemesgabali aizņem 12,1 ha – gandrīz trešdaļu no Cīrulīšu teritorijas kopplatības. Apbūvētās vides kvalitāti būtiski ietekmē vizuāli degradētās teritorijas un būves, kas aizņem apmēram 12 % no Cīrulīšu kopplatības. Lai gan esošās apbūves stāvoklis svārstās no slihta līdz labam (21. shēma), kopumā publiskā telpa ir degradēta. Līdz šim apkaimes ēkas attīstītas, renovētas un nojauktas bez plašākas vīzijas. Tās pašas kļūdas tika pieļautas vēl PSRS laikos, kad apkaime bija nosacīti attīstīta un intensīvi izmantota. Gala rezultātā esošā apbūve kļuvusi izteikti fragmentāra. Salīdzinot to ar Cēsu kultūrvēsturiskā centra apbūves struktūru rodas iespaids, ka apbūve bijusi haotiska, neievērojot nekādus konsekventus apbūves veidošanas pamatprincipus un kārtību (22. shēma). Apbūves

raksturs nosacīti līdzinās brīvstāvošai apbūvei, ieskaitai zaļajā struktūrā, piemēram parkā. Taču realitātē starp atsevišķajiem apjomiem esošā telpa ir klaja, bez telpiskiem sasaistes objektiem (23. shēma). Lai atgrieztu iespaidu par apkaimi kā vienotu kompleksu, vitāli nepieciešams radīt apkaimes telpiskās attīstības iespējamo scenāriju, izvērtējot esošās apbūves saglabāšanas un transformācija iespējas, kā arī jaunu būvmasu pievienošanu apbūvei paredzētajos neizmantotajos zemesgabalos un visbūtiskākais – ievērojot arī izcilās ainavas potenciālu.

21. shēma. Cīrulišu apbūves tehniskā stāvokļa vizuālais novērtējums [130]

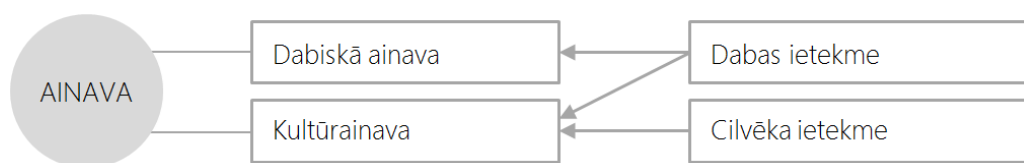
22. shēma. Cīrulīšu un Cēsu kultūrvēsturiskā centra apkaimes apbūves struktūra [130]

23. shēma. Cīrulīšu un Cēsu kultūrvēsturiskā centra apkaimes apbūves struktūra ar zaļajām struktūrām [130]

Informāciju par vietu telpiskajām izmaiņām laika gaitā iespējams iegūt, pētot to ainavu – objektīvu realitāti, zemes virsmas nogabalu ar raksturīgiem dabas elementiem, kā arī cilvēka radīto elementu veidojumu kopumu. Cīrulīšu ainavai ir ekonomiska, ekoloģiska, kultūrvēsturiska un estētiska vērtība. Ainavas struktūru veido: dabas faktori un veidojumi,

kuri norobežo un nosaka ainavas teritoriālās formas; cilvēks un cilvēku sabiedrība kā ainavas izmantotāji un pārveidotāji, kuri ainavu uztver un veido pēc sava priekšstata. Pēc šāda principa var izdalīt divu veidu ainavas (24. shēma). [67]

24. shēma. Ainavu iedalījums [142]

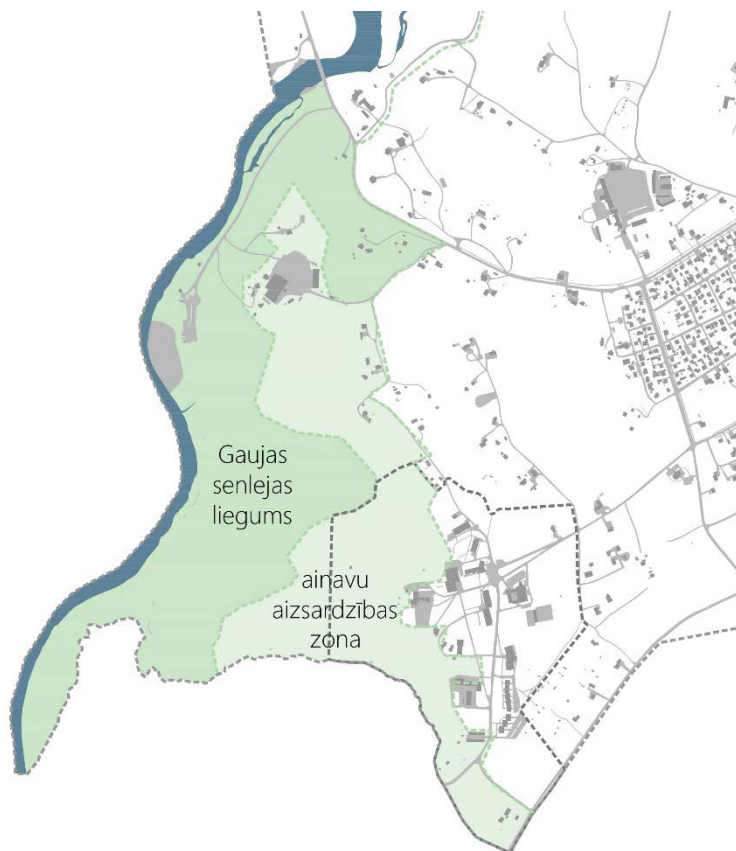
Dabiskā ainava ir redzamā apkārtnē, vides vizuālais veidols, kas piemīt kādai konkrētai vietai vai reģionam. Galvenokārt tās raksturo pēc reljefa un nogulumiem vai zaļās struktūras elementiem. Var uzskatīt, ka šādi nodalītās dabiskās ainavas patiesībā atspoguļo dabas apstākļu priekšnosacījumus turpmākajam ainavu veidošanās procesam, kas notiek jau ar cilvēka klātbūtni, viņa daudzveidīgo darbību. Nereti cilvēka darbība tiek uzskatīta par papildus faktoru, par dabas apstākļu diferencētāju. Kultūrvēsturiskā ainava satur cilvēku veidotas vēsturiskās struktūras vai atsevišķu telpisko elementu kopu. Tā ataino sabiedrības attīstības evolūciju laika gaitā, ainavas radīto fizisko šķēršļu, iekšējo un ārējo sociālo, ekonomikas un kultūras spēku ietekmē. Cīrulīšu gadījumā dabiskā ainava jāaplūko, kā vienotu veselumu ar kultūrainavu, jo tās abas savstarpēji mijiedarbojas un papildina viena otru [84, 109].

Pētot ainavu, jāņem vērā vēsturiskie apstākļi, kādos tā ir veidojusies. Cilvēku apmešanās konkrētā teritorijā veicina neatgriezeniskus procesus, kas to transformē. Izmaiņas ainavā ietekmē cilvēku attieksmi pret to vērtību. Ainavas raksturojums ir ļoti atkarīgs no katra indivīda pieredzes, dzīves stila, izglītības un profesijas, tādēļ ainavas vērtējums jebkurā gadījumā ir subjektīvs. Cīrulīšu dabiskā ainava krasi atšķiruses no tās ko var redzēt šodien un tai piegulošo teritoriju apdzīvošana lielā mērā bijusi atkarīga no vēsturiskiem un sociāliem procesiem un cilvēku spēju ar tiem sadzīvot.

Lielāko daļu Cīrulīšu teritorijas aizņem dabas teritorijas un neapbūvētas teritorijas. Cīrulīši robežojas ar Gaujas senlejas dabas liegumu, kas ir viena no īpaši aizsargājamās dabas teritorijas – Gaujas nacionālā parka zonām. Cīrulīši daļēji atrodas Gaujas nacionālā parka – Eiropas nozīmes aizsargājamā dabas Natura2000 – teritorijā (25. shēma) [102]. No

Žagarkalna skatam atsedzas Gaujas senlejas ainava, kuras vizuālo vērtību veido tālo skatu perspektīvas, kas ietver arī ainavu telpas Pārgaujas un Amatas novados.

Gaujas senleja ar tās dabas un ainaviskajām vērtībām tiek un arī turpmāk var tikt izmantota dabas, izziņas un veselības tūrisma attīstībā. Ainavu aizsardzības zonā atļauta tikai tāda saimnieciskā darbība, kas būtiski nemaina vēsturiski izveidojušās ainavas struktūru. Gaujas senlejā dominē senlejai raksturīgā ainava, kā arī fauna un flora. Vērtīgākie dabiski biotopi saistīti ar ielejas senkrasta nogāzi, uz kuras aug bioloģiski veci meži, un kuras pakājē izplūst daudzi avoti, ar smilšakmens atsegumiem un ar Gaujas augsto palieni. Piemēram, pie kempinga "Žagarkalns" atrodas bioloģiski vērtīgā Cēsu tilta pļava. Teritorijā sastopami seši Eiropas Savienības nozīmes aizsargājami biotopi un vairākas retas un īpaši aizsargājamās sugas.

25. shēma. Gaujas nacionālā parka funkcionālās zonas Cīrulīšu un perspektīvās kūrorta teritorijas robežās [130]

Tieši Gaujas senlejas tuvums ir tas faktors, kas veidojis priekšnosacījumus Cīrulīšu apkaimes izmantošanai senākā un nesenākā pagātnē. Gaujas senlejas reljefs raksturo apkaimi arī mūsdienās, taču palicis maz neskartu ainavu un skatu perspektīvu (26. shēma). Lai gan Žagarkalns atrodas Gaujas nacionālajā parkā un tā reljefs teorētiski ir aizsargāts

pret cilvēka ietekmi, realitātē dabiskā ainava ir krasi mainījusies. Viena no maz skartām ainavām paveras no zemesgabala Cīrulišu ielā 62 (42. attēls), tieši tāpēc daļa no tās aizsargāta kā dabas un kultūrvēsturiskā parka ainavu aizsardzības zona (TIN43) un jaukta centra apbūve (JC2) atļauta tikai daļā no tās. Realizējot iecerēto Cīrulišu un Kovārņu ielu rekonstrukciju [80] un mainot satiksmes organizācijas shēmu tiks atklāta vēl viena zudusi skatu perspektīva – virzienā no Cēsu pilsētas centra uz Cīrulišiem, ielas telpiskā ass turpinās Žagarkalna virzienā un noslēdzas otrpus senlejai (43. attēls).

26. shēma. Saglabātās skatu perspektīvas un dabiskās ainavas Cīrulišos [130]

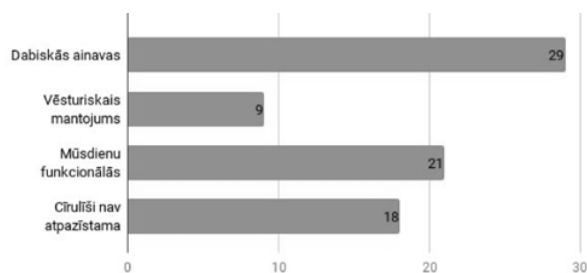

42. attēls. Saglabājusies Cīrulīšu dabiskā ainava [130]

43. attēls. Dabiska tālo skatu perspektīva Cīrulīšos [130]

Cīrulīšu ainavas potenciāls ir līdz šim pilnībā nihilēts aspekts. Tai pat laikā vairums autora aptaujas respondentu atzīst to par vienu no apkaimes atpazīstamības nozīmīgākajiem faktoriem (3. grafiks) [131]. Lai gan jebkāda iecerētā attīstība ir balstīta uz to – dabas klātbūtni, un līdz ar to arī ar izcilas ainavas klātbūtni, tomēr esošo darbību pamatā nav skaidru principu un stratēģijas kā apgūt un humanizēt gan Cīrulīšu pilsētelpu, gan iekļauties apkārtējā dabas ainavā, nedegradējot tās kvalitāti un saglabājušās vērtības.

3. grafiks. Respondentu atbildes uz jautājumu "Kas, Jūsaprāt, padara Ārulišus atpazīstamus?" [130]

Secinājumi

Lai gan Latvijā vēl nav neviens ievērojama mēroga zinātnes izziņas centra, pasaulē jau kopš 20. gadsimta sešdesmitajiem gadiem tie ir vieni no apmeklētākajiem tūrisma objektiem. Dzīvotspējīgi izziņas tūrisma objekti bieži ir grandioza mēroga, nereti tie ir telpiski un funkcionāli agresīvi. Lai nedeformētu kultūrvēsturiskas vietas vērtību un identitāti, par novietni bieži tiek izvēlēta reģenerējama pilsētas apkaime ārpus centra vai teritorija ārpus pilsētas. Šādiem objektiem raksturīgs spēcīgs magnētisms, kas spēj piesaistīt tādu cilvēku plūsmu, lai pamazām atdzīvinātu arī apkārtni.

Sarp Latvijas zinātnes izziņas centru potenciālajām pilsētām Liepāju un Daugavpili, Cēsīm iedalītā kosmosa tematika nedrīkst tikt uztverta kā ierobežojums un sarežģīta specifikācija, bet gan kā iespēja caur šī temata savdabīgo raksturu radīt daudzveidīgu programmu plašam apmeklētāju spektram.

Cēsu pilsētas tūrisma objekti iezīmē divas izteiktas zonas. Kultūrvēsturiskajā centrā koncentrētas kultūras tūrisma norises, Ārulišos – atpūtas tūrisma norises. Ārulišos līdzās jau esošajai tūrisma infrastruktūrai, integrējot to iespējams paplašinātā izpratnē balstīts kūrorts – akcentējot daudzveidīgu atpūtu, rekreāciju, izklaidi un dziedniecību un pievienojot jaunas, mūsdienīgas funkcijas, piemēram izziņas tūrismu, tā paplašinot kūrorta piedāvājumu.

Mūsdienu arhitektūras piemēri demonstrē vairākas iespējas tam, kā dabas ainavu iespējams transformēt par harmonisku kultūrainavu, vai attīstot kultūrainavu risināt pilsētas telpas problēmas. Viens objekts, izmantojot līdzīgus paņēmienus, var reaģēt uz abām problēmsituācijām.

Cīrulīšu teritorijā neskartas dabiskās ainavas un skatu perspektīvas saglabājušās maz un to vietā laika gaitā nav radusies vērtīga kultūrainava. Esošā apbūves struktūra un dabiskā reljefa pārveidojumi ir galvenie iemesli tam, kāpēc šīs vērtības zudušas.

Esošās apbūves zemā kvalitāte, nabadzīgā arhitektūras izteiksme, pārmērīgs apbūves mērogs, fragmentācija un telpiskās artikulācijas trūkums ir iemesli tam, kāpēc Cīrulīšu pilsētelpa ir degradēta. Dabisko ainavu vietā nav radusies kvalitatīva kultūrainava. Līdz ar to notiek visu šo telpu asa sadursme. Jaunai apbūvei šajā situācijā gan jāiekļaujas esošajā ainavā, gan jārod iespēja pilsētas ainavas telpiskās situācijas attīstībai.

Funkcionālā daudzveidība nav bijusi pietiekama, lai apkaime spētu pilnvērtīgi funkcionēt kā līdzvērtīga pilsētas sastāvdaļa. Lai atdzīvinātu Cīrulīšu apkaimi nepieciešams pievienot jaunu un aktuālu funkciju līdzās jau esošajām. Tāda publiska būve kā Kosmosa izziņas centrs ļoti iespējams spētu darboties kā akselerators turpmākai apkārtnes attīstībai.

Jebkurai no jauna pievienotai funkcijai un būvmasai ne tikai jāiekļaujas un jāpapildina esošo publisko telpu, bet jārada labvēlīgus priekšnosacījumus katras nākamās būves tapšanai. Jauns liela mēroga objekts Cīrulīšos var dot iespēju prognozēt un kontrolēt turpmāku apkaimes attīstību.

SECINĀJUMI

Cīrulišu apkaime ir telpiski nošķirta no pilsētas vēsturiskā centra ar tam raksturīgo apbūves mērogu, taču liela mēroga objekti veido un ietekmē visas pilsētas telpisko siluetu. Cēsīm raksturīga spēcīga kultūrvēsturiskā identitāte un jauni objekti nedrīkst to deformēt.

19. gs. sākumā Gaujas senlejā pie Cēsīm organiski iekļāvās desmitiem nelieli atpūtas nami un sanatorijas, tajā skaitā Cīrulišu muiža. Cīrulišu attīstību jau sākotnēji sekmējis slēpošanai piemērotais Cīruļkalns. 1932. gadā nodibinātā Cēsu kūrorta komiteja sāka šeit mērķtiecīgu ziemas kūrorta izveidi.

Cīrulišos pēc Otrā pasaules kara tika izveidots Valsts nozīmes atpūtas nams. Esošā muižas apbūve tika pakāpeniski papildināta, tai pat laikā komplekss iejūtīgi pastāvēja līdzās senlejas ainavai, uzsverot to kā galveno vietas vērtību.

PSRS laikā Cīrulišos notika forsēta atpūtas kūrorta attīstība. Valdība intensīvi dotēja līdzekļus, veidojot arvien jaunu tipveida apbūvi, reģionālajā ainavā neiederīgā raksturā un mērogā. Jaunajā politekonomiskajā situācijā pēc PSRS sabrukuma atpūtas kūrorts vairs nespēja eksistēt kā vienots veselums un tika sadalīts atsevišķās vienībās. No tām tiek izmantotas piecas, taču kūrorta vēsturiskās funkcijas vairs nepilda neviena no tām.

Vēsturiskā atpūtas kompleksa apbūve tikusi nojaukta un aizvietota ar jaunu apbūvi, kura atkārtoti aizvietota vai rekonstruēta. Mūsdienās saglabājusies tikai viena vēsturiskā muižas ēka. Esošas apbūves vērtība vienmēr ir ignorēta. Pēc atpūtas kūrorta darbības pārtraukšanas, atsevišķie īpašumi tiek attīstīti savrupi un arvien vairāk degradē apkaimes kopējo telpisko veidolu.

Visa līmeņa attīstības plānošanas dokumentos Cīruliši iekļauti funkcionālajā telpā "Kūrorts". Vienlaicīgi ar Cēsu novada teritorijas plānojumu tapis nosacīts pētījums, kura patiesais mērķis ir politekonomisks – investīciju piesaistes materiāls, nevis apkaimes ilgtermiņa attīstības stratēģija. Tā kā nav izstrādāta kopēja ekonomiskās telpiskās attīstības koncepcija visai apkaimē, pašvaldības īstenotie pasākumi Cīrulišu teritorijā raksturojami kā spontāni.

Cīrulišu teritorijas izmantošanu visos laikos primāri sekmējuši dabas dotie priekšnosacījumi – Gaujas upes un tās senlejas tuvums – jeb izcila ainava un skatu perspektīvas. Lai gan šī brīža pašvaldības īstenotās darbības apkaimes attīstības

veicināšanai balstītas uz to, tomēr esošo darbību pamatā nav skaidru principu un stratēģijas kā apgūt un humanizēt gan Cīrulīšu pilsētelpu, gan iekļauties apkārtējā dabas ainavā.

Galvenā Cīrulīšu identitātes vērtība ir dabiskās ainavas. Kā kultūrainavas tās saglabājušas savu potenciālu kalpot par vienojošu telpas elementu. Apkaimei ir potenciāls kļūt par atpūtas, izklaides un izziņas tūrisma kūrortu, tikai tad, ja tā tiks attīstīta kā vienots veselums un kā galvenā vides vērtība tiks akcentētas dabiskās un kultūrvēsturiskās ainavas.

Tādam jaunam objektam kā Kosmosa izziņas centram Cīrulīši ir atbilstoša vieta Cēsu pilsētas kontekstā pamatojoties uz kompleksu nosacījumu kopumu. Pirmkārt, šajā apkaimē jau ir radniecīgu tūrisma veidu infrastruktūra. Otrkārt, apkaime atrodas pietiekami nošķirta no kultūrvēsturiskā pilsētas centra, lai tajā varētu veiksmīgi integrēt lielmēroga objektu. Un treškārt, kvalitatīvs liela mēroga arhitektūras objekts Cīrulīšos var būt ne vien pašpietiekama būve, bet ierosināt daudz plašākus telpiskās attīstības procesus – apkaimes reģenerāciju.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

IESPIEDDARBI

1. *Apkaimes attīstības rokasgrāmata*. Valmiera: Valmieras novada fonds, 2007, 58 lpp.
2. **Caune, M.** Cēsis 14.–18. gs.: plānojums, apbūve un iedzīvotāji. *Quo vadis, Cēsis? Vēsture un mūsdienu nosacījumi pilsētas attīstībai*. Cēsis: Cēsu pašvaldības aģentūra „Vidzemes Vēstures un tūrisma centrs”, 2007. 155.–167. lpp.
3. **Cepurīte D. A.** Smilgas sanatorija – ārstniecības un veselīga dzīvesveida popularizēšanas iestāde Cēsīs 20. gs. sākumā. No *Latvijas Universitātes raksti: Zinātņu vēsture un muzejniecība*. 738. sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 98.–104.lpp.
4. **Cepurīte D.** Kūrorta un tūrisma pirmsākums Cēsīs – auksta ūdens dziedniecības iestāde 19. gadsimta vidū. No *Latvijas Universitātes raksti: Zinātņu vēsture un muzejniecība*. 693. sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 145.–151.lpp.
5. **Cepurīte, D.** *Kūrorta un tūrisma pirmsākums Cēsīs – auksta ūdensdziedniecības iestāde 19. gs. vidū. Cēsu un Vidzemes novada vēsture III*. Cēsis: Cēsu pašvaldības aģentūra "Vidzemes Vēstures un tūrisma centrs", 2005.
6. **Cēsu pilsētas dome**, *Cēsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija*. Cēsis, 2015
7. **Cēsu pilsētas dome**, *Cēsu pilsētas teritorijas attīstības plānojums 2016.–2026. Redakcija 2.1. Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi*. Cēsis, 2015
8. **Cēsu pilsētas dome**, *Cēsu pilsētas teritorijas attīstības plānojums 2016.–2026. Redakcija 2.1. Kartogrāfiskie pielikumi*. Cēsis, 2015
9. **Cēsu pilsētas dome**. Cēsu pilsētas vides politikas plāns 2005–2017 (Apstiprināts 22.09.2005). *Vides politikas plāns un rīcības programma Cēsu pilsētai*. Cēsis, 2005.
10. *Cēsu pilsētas ģenerālais plāns 1988.–2010. g.*, paskaidrojumu raksts, 1. sējums, Latvijas PSR Valsts celtniecības komiteja, Latvijas valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūts "Pilsētprojekts", Rīga, 1988. g.;
11. **Corner, J.** *The Agency of Mapping: Speculation, Critique and Invention. Mappings*. London: Reaktion Books, 1999.

12. **Frišēnfelds, V.** Latvijas mazo un vidējo pilsētu sabiedrisko centru teritoriālās attīstības tendences. *Latvijas PSR Pilsēt būvniecības un arhitektūras attīstības problēmas*. Rīga, 1971.
13. **Jansons, G.** *Arhitektūras pieminekļi Gaujas Nacionālajā parkā*. Rīga: izdevniecība „Zinātne”, 1987.
14. **Ķibilda, D.** Cēsu pilsmuižas apbūves ansamblis. *Cēsu un Vidzemes novada vēsture III*. Cēsis: Cēsu pašvaldības aģentūra "Vidzemes Vēstures un tūrisma centrs", 2005.
15. **Laiva D.** *Dabas vērtību ekoloģiski pamatotas apsaimniekošanas priekšlikumi Cēsu pilsētā. Cēsu pilsētas apstādījumu un dabas pamatnes struktūra, apsaimniekošana, ieteikumi*. Cēsis, 2011. g.
16. *Latvijas PSR pilsētu arhitektūra*. Rīga: Zinātne, 1979, 187 lpp.
17. **Lynch, K.** *City sense and city design: Writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge, Mass; London: MIT Press, 1991. pp. 396–412.
18. **Lynch, Kevin** *The Image of the City*. The MIT Press, 1960.
19. No dziednīcas Wenden līdz slavenajiem Cīruļšiem. *Ūdens Spēks*, 2015. Rīga: Žurnāls "Santa", 28.–29.lpp.
20. **Polis, J.** (Red.). *Cēsu hronika*. Cēsis, kultūras biedrība „Harmonija”, 2006.
21. *Populārā medicīnas enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. 623 lpp.
22. *Rakstu krājums „Cēsu un Vidzemes novada vēsture”, Cēsis, 2005, Rakstu krājums „Latvijas PSR pilsēt būvniecības un arhitektūras attīstības problēmas”*. Rīga: Rīgas Politehniskais institūts, Arhitektūras katedra.
23. **Rozentāle, V., Puriņš, T.** Tērbatas Universitātes pirmais rektors Georgs Fridrihs Parrots un grāfu Zīversu dzimta. *Cēsu un Vidzemes novada vēsture. III daļa*. Cēsis: Cēsu pašvaldības aģentūra "Vidzemes Vēstures un tūrisma centrs", 2005.
24. **SIA "AC Konsultācijas",** *Cēsu novada investīciju piesaistes materiālu izstrāde (tirgus izpēte): pētījums*. Cēsis, 2016.
25. **Strods, H.** (Red). *Cēsis senāk un tagad*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība; 1960
26. **Terentjeva, L., Makovskis, Č.** *Kūrorti un atpūtas vietas Latvijā*. Rīga: Liesma, 1978. 63 lpp.

27. *Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LR Ekonomikas ministrija, 2008. 159–166. lpp.
28. **Vasmanis, D.** *Cēsu novada pagātnes ainas*. Cēsis: Cēsu muzeju apvienība, 1996.
29. **Vasmanis, D.** Cēsu pilsētas mainīga vēsture no viduslaikiem līdz 19. gs. beigām. *Quo vadis, Cēsis? Vēsture un mūsdienu nosacījumi pilsētas attīstībai*. Rozentāle, V. (red.) Cēsis, Cēsu pašvaldības aģentūra „Vidzemes Vēstures un tūrisma centrs”, 2007. 121.–135. lpp.
30. **Zandberga, R.** *Cēsu pilsētas vēsturiskā centra pirmsprojekta izpēte*. Rīga: Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantoris, 1979.

RAKSTI PERIODIKĀ

31. “Cīrulišos”. *Padomju Druva*, Nr. 112, 1983., 20.septembris, 4. lpp.
32. **Brīņķis J., Buka O.** Apdzīvojuma centru strukturāli telpiskā attīstība Latvijas reģionos. RTU Zinātniskie Raksti, 10.sērija: Arhitektūra un pilsētplānošana. Rīga: RTU izdevniecība, 2008. 2.sējums.
33. **Dzirkalis K.** Cēsis– topošais ziemas sporta kūrorts. *Stadions*, Nr. 10, 1932., 24.novembris, 4.–5. lpp.
34. **Eglīte, L.** Cīrulišos nojauc neizmantotu ēku. *Druva*, Nr. 42, 2017., 16. marts, 2.lpp.
35. **Feldmane, S.** Attīstās un palielina apgrozījumu. *Druva*, Nr. 157, 2017., 12. oktobris, 5.lpp.
36. **Gabrāns, J.** Zināms, kāds izskatīsies Kosmosa centrs. *Druva*, Nr. 177, 2017, 16.novembris, 3.lpp.
37. **Kaņepe, M.** No arhitektiem gaida idejas. *Druva*, Nr. 131, 2017, 29. augusts, 3. lpp
38. **Kļaviņa, D.** Kurš to govi pirks. *Druva*, 1995, 17.novembris, 3. lpp.
39. **Kļaviņa, D.** Mijkrēslis. Tā nenāks vairs. *Druva*, 1996, 13. jūlijs, 5. lpp.
40. Pirmās slēpošanas sacīkstes Cēsīs. *Cēsu Vēstis*, Nr. 289, 1939., 13.janvāris, 2. lpp.
41. Plaša ziemas sporta parāde Cēsīs. *Sporta pasaule*, Nr. 44, 1933., 6. februāris, 1. lpp.
42. **Strautmanis I.** Jaunā arhitekta portreta mets. *Māksla*. 1989, 1. jūnijs, 5. lpp.
43. **Tomsons K.** Par pilsētas plānošanu. *Druva*, 2000, 14. novembris.

44. Tūbelis E. Aizgājušās ziemas priekš. *Daile*, Nr. 5, 1933, 1. janvāris, 49.–55.lpp.
45. Upmalis, V. Piemiņas zīme Cīrulišos. *Padomju Druva*, 1989, 16.maijs, 2. lpp.
46. Vanadziņš A. Iedzīvotājiem rūp ielas un daba. *Druva*, Nr. 26, 2009, 16.februāris., 1.lpp.

ELEKTRONISKIE RESURSI UN INTERNETA AVOTI

47. 2011. g. skaitīšanas datubāze [tiešsaiste]. *LR Centrālā statistikas pārvalde* [citēts 13.09.2017.]. <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/2011g.-tautas-skaitisanadatubaze-33609.html>.
48. 5 most visited Museums [online]. *European Group on Museum Statistics* [cited 20.09.2017.]. http://www.egmus.eu/nc/en/statistics/5_most_visited_museums/show_most_visited/.
49. About us [online]. *Science Centre AHHA* [skatīts 20.12.2017.]. <http://www.ahha.ee/about-us>.
50. Arhitektid hindasid ERMi kōrgelt [online]. *Eesti Rahva Muuseum* [cited 20.09.2017.]. <http://www.erm.ee/et/news/arhitektid-hindasid-ermi-k%C3%B5rgelt>.
51. Atpūtas nams "Cīruliši" [tiešsaiste]. *eDruva*, 2007, 10. novembris. [skatīts 15.12.2017.]. <http://edruva.lv/atputas-nams-cirulisi/>.
52. Bianchini, R. Museu Blau – Barcelona [online]. *Inexhibit*, 2017, 4. July [cited 20.09.2017.]. <https://www.inexhibit.com/mymuseum/museu-blau-barcelona-herzog-de-meuron/>.
53. Cēsis – starp 70 Eiropas labākajām kultūras lielpilsētām [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2015, 22.jūlijs [skatīts 06.09.2017.]. <http://www.cesis.lv/lv/sakums/aktualitates/pasvaldiba/cesis-----starp-70-eiropas-labakajam-kulturas->.
54. Cēsis atjaunos Cīrulišu un Kovārņu ielu [tiešsaiste]. *eDruva*, 2017, 6. novembris. [skatīts 15.11.2017.] <http://edruva.lv/cesis-atjaunos-cirulisu-un-kovarnu-ielu/>.

55. Cēsu Kosmosa izziņas centra metu konkursa priekšlikumi [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2017, 22. novembris [skatīts 20.12.2017.].
<http://www.cesis.lv/lv/sakums/aktualitates/pasvaldiba/cesu-kosmosa-izzinas-centra-metu-konkursa-priek->
56. Cēsu novada attīstības programma 2013.-2019.gadam [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2015 [skatīts 18.11.2017.]. <http://www.cesis.lv/lv/publiskie-dokumenti/attistibas-programma/>.
57. Cēsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030.gadam [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2015 [skatīts 18.11.2017.]. <http://www.cesis.lv/lv/publiskie-dokumenti/ilgtspejigas-attistibas-strategija>.
58. Cēsu novada integrētās attīstības programma 2013.-2019.gadam. III sējums: Rīcības plāns un investīciju plāns [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2015 [skatīts 18.11.2017.]. http://cesis.lv/uploads/files/pielikums_lem_nr_189.pdf.
59. Cēsu novada pašvaldības 2016. gada publiskais pārskats [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2017 [skatīts 30.12.2017.].
<http://www.cesis.lv/uploads/files/C%C4%93su%20novada%20pa%C5%A1vald%C4%ABbas%20publiskais%20p%C4%81rskats%202016.pdf>
60. Cēsu pilsēta. *Zudusī Latvija* [tiešsaiste 13.09.2017.].
<http://zudusilatvija.lv/objects/division/306/>.
61. Cēsu pilsētas pansionāta nolikums [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība* [skatīts 15.12.2017.]. http://www.cesis.lv/faili/29-12-2009_13.htm.
62. Cīrulišu dabas taka [tiešsaiste]. *Amatas novada Tūrisma informācijas punkts* [skatīts 25.09.2017.]. <http://amata.lv/dabas-takas/cirulisu-dabas-taka-2/>.
63. Cīrulišu dabas takas [tiešsaiste]. *Cēsu Tūrisma informācijas centrs* [skatīts 20.09.2017.]. <http://turisms.cesis.lv/ko-redzet/dabas-objekti/cirulisu-dabas-takas/>.
64. Darba aizsardzības prasības darba vietās [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 2009 [skatīts 11.12.2016.]. <https://likumi.lv/doc.php?id=191430>.
65. **Eglīte, L.** Cīrulišos nojauc neizmantotu ēku. *eDruva*, 2017., 16. marts [skatīts 20.12.2017.] <http://edruva.lv/cirulisos-nojauc-neizmantotu-eku/>.

66. **Eglīte, Z.** Kartēt un saskaņot [tiešsaiste]. *VRAA* [skatīts 12.09.2017.].
http://www.vraa.gov.lv/uploads/Norvegis/Zane_Eglite_Skrunda%20%5BCompatibility%20Mode%5D.pdf.
67. Ekoloģija. Ainava [tiešsaiste]. *Lauku inženieru fakultāte* [skatīts 20.09.2017.].
<http://www2.llu.lv/homepg/lif/vus/teksti/ainava.pdf>.
68. Ekspresizstāde "Kamaniņu sports Cēsīs" [tiešsaiste]. *TVNET*, 2014, 6. februāris [skatīts 12.11.2017.].
http://www.tvnet.lv/izklaide/kulturas_un_izklaides_notikumi/496314-ekspresizstade_kamaninu_sports_cesis.
69. Embodied energy [online]. *Your Home* [cited 04.01.2018.].
<http://www.yourhome.gov.au/materials/embodied-energy>
70. Estonian National Museum / DGT Architects (Dorell.Ghotmeh.Tane) [online]. *ArchDaily*, 2016, 6 June [cited 20.09.2017.].
<https://www.archdaily.com/788767/estonian-national-museum-dgt-architects>.
71. Euro Space Center at Libin-Transinne [online]. *Architizer* [cited 15.12.2017.].
<https://architizer.com/projects/01-518-euro-space-center-at-libin-transinne-1/>.
72. European Film College [online]. *Heikkinen-Komonen Architects* [cited 25.10.2017.].
http://www.heikkinen-komonen.fi/Filmikoulu/film_e.htm.
73. Exhibitions [online]. *Euro Space Center* [cited 15.12.2017.].
<http://www.eurospacecenter.be/en/activity/expos>.
74. Facts and figures [online]. NEMO Science Museum [cited 20.09.2017.].
<https://www.nemosciencemuseum.nl/en/organization/about-nemo/facts-and-figures/>.
75. **Gabrāns, J.** Cēsīs rakstītā kamaniņu sporta vēsture [tiešsaiste]. *eDruva*, 2014., 11.februāris [skatīts 12.11.2017.] <http://edruva.lv/cesis-rakstita-kamaninu-sporta-vesture/>.
76. Gaujas nacionālā parka likums [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 2009 [skatīts 20.12.2017.].
<https://likumi.lv/doc.php?id=192075>.
77. *Geographic Information Systems* [online 14.09.2017.]. <http://www.gis.com/>.
78. *GISnet.lv karšu pārlūks* [tiešsaiste, 25.12.2017.]. <http://kartes.gisnet.lv/>.

79. History [online]. *National Space Centre* [cited 20.09.2017.].
<https://spacecentre.co.uk/news/history/#mg>.
80. Ielu pārbūves darbi Cēsīs, Cēsu novadā: Atklāts konkurss [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2017 [skatīts 10.10.2017.].
<http://www.cesis.lv/iepirkumi/frontend/list.php?type=konkursi>.
81. **Jakobsone, J.** *Vietējās identitātes – kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas ietekmējošie faktori līdzsvarotas attīstības kontekstā. Kuldīgas piemērs*. RTU Zinātniskie raksti [tiešsaiste 12.09.2017.].
<https://ortus.rtu.lv/science/lv/publications/12000/fulltext>.
82. Kas ir klasteris? [tiešsaiste]. *Inovātīvās darbības pamatelementi*, 2009. [skatīts 02.01.2018.]. <http://www.innosupport.net/index.php?id=2339&L=2>
83. **Kokins, T.** *Cēsis. Pilsētvides attīstības koncepcija* [tiešsaiste]. *ISSUU*. 2014, 18 jūnijs. [skatīts 25.11.2017.]. https://issuu.com/tomskokins/docs/cesis_koncepcija_tkb.
84. **Krūmiņš, R., Lūkins, M., Melluma, A.** *Ainavu ekoloģiskās plānošanas modeļu izstrāde meža apsaimniekošanai* [tiešsaiste]. Latvijas valsts meži [skatīts 15.11.2017.].
http://www.lvm.lv/tools/download.php?name=files%2Ftext%2FAinavas_teksts.pdf.
85. Kur iegūst [tiešsaiste]. *Venden* [skatīts 15.11.2017.].
<https://www.venden.lv/lv/venden-pasaule/dabigais-mineraludens#kur-iegust>.
86. Lai Cīruliši kļūst skaistāki [tiešsaiste]. *eDruva*, 2007, 18. jūlijs. [skatīts 15.11.2017.].
<http://edruva.lv/viedokli/lai-cirulisi-klust-skaistaki/>.
87. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam [tiešsaiste]. *Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija*, 2010 [skatīts 15.12.2017.].
<http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/?doc=13857>.
88. Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam [tiešsaiste]. *Politikas plānošanas dokumentu datubāze*, 2014 [skatīts 20.12.2017.].
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/4823>.
89. Los Angeles Museum of the Holocaust / Belzberg Architects [online]. *ArchDaily*, 2014, 24 January [cited 30.12.2017.]. <https://www.archdaily.com/467894/los-angeles-museum-of-the-holocaust-belzberg-architects>.

90. **Mairs, J.** Vector Architects disguises mountainside community centre beneath sprawling grass roof [online]. *Dezeen*, 2015, 28 October [cited 30.12.2017.].
<https://www.dezeen.com/2015/10/28/vector-architects-chongqing-taoyuanju-community-center-mountain-grass-roof-china/>
91. Ministru kabineta noteikumi Nr.264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 2010 [skatīts 20.12.2017.]. <https://likumi.lv/ta/id/207283-ipasi-aizsargajamo-dabas-teritoriju-visparejie-aizsardzibas-un-izmantosanas-noteikumi>.
92. Ministru kabineta noteikumi Nr.317 "Gaujas nacionālā parka individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 2012 [skatīts 20.12.2017.]. <https://likumi.lv/ta/id/247900-gaujas-nacionala-parka-individualie-aizsardzibas-un-izmantosanas-noteikumi>.
93. Ministru kabineta noteikumi Nr.905 "Kūrorta statusa piešķiršanas un anulēšanas kārtība" [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 2012 [skatīts 20.12.2017.].
<https://likumi.lv/ta/id/253701-kurorta-statusa-pieskirsanas-un-anulesanas-kartiba>.
94. Mu Xin Art Museum [online]. *Archello* [cited 30.12.2017.].
<http://us.archello.com/en/project/mu-xin-art-museum>.
95. Mu Xin Art Museum [online]. *OLI Architecture* [cited 30.12.2017.].
<http://us.archello.com/en/project/mu-xin-art-museum>.
96. Museum [online]. *Estonian National Museum* [cited 20.09.2017.].
<http://www.erm.ee/en/museum>.
97. National Space Center [online]. *ArchiTravel*, 2015, 16. October [cited 20.09.2017.].
<http://www.architravel.com/architravel/building/national-space-centre/>.
98. Nelson-Atkins Museum of Art [online]. *ArchWeb.it* [cited 30.12.2017.].
https://www.archweb.it/dwg/arch_arredi_famosi/Steven_Holl/Nelson-Atkins_Museum-of-Art/Nelson-Atkins_Museum-of-Art_photos.htm
99. NEMO Science Center [online]. *ArchiTravel*, 2013, 1. January [cited 20.09.2017.].
<http://www.architravel.com/architravel/building/nemo-science-center/>.

100. Noskaidroti Cēsu kosmosa izziņas centra metu konkursa uzvarētāji [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2017, 9. novembris [skatīts 20.12.2017.].
<http://www.cesis.lv/lv/sakums/aktualitates/pasvaldiba/noskaidroti-cesu-kosmosa-izzinas-centra-metu-kon>.
101. Par Cēsīm [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība* [skatīts 20.09.2017.].
<http://old.cesis.lv/?p=1>.
102. Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 1993 [skatīts 20.12.2017.]. <https://likumi.lv/doc.php?id=59994>.
103. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un novados, datubāze. *LR Centrālā statistikas pārvalde*. [tiešsaiste 7.09.2017].
<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/iedzivotaji-datubaze-30028.html>.
104. Paziņojums par Cēsu novada teritorijas plānojuma 2016.-2026.gadam apstiprināšanu [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība*, 2016 [skatīts 18.12.2017.].
<http://www.cesis.lv/lv/publiskie-dokumenti/attistibas-programma/>.
105. Pētījums "Vidzemes plānošanas reģiona viedās specializācijas iespējas" [tiešsaiste]. *Vidzemes plānošanas reģions*, 2014 [skatīts 25.12.2017.].
http://www.vidzeme.lv/lv/petijums_vidzemes_planosanas_regiona_viedas_spezializacijas_iespejas/.
106. Priekšvēsture [tiešsaiste]. *Latvijas Zinātnes centru apvienība* [skatīts 15.11.2017.].
<http://www.zinoo.lv/zinoomisija/prieksvesture/>.
107. Projekti [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība* [skatīts 20.09.2017.].
<http://www.cesis.lv/lv/pasvaldiba/projekti/>.
108. Rīga Technical University International Summer School [online 20.09.2017.].
<http://www.rtusummerschool.lv/>.
109. Rīgas pilsētas ainavu teritoriju izdalīšana, analīze un novērtēšana [tiešsaiste]. *Stratēģijas uzraudzības sistēma* [skatīts 5.11.2017.].
<http://www.sus.lv/lv/petijumi/rigas-pilsetas-ainavu-teritoriju-izdalisana-analize-un-novertesana>.

110. **Saktiņa, D., Eglīte, Z.** Kartēt un saskaņot. VRAA [tiešsaiste 12.09.2017.], http://www.vraa.gov.lv/uploads/Norvegis/29.10.2010.seminars_Kartet%20un%20saskaņot.pdf.
111. Sarkanbaltsarkanais karogs pār Cēsīm jau 25 gadus [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība* [skatīts 05.09.2017.]. <http://www.cesis.lv/lv/sakums/aktualitates/pasvaldiba/sarkanbaltsarkanais-karogs-par-cesim-jau-25-gad>.
112. Science Centre AHHA / Künnapu & Padrik Architects [online]. *ArchDaily*, 2013, 20 May [cited 20.09.2017.]. <https://www.archdaily.com/373761/science-centre-ahha-kunnapu-and-padrik-architects>.
113. **Sulsters, W.A.** Mental mapping, Viewing the urban landscapes of the mind [online]. *Delft University of Technology*. [cited 15.09.2017.]. <http://www.tudelft.nl/live/binaries/2e2a5b07-3f77-4d71-b1d1-33a897e794aa/doc/Conference%20paper%20Sulsters.pdf>.
114. **Taylor, A.** *The History of the Space Shuttle* [online]. The Atlantic, 2011, 1 July. [cited 30.09.2017.]. <https://www.theatlantic.com/photo/2011/07/the-history-of-the-space-shuttle/100097/>.
115. The history of the European Film College [online]. *European Film College* [cited 25.10.2017.]. <https://www.europeanfilmcollege.com/about-efc/history/>.
116. The Nelson-Atkins Museum of Art / Steven Holl Architects [online]. *ArchDaily*, 2008, 30 July [cited 30.12.2017.]. <https://www.archdaily.com/4369/the-nelson-atkins-museum-of-art-steven-holl-architects>
117. The smallest candidate ever for European Capital of Culture [online]. *Culture for Cities and Regions* [cited 06.09.2017.]. <http://www.cultureforcitiesandregions.eu/culture/resources/Case-study-Cesis-Cultural-strategy-2008-2015-WSWE-9YEBW5>.
118. The Therme Vals - Exterior/Overview [online]. *Modlar* [skatīts 25.10.2017.]. <https://www.modlar.com/photos/7417/the-therme-vals-exterioroverview/>.
119. The Therme Vals / Peter Zumthor [online]. *ArchDaily*, 2009, 11 February [cited 20.09.2017.]. <https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals>.

120. **Treimanis, A.** *Kas veido Cēsis?* [tiešsaiste 12.11.2017.].
<https://kasveidocesiss.wordpress.com/page/2/>.
121. Tūrisma likums [tiešsaiste]. *Likumi.lv*, 1998 [skatīts 20.12.2017.].
<https://likumi.lv/ta/id/50026-turisma-likums>.
122. Vēsturiskā attīstība [tiešsaiste]. *Cēsu novada pašvaldība* [skatīts 20.09.2017.].
<http://old.cesis.lv/?p=11>.
123. Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2015-2020 [tiešsaiste].
Vidzemes plānošanas reģions, 2015 [skatīts 17.12.2017.].
http://jauna.vidzeme.lv/upload/VPR_IAS.pdf.
124. Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 [tiešsaiste].
Vidzemes plānošanas reģions, 2015 [skatīts 17.12.2017.].
http://jauna.vidzeme.lv/upload/VPR_IAS.pdf.
125. What's here [online]. *National Space Centre* [cited 20.09.2017.].
<https://spacecentre.co.uk/whats-here/>.
126. **Xu, Y.** Sense of Place and Identity [online]. *East St. Louis Action Research Project*.
[cited 13.01.2015]. <http://www.eslarp.uiuc.edu/la/la437-f95/reports/yards/main.html>.
127. Zinātkāres centri [tiešsaiste]. *Latvijas Zinātnes centru apvienība* [skatīts 15.11.2017.].
<http://www.zinoo.lv/centri/>.

ARHĪVU MATERIĀLI

128. *2. korpuss, pārlūrēts no Cīrulīšu muižas dzīvojamās mājas*. Cēsis, 1958.gads.
Pieejams Cēsu Vēstures un mākslas muzeja arhīvā, arhīva Nr. CMF 112604.
129. **Amoliņa, L.** *Telpa zinātnes un mākslas mijiedarbībai Cēsu vecajā alus brūzī*.
Diplomprojekts. Rīgas Tehniskā universitāte. Arhitektūras un Pilsētplānošanas
fakultāte. Rīga: RTU, 2014. 50 lpp.
130. Autora personīgais arhīvs
131. Autora veiktā socioloģiskā aptauja
132. **Belovs, A.** *Studenti uz slēpēm pie atpūtas nama "Cīrulīši"*. Cēsis, 1953.gada 30.
janvāris. Pieejams Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu
arhīvā, arhīva Nr. LNA LVKFFDA 1. f., 1474N

133. *Cēsu pilsētas topogrāfiskā karte*. LR Valsts zemes dienests, 2003.
134. Cēsu Tūrisma Attīstības un informācijas centra arhīvs
135. Cēsu Vēstures un Mākslas muzeja arhīvs
136. **Dišereits, I.** *Zinātnes centrs Cēsīs*. Diplomprojekts. Rīgas Tehniskā universitāte. Arhitektūras un Pilsētplānošanas fakultāte. Rīga: RTU, 2016. 26 lpp.
137. **Griezne, I.** *Cēsu vecpilsētas kultūrvēsturiskās vides novērtējums*. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. Rīga: LU, 2009. 69 lpp.
138. **Jonuša, L.** *Cēsu pilsētas attīstības ilgtspējības novērtējums*. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. Rīga: LU, 2010. 98 lpp.
139. **Kozlovskis, Ž.** *Atpūtas nama "Cīruliši" 5. korpuss*. Cēsis, 1958.-1959.gads. Pieejams Cēsu Vēstures un mākslas muzeja arhīvā, arhīva Nr. CMF 112603.
140. Latvijas Nacionālā arhīva Cēsu zonālais valsts arhīvs
141. **Linde, V.** *Cēsu pilsētas attīstības un transporta shēmas mijiedarbība*. Referāts. Rīgas Tehniskā universitāte. Arhitektūras un Pilsētplānošanas fakultāte. Rīga: RTU, 2014. 49 lpp.
142. **Linde, V.** *Cēsu pilsētvides identitāte un attīstība*. Bakalaura darbs. Rīgas Tehniskā universitāte. Arhitektūras un Pilsētplānošanas fakultāte. Rīga: RTU, 2015. 80 lpp.
143. **Odumāne, A.** *Cēsu alus darītavas revitalizācija*. Diplomprojekts. Rīgas Tehniskā universitāte. Arhitektūras un Pilsētplānošanas fakultāte. Rīga: RTU, 2016. 51 lpp.
144. **Rajacka, L.** *Cēsu pilsētas vēsturiskā centra pilsētvides kvalitātes vērtējums un risinājumi*. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. Rīga: LU, 2011. 81 lpp.
145. *Sanatorija "Cīruliši" vēsturiska izziņa*. Pieejams Latvijas Nacionālā arhīva Cēsu zonālajā valsts arhīvā.
146. **Semjonovs, V.** *Viens no korpusem atpūtas nama "Cīruliši" kompleksā*. Cēsis, 1983.gada jūlijs. Pieejams Latvijas Nacionālais arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā, arhīva Nr. LNA LVKFFDA 1. f., 110070N.
147. **Trapenciēre, D.** *Pilsētas publiskās telpas attīstības iespējas: Cēsu pilsētas piemērs*. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. Rīga: LU, 2010. 70 lpp.

148. **Treimanis, A.** *"Thick Descriptions" - identifying and mapping the driving forces in an urban structure*. Master Thesis. Estonian University of Life Sciences, English-language master's programme in Landscape Architecture. Tartu: EMÜ, 2013. 118 p.
149. **Treimanis, A.** *Cēsu pilsētas Rūpniecības ielas apkaimes dzīves vides kvalitātes vērtējums*: Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. Rīga: LU, 2011. 81 lpp.
150. **Venden.** *Ūdens Spēks*. Cēsis: SIA Venden, 28.-29.lpp.
151. **Zlaugotnis, J., Ķiece, V., Auziņš V.** *Cēsu pilsētas vēsturiskā centra reģenerācijas projekts*. Cēsis: LPSR Valsts Kultūras komitejas Restaurācijas institūts, 1988.
152. **Žiltuhins, J.** *Atpūtas nama "Cīruliši" apkārtnes ainava*. Cēsis, 1974. Pieejams Latvijas Nacionālais arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā, arhīva Nr. LNA LVKFFDA 1. f., 105041N-1.

PIELIKUMI

1. Periodikā atrodamo rakstu kopsavilkums par Cīrulīšiem
2. Cīrulīšu telpiskā attīstība laika grafikā
3. Socioloģiskās aptaujas anketa
4. Socioloģiskās aptaujas rezultāti